

Szerkesztette: Faragó Ferenc

Kézfogás konferencia

1993. 01. 30. – 31.

KÉZFOGÁS KONFERENCIA

(1993. 01. 30. – 31.)

Ének: Hálát adok, hogy itt a reggel...

A házigazda - Bisztrai György - bevezetője:

Jó reggelt kívánok! Miután nagyon klasszul leültetek, a két napunk mottójához híven megkérlek, hogy álljatok föl. Nézd meg a kezed, mind a kettő tiszta és üres. Légy szíves a melletted álló kezét fogd meg. A jobb kezem üres, (megfogták egymás és a házigazda kezét is). Most kivételesen ne a padlót és a cipőd orrát nézzed, hanem próbáld magadban azt mondani, de jó, hogy itt vagy mellettem! Mondd azt magadban, hogy szeretlek! Nézz a másik emberre. Mondd magadban, hogy légy szíves szerezz nekem két szép napot. Tőled függ, hogy milyen lesz ez a két nap! Akarlak szeretni. Szeretnék elfogadni így, ahogy vagy! Tessék helyet foglalni.

A meghívó a kezekben van. A házigazda szerepét, - Bisztrai György, - én töltöm be ezen a napon. Mi az én feladatom? Bármi gondotok van, nem Gyurka bácsit, hanem Bisztrai Györgyöt keressétek. Hol a pogácsa, hol a WC, kivel kell beszélgetni, ki a sajtófőnök, engem keressetek, ne más.

Az együttlétünk apropója egyszerűen az, hogy Gyurka bácsi megélte az aranymiséjét, s ennek kapcsán egy nagy-nagy beszélgetésre, egy nagy-nagy szeretetlakomára hívtunk benneteket. Egyszerűen ezt az alkalmat, mint egy jó apropót, szívesen lecsaptuk, felhasználjuk. Lehetőséget kínálunk arra, hogy régi barátok kezét fogjanak egymással, rácsodálkozzanak: még mindig Bokortag vagy? Te sem szívódtál föl? Te is túlélted a rendszerváltást? De jó! Hogyan tovább? Hogy miért tartjuk itt? Szívem szerint egy jó nagy meleg ingyenes templomban lennék. Hogy miért nem? A választ tudjátok? Mert én nem. Általában ott szokták a papok tartani az aranymiséjüket, ezért holnap ezt a termet fölszenteljük és ez lesz az utolsó vacsora terme. Templom lesz. A mai napról: Kétszer két órát kell mindig egyhelyben ülnötök. Utána fél óra szünet. Első szünetben még nem adunk ebédet. Aki éhes, a büfét látogathatja. A második szünetben viszont mindenkit jóllakatunk teával és pogácsával. Fél tíz felé fogjátok érezni, hogy sül a pogácsa itt a falak mögött. Annyira friss lesz. A holnapi ebédre is mi gondoskodunk. Szintén kaptok üdítőt, pogácsát, gyümölcsöt, nagyon finom szendvicset és - otthon a Bokor családok által sült - süteményt. Aki most nincs itt, azért nincs itt, mert süteményt süts holnapra, hogy a misén itt lehessen.

Tehát az elnökök fogják levezetni a kétórás blokkokat, övéké a mikrofon, övéké a két óra. Háromnegyed háromkor, tehát ebéd után, a Bokor harmadik nemzedéke fog bemutatkozni. A mi gyerekeink, az én gyerekeim, meg a hasonszórúek gyerekei. Arra figyeljetelek, hogy ezek a gyerekek nagyon félnek minden nyilvánosságtól. A fiam azt mondta, hogy - „apu, borzasztóan le fogunk égni!” - Nem baj fiam, túléljük!

Este fél héttől kohéziós órák, tánc, beszélgetés, séta. A házigazda jóvoltából nem kell félkilenckor bezárnunk a termet, hanem maradhatunk, akár féltizenegyig. Ennyit a mai napról.

Barátaim, Gyurka bácsié a szó!

Bulányi György: Bevezető

Kedves Vendégeink, Kedves Barátaink!

Akik a meghívóhoz mellékelt Eligazítót olvasták, tudják, hogy e két napos találkozó mai első fele A SZÓ jegyében áll. Azt is tudják, hogy e találkozót a BOKOR Katolikus Bázisközösség rendezi. Közel félszázados „illegális” létünk után ez már második konferenciánk. Az elsőt három esztendővel ezelőtt rendeztük Katolikus Megújulási Fórum címmel. A Fórum célja volt - tudatosítani a jézusi örökséget, megtalálni az evangéliumi üzenet megvalósításának hatékony eszközeit.

A jelen Kézfogás konferencia ugyanezt a célkitűzést szeretné tovább vinni. A különbség a három évvel korábbi és a jelen rendezvény között abban áll, hogy míg a korábbiak előadóit a Bokor tagjai adták, addig mostani konferenciánk előadói szélesebb eszmei-társadalmi alapot képviselnek. Konferenciánk mindhárom témájában megszólalnak a nem-vallási, a profán világ, majd a nem-katolikus egyházak képviselői, s a sort az egyházunknak egy Bokron kívüli, ill. azon belüli tagja zárja. Jelentősnek vélem, hogy az elmúlt félszázad során bennünk kiforráló gondolatok, most köreinken kívül támadt gondolatok mérlegére kerülnek, s azon meg is méressenek.

A sajnálatosan köztünk jelen nem lehető Hamvas Béla életműve elibénk tár egy általa nagybetűvel írt Hagyományt, melynek vonásait Hamvas felfedezte az emberi kultúrtörténelem nagy vallásaiban és nagy filozófiáiban. Úgy gondolom, hogy ezen a hagyományon belül fogalmazódik meg a Názáreti Jézus gondolatvilága is. Ez utóbbinak lényegét a Bokor az elmúlt félszázad során abban találta meg, hogy el kell utasítanunk magunktól az uralkodás, a vevés és az emberölés magatartásformáit, mert csak az előbbieket kizáró szolgálat, adás és megbocsátó szelídség teszi lehetővé az életet az emberiség számára a Terra bolygón.

Hogy az idő és tér koordinátáinak különböző pontjain miként kell e magatartásformáknak testet öltetniök, erről a nem-áruló írástudók, a próféták s az Ószövetség szavával a „nabim”, azaz Isten tolmácsai nyújtanak nekünk tájékoztatást. Úgy tetszik nékem, hogy az európai kultúrkör utóbbi századaiban a tolmács-szerepet döntő súllyal világi írók töltötték be, nemegyszer a vallások képviselőivel szemben is.

Az irodalom rendre hú tükre a szellemi mozgásoknak. A magyarországi irodalom jó kétszáz esztendővel ezelőtt váltott: latin nyelvűből magyar nyelvűre, tudományos igényből szépirodalmi-művészi igényre, s a vallási ihletést felváltotta egy magát profánnak, azaz nem-vallásinak tekintő szándék. 1779-ben Bécsben lát napvilágot A magyar néző. Ezt írja benne Bessenyei György: *„Még magyarul profánus írók nem is voltak”*. A vele induló vonulat termi meg irodalmunkban azokat a gondolkodókat, akik nemegyszer inkább közelébe érnek a jézusi gondolatvilágnak, mint a nem-profán, vallási gondolkodó kortársaik.

Csak egy példát említenék: Babits Mihály alighanem különb tolmácsa volt a jézusinak, mint az ő korában bárki más.

Az emberi szellem mozgása ismeri a két és több felé szakadást, de ismeri az újra találkozást is. Örülnék, ha konferenciánk találkozásokat gyümölcsözne. Találkozást a jézusi örökségben a különböző vallások között, találkozást az említett Hagyományon belül a vallási és a profán gondolatvilág között.

Kívánom, hogy érezzük jól magunkat e szellemi tornán. Kívánom, hogy közelebb kerüljünk egymáshoz.

Hampel Károly felvezetője, az első téma körülményéhez

Kedves Barátaim! Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Első témaként a kézfogás-konferenciánkon az ökumenét szeretnénk körüljárni. Annyira szeretnék csak röviden emlékeztetni, hogy oikos görögül azt jelenti, hogy ház, ökumené pedig a földkerekséget jelenti. És arra vagyunk kíváncsiak, hogy ugyan a kereszténységnek földkerekség méretű, sőt azon messze túlmenően minden emberek földkerekségméretű összefogása, kézfogása és egymásra találása milyen feltételeket és feladatokat állít elénk. Hogy ezt körüljárjuk, ahhoz előadókat kértünk fel. Elsőként említeném talán, hadd mutassam be Demeczky Jenő barátomat, aki a Bokor részéről villamosmérnökként ugyan, de fog nekünk beszélni arról, hogy egy kézfogás és az ökumené milyen kapcsolatban állhatnak egymással.

Másodikként legyen szabad említenem, bemutatnom nem szükséges, dr. Nyiri Tamás professzor urat, akit a katolikus klérus és teológia területéről szólítottunk el magunk közé. Merem remélni, hogy Professzor úr előadásában fogunk egy-két szót hallani arról, hogyha a közismerten félfudális magyar katolikus egyház azt a célt tűzi ki maga elé, hogy mondjuk az úgynevezett Greinacher-féle egyházmodell felé, tehát a kisebbségi és közösségi egyházmodell felé akar ellépni, elmozdulni, akkor mire kell mozdítsa az egyház tagjait képező laikusokat.

Harmadikként a protestáns teológia és a protestáns klérus oldaláról hívtunk előadót, Dóka Zoltán személyében. Sajnos őt leütötte a csepp-fertőzés. Felolvasom, hogy mit írt levélben:

„Lázás betegen írok, most kezd kitörni rajtam egy erőteljes nátha, így sajnos semmi remény, hogy szombaton el tudok menni hozzátok. Nagyon sajnálom, ráadásul éppen az imént jelentettek egy temetési szolgálatot szombatra, ezt is helyettesnek kell végeznie. - Kívánok Istentől megáldott együttlétet, jó beszélgetéseket és főként Gyurkának sok áldást, erőt, Istentől vett életéhez és szolgálathoz. Vele együtt kedves mindnyájatokat Isten oltalmába ajánllak és testvéri szeretettel köszöntelek.”

Így hát sajnos Dóka Zoltánnak az előadását nélkülözni fogjuk, pedig biztos, sok érdekességet tudott volna mondani nekünk arról, hogy pl. az ökumené gondolatát hogyan lehet tovább vinni akkor, amikor az ember olyan, lelkülettel kerül szembe, melynek az a véleménye, hogy a más-véleményűt el kell hallgattatni.

Végül negyedikként legyen szabad bemutatni Lengyel László politológust, akit az úgynevezett világi tudományok területéről kértünk fel. Talán tőle fogunk hallani néhány szót arról, hogy

a nagyegyházak lehetnek-e s ha igen, miképpen kovászai ennek az egymásra találásnak akkor, amikor ezek a nagyegyházak úgy élnek, mint az állam foglyai.

Mi van ezek után hátra? Annyi, hogy egyrészt magam és mindnyájunk nevében köszönetet mondok előadóinknak, hogy elfogadták ezt a meghívást, másrészt pedig fölkérjem őket, hogy az illendőség azt kívánná, hogy a bemutatáshoz képest, fordított sorrendben tartsák meg előadásukat, kissé figyelve az időre, kb. negyedóra, amit szeretnénk erre fordítani. Én majd csak az időmérő szerepét fogom a továbbiakban betölteni. Eszembe jut, hogy a televízióban nem régen hallottam egy nagyon jó módszert arra vonatkozóan, hogy hogyan lehet embereket irányítani. Valahogy így hangzott, hogy kit cukorral, kit korbáccsal. Nekem az a véleményem, hogy megpróbálok egy harmadik alternatívát felmutatni.

Kérem Lengyel Lászlót, tartsa meg előadását!

Lengyel László előadása

Kedves Barátaim!

Köszönöm szépen a meghívást. Mint profánus gondolkodó három dolgról szeretnék szólni az itt egybegyűlteknél. Az első kérdés az, ha tetszik világméretű, hogyan válnak a 20. század végén az egyházak, nemcsak Magyarországon, hanem a világ különböző térségeiben állami indíttatásúakká és államok egyházi indíttatásúakká. Mi az az összefonódás, ami most, mint egy járvány megszállja a világot.

A második, az közelebb visz és még profánusabb, nevezetesen, itt Kelet-Európában, mi az a veszély, ami leselkedik a vallásosak és a profán laikusok együttélésében? Mi az, ami nem teszi lehetővé ezt a békés együttélést?

A harmadik dolog, és akkor már egyre lejjebb jöttem, mi az a magatartásmód, emberi viselkedésmód, amely követhető Magyarországon ebben az együttélésben?

Tehát az első kérdés: mi történt most a világban? Tulajdonképpen most már itt évtizedes rendet is húzva, hogy azt tapasztaljuk, hogy a fejlett világ tulajdonképpen szűk táborán kívül vallások egyre inkább államvallássá és államok egyre inkább teokratikus állammá válnak.

Amikor kitekintett valaki a hetvenes évek végén a nyolcvanas évek elején a világba, akkor azt látta, hogy ezt az iszlám előretörésével és az iszlámban megnyilvánuló államra való rátelepedéssel azt hittük, hogy ez a fajta fundamentalizmus, amely összeköt államot és egyházat ez csak az iszlám megújulásában jelentkezik, más egyházak mentesek ettől.

A keleteurópai változások azonban arra mutatnak, a nyolcvanas évek végén, hogy mind a keleti mind a nyugati kereszténység egyházai Kelet-Európában foglyaivá váltak egy új államnak és egy új állam, amely persze nem is annyira új, átveszi, segítőnek hívja azokat az egyházakat, amelyek készséggel a segítségükre is sietnek. Ma, pillanatnyilag, amit nem hittünk volna valószínűleg a század korábbi időszakában államok háborúját egyben egyházak és vallások háborúja is kíséri. Amikor az iszlám a közel keleten vagy bárhol a világban szent háborút hirdetett, akkor ez teokratikus államok háborúja is és amikor ma a jugoszláv délszláv térségben a háborút figyeljük, akkor azt tapasztaljuk sajnos, hogy ez vallásháború és egyben egyházasult államok háborúja is. Ma Szlobodán Milosevic szocialista pártvezető szentképeken jelenik meg Szerbiában s a szerb ortodox egyház legalább annyira ellenséges, ha nem ellenségesebb sok tekintetben a boszniai muzulmánokkal és a horvátországi magyarokkal és horvátokkal, mint katolikusokkal, mint amennyire a szerb állam.

Amikor nézem a televízióban Jelcin elnököt korábbi moszkvai párttitkárt, hogy hogyan csókol kezét az ortodox metropolitának és a metropolita hogyan öleli magához Jelcin elnököt és megtudom, ugyanezen hírekből, hogy az orosz nép, a pravoszláv egyház legfőbb letéteményese és, ami összetartja őt az éppen ez az egyház és, amivel különb a nép, az éppen ennek a keleti ortodox egyháznak a magasabbrendűsége pl. az ukrán nemzeti egyházzal szemben. Az ukrán nemzeti ortodox egyházzal szemben, akkor elkezdek félni.

Lengyel barátaim pedig újra meg újra írnak arról s ezt nyilván Önök is jól ismerik, hogy hogyan válik az állam bizonyos tekintetben egyházi befolyású szervezetté és hogyan telepszik rá az egyházra a korábban laikusnak látszó állam.

Ennek az államosodásnak az a veszélye, hogy pillanatnyilag, ahogy az iszlámot próbálták az államon keresztül rákényszeríteni az iszlám területén, az iszlám ország területén lakó bármilyen állampolgárra, legyen az bármilyen hitű, vagy nem hívő, ma a rekrisztianizáció folyamatában sajnos ez az egyébként nagyon is logikus és bizonyos szempontból elfogadható eszme az államon keresztül próbálja megvalósítani önmagát.

Most itt jön a második kérdés, amihez szeretnék hozzányúlni, mert az, hogy világméretű össze-
csapások, a vallási össze-
csapásokká válnak, az félelmetes. De ehhez mi innen, sajnos, akik itt ülünk a
kézfogásunkkal, nem sokat tudunk segíteni. Ebben csak megjósolhatjuk, hogy ez a fajta különböző
hitelvűek össze-
csapása ez nagy valószínűség szerint teljesen ellentétes azokkal a hitekkel is,
amelyekre épül. Tehát az iszlámmal is ellentétes. Ez valaha egy toleráns hit és egyház. Ellentétes a
kereszténység ortodox és nyugati fajtájától is. És mégis úgy jelenik meg azzal az erőszakkal, amelyet
valószínűleg az eredeti atyák nem így hittek. De keleteurópába benézve, itt az igazi félelmem abban

van, hogy minél inkább magára marad Kelet Európa, minél inkább ezekben az országokban pótlékot keresnek a kenyér helyett, minél inkább pótlékot keresnek a korábbi kommunista vagy szocialista tanok helyett, annál inkább előtérbe tolikodik akarva-akaratlanul az az igény, hogy vallási pótlékot adjanak ennek. És annál inkább abba a veszélyeztetett helyzetbe kerül minden egyház Keleteurópában, és ezt valódi veszélyeztetettségnek érzem, hogy a korábbi párttitkárt egy pappal helyettesítsék. hogy a mindennapi élet meghatározóját, tegnapi meghatározóját, egy másik ideologikus meghatározóval helyettesítsék és, hogy az egyházakat ideológiai funkcióra használják fel.

Na most ez itt Kelet Európa térségében azt is jelenti, hogy már utaltam rá, hogy az egymás közötti gyűlölségeket nagyon megnöveli. Mert hiszen a vallási gyűlölségek átítatják a társadalmak különbségtételét. Az itt ülők közül nyilván többen vannak, akik vagy Erdélyből származnak, vagy legalábbis ismerik a viszonyokat. Nagyon pontosan tudják, hogy ma a magyar megkülönböztetés pillanatnyilag majdnem egyértelműen az, hogy nem tartozik a görögkeleti egyházhoz. Katolikusnak vagy protestánsnak lenni az egyértelmű a magyarnak lennival. És ennek a következménye nagyon kemény vallási egymással szembenállás. És ezt az állam kitűnően felhasználja. Föl is használja.

Én bevallom, hogy Magyarország reményét abban látom, hogy bármennyire is és ez az utolsó témám. Hogy bármennyire is államfogollyá teszi adott esetben a magyar nagyegyházakat, bármennyire is lassan ismerik föl ezek az egyházak, hogy ez számukra zsákutca, úgy vélem, hogy a magyar társadalom, ha csak Magyarországot tekintem túllépett ezen az intoleráns viselkedési formán. A magyar társadalom megtanult együtt élni, tudom, hogy ez az elmúlt néhány hónap nagyon személyeskedő és rosszízű politikai vitái után nagyon optimistán hangzik, de mégis úgy vélem, ez a társadalom alapjában véve túllépett az egymást vallási nemzeti faji alapon kizáró korszakán. És túllépett azon, és ez a legfontosabb, hogy az államtól várja a boldogulását és ezért írtam le és meg kell ismételnem annak ellenére, hogy tudom, nagyon sok kritikai észrevétel fog majd erről elhangzani, hogy az egyházak azért jutnak zsákutca, mikor az államra számítanak, hogy a mindennapi életbe beviszik a Krisztusi gondolatokat, hogy ez az állam az elmúlt nemcsak negyven, ötven-hatvan, a Horthy-korszakban is, ez az állam lejáratja magát. A magyar társadalom előtt az nem tekintély és egy rossz tekintélyhez kapcsolódni a legrosszabb politika. Nem igaz az, hogy állami tekintélyen keresztül pozitív meghatározást lehet adni a mindennapi életnek. Ez alól jöttünk ki. Ez az, ami ellen a civil ember Magyarországon a maga módján fellázad. A magyar társadalom civil szervezeteket akar és civil szervezetekben bíz. És az egyházakban csak, mint civil szervezetekben bíz. Vagyis én elkerülhetetlennek látom profán oldalról, hogy az állam és egyház szétváljon és ez az egyház javára is szolgálna, éppen úgy, mint az államra. Mert nem lehet a mindennapi életünknek olyan ideológiát adni, hogy légy civil a mindennapi életedben, amikor ezt az állam diktálja neked, akár egyházilag, akár világilag. Ez a társadalom fejlődésében civil fejlődés lesz. Én most mondom, optimista vagyok ebben, efelé tartunk. A civilizálódásunk magánszervezeteknek az egyre táguló körét fogja mutatni. Az ilyen magánszerveződéseknek, mint ahol most mi ülünk. A hierarchikus államhoz kapcsolt kötődések ideje lejárt. Hála Isten, hogy lejárt. Azokban az országokban van tragédia, ahol ez sajnos nem járt le. És én azt látom, hogy Magyarország éppen az által nézhet viszonylag reménykedve a jövőbe, hogy nálunk ez a korszak lejárt. Hogy a hierarchiához kapcsolódó intoleráns magatartás a társadalom egyes személyeiben túlélte magát. Nincs tovább. Keleteurópába igenis van még tovább.

Sajnos az orosz társadalomban beépült az emberbe, sejtjeikben van, a homo szovjetikusban, hogyha sorba állítják, akkor most egy másik sorba is beáll. Magyarország nem így viselkedik, a magyar társadalom nem így viselkedik. Ezért a zárómondatom az, hogy ahogy Önöknek ez a szép célkitűzése, a kézfogás mindenképpen példamutató, úgy vélem, hogy ezt a példamutató magatartást tulajdonképpen a magyar társadalom nagy része átvette tudatosan vagy öntudatlanul. Nem Önök vannak kisebbségben. Ez egy fontos dolog. Nem azok vannak kisebbségben, akik békét és együttműködést akarnak. Magyarországon azok vannak kisebbségben, akik nem akarnak békét, akik konfliktust akarnak, akik azt hiszik, hogy ideológiailag vagy bármilyen ál- és reális vallás nevében emberekre rákényszeríthetik a gondolataikat. Köszönöm szépen.

Hampel Károly: Köszönöm szépen az előadást és köszönöm szépen a tapsot. Időnk van, időnket tartjuk. Tisztelettel kérem Nyíri professzor urat, tartsa meg előadását. - Nem fogja tartani a negyedórát? Jelezni fogok leteltekor.

Nyíri Tamás előadása

Az idő rövidege miatt olvasva keresem a választ a kérdésre, amely így szól. „Szükségképpen intoleráns-e az egyház?” Nyilvánvalóan nem intoleráns pusztán azért, mert a keresztény értékekhez méri a társadalmi intézményeket és törvényeket. A vallásszabadsággal ellenkeznek, ha valaki tartózkodást kívánna tőle kognitív és normatív értékelésében. Nem intolerancia, ha kimondja, „ez igaztalan”, „ez rossz”, „ez ellent mond a kinyilatkoztatásnak”. Akkor intoleráns, ha fizikai vagy szellemi hatalommal kívánja elnémítani vagy elnémíttatni a helytelennek minősített eszméket. A történelem során - vitathatatlan, - ezt megtette. Aquinói Szent Tamás még azt tanította, hogy az eretnekeket kényszeríteni lehet, hogy visszatérjenek az egyházba, sőt a makacs eretnekeket szabad halálra ítélni és kivégezni, s a halálos ítéletet még Aquinói Szent Tamás is úgy okolta meg, hogy csak az indulatból eredő ölést tiltja Jézus, de nem az igazság iránti buzgalomból fakadót.

Feltételezve az emberi értékek hierarchiáját, magától értetődik a másként gondolkodók, kiváltképpen az eretnekek üldözése. Ezt feltételezve nagyon meggondolandó, amit Maritain mond 1952-ben. Szerinte az az állam, amely halállal bünteti az eretnekséget magasabb eszméket vall az emberi közösségről, mint amelyik állam csak a fizikai gonosztetteket üldözi. Maritain nem ajánlja már a visszatérést a középkori szokásokhoz, de nem magyarázza meg, hogy miért szabad lemondania az egyháznak a véleménymonopóliumról. A katolikus kultúra későn jutott erre a belátásra; egész világ választja el a „haladó” XIII. Leót, nem beszélve IX. Piuszról, II. János Pál pápa Redemptor hominis enciklikájától, amelyben már úgy tünteti fel a pápa az egyházat, mint az emberi jogok védelmezőjét.

Más vallások sem sokkal toleránsabbak, a különbség csak az, hogy míg pl. a Koránból valamiként le lehet vezetni a teokratikus államberendezkedést, az evangéliumból hibátlan következtetéssel soha, hiszen egyértelműen külön választja Jézus, lerakja az állam és egyház különválasztásának az alapjait: *„Adjátok meg a császárnak, ami a császáré.”*

Az igazi kérdés persze az, hogy nem sértjük-e a kereszténység abszolút igényét, nem fordulunk-e szembe a kinyilatkoztatással, ha elutasítjuk a másként gondolkodók üdözését, a cenzúrát, akárcsak a lelki kényszer is és más efféléket vallási-világnézeti kérdésekben?

A vallási intoleranciát nem igazolja a keresztény kinyilatkoztatás abszolút igénye, tudniillik, az intoleranciához nem elég azt mondani, hogy az igazság, az üdvösséghez szükséges igazság birtokában vagyunk. Az intoleranciához még az a meggyőződés is szükséges, hogy a kényszer a kisebbik rossz, a minusz malum a toleranciával szemben. Ez volt, ami Szent Tamást is a halál megindoklására vezette. Megfeledeztek azonban Tamásék és a többiek, a Jézus ajkára adott szentírási kijelentésről: *„Nem azért jöttem, hogy elítéljem a világot, hanem hogy megmentsem.”* Általánosítva az evangéliumi mondást: senki nem tudhatja biztosan, hogy az erőszakból fakadó rossz kisebb-e, mint a toleranciából eredő és akkor már nincs, ami az intoleranciát az abszolút igény végett megokolná.

Gyakran hivatkoznak az *„extra ecclesiam nulla salus”* elvre, de nagyon sokan elfelejtik, hogy 1949-ben XII. Piusz pápa idején alatt a Szent Officium elítélte azokat az amerikai teológusokat, akik azt vallották, hogy az üdvösség nélkülözhetetlen feltétele a látható egyházhoz való látható tartozás, tehát a keresztység, méghozzá a katolikus egyházban. A római vélemény, amit a Szent Officium képviselt, úgy szólt: csak az egyház szükséges, (hogy a hozzátartozás hogyan, milyen módon, az már egészen más kérdés), amiből egyértelmű, hogy kivétel nélkül minden egyes embernek nyitva áll az üdvösséghez vezető út a Szent Officium 49-es döntése szerint. Ez a döntés azért alapvető, mert nélküle nem volna lehetséges megmagyarázni, megokolni az ökumenét, az ökumenikus gondolkodást, egyáltalán az egyház nyitottságát.

Természetesen a szabadság ambivalenciája értékelésének az ambivalenciája súlyos kérdéseket vet föl. Szent Ágoston dogmatikailag nem kötelező, de egyházilag bevett felfogása szerint a szabadság (a *libertas juridica* és nem a *libertas arbitrii*) nem önkény, nem a jó és rossz közötti választás lehetősége, hanem a jó tényleges választása.

Aki ismeri Marxot vagy Hegelt, az tudja, pontosan ezeket a gondolatokat vették át. Igaz ugyan, hogy az egyház többször elítélte az erőszakos kereszteléseket, méghozzá Ágostonra hivatkozva, elítélte az erőszakos terítést, de ez nem jelenti semmiképpen a lelkiismereti szabadság elfogadását.

Az erőszakos keresztelések tilalma ugyanis nem zárja magába a vallási, filozófiai vagy tudományos tételek szabadságát. Ágoston állítása pedig, hogy akkor vagyunk szabadok, ha az Isten akaratát tesszük, nemcsak a lelki erőszak igazolására, hanem a politikai totalitarizmus igazolására is szolgálhat. Még XIII. Leó is helyteleníti a lelkiismereti szabadság ilyenfajta értelmezését és csak azt érti szabadságon, ha valaki önként követi az Isten akaratát - persze a hivatalos értelmezők mondják meg, hogy az mi. De még a II. János Pál pápa *Redemptor hominis* enciklikájában is előfordul egyszer ez a fajta szabadságfelfogás.

Úgy tűnik, hogy a szabadságfogalom pozitív aurája következtében nehéz elfogadnunk, hogy akkor is szabadok az emberek, ha vétkeznek és gonoszat tesznek. Pedig ez a véték lehetőségének a föltétele. Filozófiai érvek azonban nem szólnak emellett az ágostoni szabadságfelfogás mellett, és mint mondtam, nem dogma, tehát a Szentírásra sem hivatkozhat.

Természetesen minden társadalomban, a legideálisabb társadalomban is van határa az egyéni szabadságnak. Mindenki beláthatja, hogy nem ölhetek, nem gyilkolhatok, nem erőszakoskodhatunk senkivel, hogy a kultúráért le kell mondani a primitív ösztönkielégülésekről. A korlátlan szabadság természetesen maga ellen fordul, hiszen akkor a legerősebb zsarnoksága lenne az összes többi fölött.

Elkerülhetetlen a szabadság korlátozása. Ám - nagyon szeretném hangsúlyozni - azt tudnunk kell, hogy a szabadság korlátozása csak az egyik területen csökkenti a rossz mennyiségét, a másik területen azonban növeli. Tehát minden korlát a tényleges rosszat csökkentheti, másik területen azonban a lehetőségét növeli. Az egyik területen több lesz a korlát, a másikon kevesebb. A mérleg a szociokulturális viszonyoknak megfelelően fog alakulni és ezt, hogy mennyi korlát kell, mennyi szabadság nem lehet a priori megállapítani, nem lehet a kinyilatkoztatásból levezetni, csak empirikus kutatás révén tudhatjuk, erre pedig az egyháznak nincs küldetése.

Nem kell tehát felforgatni az egyház tanítását annak elismeréséhez, hogy a szabadságot jóra is használhatjuk, meg rosszra is. Sőt, ahogy az előbb mondtam az isteni igazságszolgáltatás alapján igenis egyenesen fel kell tételeznünk az erkölcsi értelemben vett jó és rossz közötti választást.

Szeretném hangsúlyozni, hogy természetesen vissza lehet élni a szabadsággal minden téren, a vélemény- és szólásszabadság kellemetlen oldala, hogy akadálytalanul terjedhetnek képtelen és káros eszmék, nem fékezhető meg a pornográfia és hosszan lehetne sorolni, de mégis az előbbieket értelmében rosszabb a gondolat és a szó elfojtása, mert akkor nemcsak terjesztenek káros eszméket, hanem kötelezővé is teszik ezeket és védelmezik a hazugságot annak megfelelően, hogy kié a vélemény monopóliuma. Mindenért fizetnünk kell, a szabadságért is, hiányáért is. A határt csak jó kompromisszummal lehet megvonni, ez pedig a polgári társadalom dolga.

Az igazságról lehet és kell vitatkozni, kötelességünk vitatkozni, de nem szól semmiféle teológiai érv amellet, hogy az egyház a szabadság elnyomását támogassa a civil életben. De történeti érvek sincsenek. A kereszténység történetében mindenre van példa, csodálatosan bátor, emberfeletti szeretetre, a hit, az ész és az értelem nagyszerű teljesítményeire csakúgy, mint borzalmas fanatizmusra, uralomvágyra és intoleranciára, kegyetlenségre. A kereszténység kulturális monopóliumának vége. Nyugodtan elismerhetjük az egyház és az állam szétválasztásának az elvét, bár lehet, hogy szerencsésebb az összes érdekelt számára a tiszta és világos megkülönböztetés. Ez vitakérdés.

Anélkül lehetséges, hogy le kelljen mondania az egyháznak prófétai és társadalomkritikai küldetéséről. A római egyház bebizonyította, írja Leszek Kolakowski, „hogy van elég szellemi potenciálja és megújulási szándéka, hogy magáévá tegye a polgári szabadságjogokat hagyományainak elárulása nélkül, hogy képes intolerancia és felfuvalkodottság nélkül képviselni a hit szabadságát - legalábbis lelkiileg felnőtt és autonóm személyiségek előtt.”

Végül is - ezt már nem ő mondja - mi keresztények sohasem hirdettük azt, hogy abszolút tudás birtokában vagyunk. Azért igenis lehetséges, hogy toleránsak legyünk a másként vélekedők véleménye iránt.

Persze aligha vitatható, hogy részben azért toleránsabbak a mai keresztények, mert közömbösebbek hitük egyes részletei iránt. Aligha képzelhető el például ma szoros értelemben vett vallásháború a Szentháromság korrekt értelmezése miatt. Másutt vannak a konfliktusok. Ám a közömbösség nem tolerancia, ezért nem is elégséges. Ha csak ezért vagyunk toleránsak, azért, mert nem érdekelnek az egyes vélemények, akkor bármikor intoleránssá válhatunk olyan kérdésekben, amelyeket éppen akkor fontosnak tartunk. Igaz, hogy a II. Vatikáni Zsinat az igazságok hierarchiájáról beszél, de ez még nem oldja meg azt a kérdést, hogyan vélekedjünk a különféle keresztény egyházak, felekezetek olyan hitigazságairól, amelyek nem közösek. És persze még nehezebb ez a kérdés a nem keresztény vallásokkal és az ateistákkal. De az biztos, hogy az ökumenizmus nem relativizálja a vallási és világnézeti különbségeket, mert ez per definitionem nem egyeztethető össze a keresztény kinyilatkoztatás abszolút igényével. Ha azt mondja valaki, hogy a különféle hitvallások és vallási közösségek ugyanannak az emberi transzcendenciának történelmileg - kulturálisan relatív kifejeződései, akkor lemond hitének páratlan és egyedülálló voltáról. Nem kerülhetem el én keresztényként - most arról beszélek, hogy a keresztény hogyan lehet nem intoleráns -, tehát nem kerülhetem el én keresztény az önellentmondást, ha azt mondom: „hitvallásomat az isteni kinyilatkoztatás egyetlen jogos értelmezésének tartom, - mert mindegyikünk, aki keresztény, annak tartja, a református éppúgy, mint a katolikus - és ha azt: „szellemileg és morálisan teljesen egyenértékű és jogosult valamennyi hitvallás a köztük levő különbözőség pedig merőben történelmi- esetleges. Az így értelmezett ökumenizmussal, amelynek semmi köze a toleranciához valójában semmire sem megyünk. Ennek az álláspontnak csak az a történelemfilozófiai meggyőződés lehetne az alapja, hogy az emberiség totális vallási-kulturális egysége az elérendő cél. De emellett nem szól semmiféle észszerű elv. Nem lehet eszményinek tartani az uniformizált hitet, ha csak nem értelmezi valaki fundamentalista módon az „egy akol, egy pásztor” kijelentést. Az ilyen eszményt, uniformizált hitet csak totalitárius eszközökkel lehetne kikényszeríteni és az egyöntetűség a kultúra végét jelentené. A kulturális élet a sokszínűségen és különbözőségen alapszik. A különbözőség pedig konfliktussal jár. Nem arról van szó tehát, hogy valami elérhetetlen kulturális egységről álmodjunk, amelyben ugyanúgy érez, akar, gondolkodik, kíván minden egyes ember, hanem olyan világról, amelyben a tolerancia szelleme uralkodik, ami nem fojtja el a konfliktusokat, nem nyomja el, hanem megpróbálja megoldani.

A tolerancia föltétele természetesen az autonóm személyiség, amelynek nincs szüksége ellenségre, továbbá azonosságtudat és jóhiszeműség, amely feltételezi a másként hívóról vagy gondolkodóról, hogy legalább olyan okos és becsületes, mint ő maga. És ezért próbálja megérteni őt egy erőszakmentes és szabad párbeszédben, ha nem is tud mindig egyetérteni vele. Megérteni - ehhez nem kell szükségképpen egyetértés. Ez a tolerancia véleményem szerint.

Ha azonban ökumenizmuson és tolerancián a szilárd meggyőződésről való lemondást érti valaki, Freud szavát idézem: „a világ szép különbségeinek” egybemosá-

sát, akkor vagy azt állítja, hogy az ökumenizmus lehetetlen, vagy olyasmit javasol, ami éppen annak az ellentétébe csap át. Azonosságunk feladása nem győz meg senkit, hogy ő is így tegyen, inkább azt jelenti, hogy kiszolgáltatjuk a szabadságteret a legagresszívabb azonosságérzéstől betegesen fűtött fanatizmusnak.

Az igazi tudás nem a már ismerthez, hanem a mindig nagyobb ismeretlenhez méri saját bizonyosságát. Köszönöm a türelmüket.

Hampel Károly Köszönöm Professzor úrnak az előadását, kérem Demeczky Jenőt, tartsa meg ő is.

Demeczky Jenő előadása

Kedves Vendégeink, kedves Barátaim!

Mikor ez a megtisztelő felkérés ért, hogy a mai nap, a Bokor nevében mondjak valamit az egyetemes emberi összetartozásról, kézfogás címen, fölírtam magamnak néhány kérdést, azután a válaszaimat is fölírtam, jobb lesz, ha olvasom.

Első kérdésem az volt, hogy mit is jelent a kézfogás. A középkorban azt jelentette: fegyvertelenül, hátsó gondolatok nélkül jöttem, az vagyok, akinek mutatkozom. (Jó lenne letenni jól bevált kedvelt fegyvereinket legalább ma, legalább itt!)

A mai világban sokszor csak annyit jelent a kézfogás: egy régi hagyományt ismételve, barátságunkról biztosítjuk azt, akivel találkozunk.

A hegymászók kézfogása több, mint a tiszta szándék és a barátság jele. Hatékony eszköz a közösen kitűzött cél eléréséhez. Nem egyszer életmentő segítség.

A szerelmesek kézfogása sokszor az első, s talán a legjelentősebb test-kapcsolat két ember között. A kéz, miként a szem és az arc sokat elmond. Többet is, mint amikről gazdája tud.

Néhai ellenfelek kézfogása talán több, mint az előzők együttvéve. Kilépés önközpontúságunk fellegrából, nyitottság a másik problémái és meglátásai iránt. Hajlandóságunk kifejezése önmagunk megváltoztatására. Kísérlet az összefogásra, amikor közös életünk problémái túlélni látszanak szomszéd váraink bástyáin is.

Kiknek nyújtunk hát kezet? Elsősorban ateistáknak, a letűnt rendszer ideológusainak, marxistáknak, szellemi életünk gúzsba kötőinek, félevenkénti kényszervizsgálataink elméleti kimódolóinak. Azután kezet nyújtunk a magyar zsidóságnak, amelynek sok tagja állt be nem is egyszer osztályérdek és idegen megszállók diktatúrájának élharcosai közé. Meglehet azért, mert „szerte nézett s nem lelé honját e hazában.” De ez még nem oldja a múlt keserves emlékeit csak magyarázza. Kezet nyújtunk más felekezetekhez tartozó keresztény testvéreinknek, akikről vajmi keveset tudunk, leginkább a kölcsönös gyanakvás és eretnekezés járta. Vagyis inkább társadalmi feladatvállalásukból sejtjük ember- és Istenképüket. Végül, s talán ez a legnehezebb gesztus, kezet nyújtunk azoknak a katolikus testvéreinknek, akik egyházunk iránti hűségüket sokszor a katolikus hierarchia iránti hűséggel azonosították, s az ő szavukra, meghallgatásunk nélkül gyakorlatilag kiközösítettek minket.

Miért e kéznújtás? Néhány praktikus okot sorolnék fel előbb. Kezet nyújtunk ateista, marxista felebarátainknak, mert akad közöttük néhány igaz ember, akinek szavára oda lehetett és kellett figyelniük. Mert volt olyan szeminárium-vezetőnk dialektikus materializmusból, aki megértette, hogy a tankör hallgatóinak felét aljas hazudozásra kényszerítené, ha nem tenné lehetővé, hogy választott témát dolgozzunk ki a kötelező anyag fölmondása helyett. Volt, aki Theilardból készült, volt, aki a görög csoda titkát kutatta, s a vizsgán elbeszélgettünk Morus Tamás életéről, haláláról és az etikáról. Volt olyan ifjú oktatónk, aki impozáns szellemi párbaj formájában vívott meg századunk legjelentősebb katolikus teológusaival, legtudományosabb ateista világnézeti folyóiratunk vastag mellékleteiben, s közben olyan ismertetést adott róluk, amilyenre a magyar katolikus teológusok akkor még álmukban sem gondolhattak, legalább is a publikálás reményében. Akadt olyan marxista filozófus, aki a hazai szocializmus keretein belül, s történelmi materializmust szükségszerűnek mondott folyamatai közepette is feszegetni mert a történelmi cselekvés alternatíváit, akinek emberi szava volt az élet emberi problémáira, aki kimondta, hogy a bűnt nevének kell nevezni, akkor is, ha az el nem kerülhető. S hogy a bűn mindig valami közösségvállalás megtagadása. Megértettük.

Megértettük, hogy aki közülünk megtagadja a katonáskodást, az megtagadja a közösséget azzal a szűkebb körrel, amely ezért a bűnért elítéli őt, de egyszersmind tanúságot tesz egy tágabb egyetemes emberi összetartozásról s így bukásában is az ember nembeli lényegét mutatja föl, önmaga korlátain túllépve alkotja saját történelmét, a jövőt.

Kezet nyújtunk, mert a második világhatalom széthullása után immár a felsőbbbséghez idomulás látszata nélkül állíthatjuk kritikai szemléletünket az övék mellé. Erről az erőforrásokat elpazarló, környezetünket elpusztító, „szép új világról”, amelyben mindent elborít a fogyasztói társadalom nagy-nagy hazugsága, az egységes világrend ipari társadalmának elitje, fényes reklámok árnyékában földönfutóvá teszi a hidegháború vétlen veszteseit.

Kezet nyújtunk a magyar zsidóságnak, mert annak idején, amikor az életükről volt szó, kevesen tettük ezt meg. Tragikusan kevés volt a felénk nyújtott segítő kéz.

Kezet nyújtunk annak a népnek, amely a mai napig megőrizte ősei hitét, hagyományait s eleven kérdés és kihívás számunkra van-e annyival különb a mi igazvoltunk, amennyivel különbnek valljuk Jézust e nép minden más fiánál.

Kezet nyújtunk, mert úgy tudjuk az ő lelkiismeretükben is ugyanaz a szó hangzik, mint a Názáreti Rabbi ajkáról: „Amit akartok, hogy veletek tegyenek az emberek, ti is tegyétek velük. Ez a törvény és a próféták.”

Kezet nyújtunk keresztény testvéreinknek, akikről az illegalitás évtizedeiben az Írás szeretetét és ismeretét tanulhattuk s akiknek körében megtapasztaltuk a Lélek szabadságának örömét. Lényegre törő pontos fogalmazásaikat, mélyen átélt egyéni imáikat, testvéri szeretetüket, közösségi szellemüket igyekeztünk átvenni. Bátor kiállásukat a kisebbségben élőkért, munkájukat a társadalom elesettjeiért megcsodáltuk és igyekeztünk követni. Lelkiismeretük szabadsága példaadó minta volt a számunkra. Megérvelt egyéni döntéseink, meggyőződésünk alapfeltételévé vált az elmúlt évtizedekben mindenenekelőtt lelkiismeretünk hangjára kell figyelniük.

Kezet nyújtunk katolikus testvéreinknek, akik között felnőttünk, akik által megismertük Jézust és az evangéliumot. Szüleink, nagyszüleink, őseink, hagyományos katolikus hite vezetett el minket életünk ama fordulópontjához, amikor marxista felebarátaink színe előtt meg kellett vallanunk, másban látjuk

az élet értelmét, mint ők, anyagi feltételek nélkül, s legfőképpen osztályharc nélkül is megvalósítható-nak gondoljuk Isten uralmát az életünkben és emberi kapcsolatainkban.

Sokszor éppen szüleink, nagyszüleink hagyományos katolikus hite volt az a háttér, amely előtt megfogalmaztuk saját elkötelezettségünket az evangéliumok radikális Jézusa iránt.

Sokat köszönhetünk a fiatalok lelkipásztorainak, s hálásak vagyunk azoknak a magyar katolikus teológusoknak, akik a szellemi vasfüggönyön túlról áthozták számunkra a megújuló katolikus egyház teológiáját s művelt szakemberekként kikényszerítették belőlünk sajátos látásunk összevetését a katolikus és az egyetemes emberi hagyománnyal.

Mit remélek ettől a kézfogástól? Nem tagadom, magányunk enyhülését, évtizedes elszigeteltségünk feloldását, közösséget elfogadást és befogadást. De ha csak ezt várnám, nem lenne érdemes a szóra. Nagyobb a tét ma itt. Az életről és a nagybetűs Életről van szó, amelyet ezer módon veszélyeztet a világ és veszélyeztetünk mi magunk, amelyet megőrizni erre és az eljövendő világra kevesek vagyunk önmagunkban. Kevesek külön-külön kis törzsi fészkeink. Többre van ma szükség. Az erőszak az elnyomás, a kizsákmányolás struktúráival szemben a szolidaritás intézményeire, a jóakarató emberek ökumenéjére. A hozzánk közel élők megszólítására, legalább pillanatnyi közös érdekeink alapján, remélve, hogy ebből hosszú távon akár új kultúra s új termelési mód születhet.

Mire alapozom e kézfogás sikerébe vetett reményemet? Önmagunk, közösségeink jobbik énjére. Arra az eredeti ismeretre és látomásra, amely életbe hívott minket. Mert minden közösség arról tanúskodik, amit élete közepének hisz, vall, gondol. Ez a célja, ez történelmi rendeltetése, létének értelme, még ha elhomályosult is, még ha feledésbe merült is.

Szabaduljunk meg hát az általánosító, elitélő közhelyektől. Ismerjük meg és vegyük tudomásul a másik közösség hitének legjavát eredeti tiszta szándékát, forrását. Hibáik, történelmi gyakorlatuk árulásai láttán kritikánk csak ennyi legyen: így van-e megálmodva, így van-e megírva nálatok az élet értelmét adó szó? Ezt kérjük számon magunkon, s ezt várjuk el a többiektől. Ne mást, de ne is kevesebbet. És vegyük észre az üzenetek eredeti tartalma összecseng. A marxista evangélium így szól: szabadítsd fel az embert a társadalmi és a természeti szolgaságból, hogy szabadon kibontakoztathassa azt, amire rendeltetett, közösségi lény voltát minden érdek és kényszer nélkül. A zsidó néphez így szól az ígéret: Isten választott gyermekei vagytok, ne tegyetek tehát semmit sem a másoknak, amit magatoknak nem kívántok. Ha megtartjátok ezt a törvényt bennetek áldatik meg a Föld minden nemzetsége, mert mintává lesztek számukra. A keresztények számára így szól: Isten minden embert egyformán szeret, nektek tehát erről kell tanúskodnotok mindenki iránt ellenségeitek iránt is, mert csak ekkor válhat valóra az Isten Országá köztetek. Végző soron mindhárom közösség ezzel a felszabadító örömhírral fordul az ember felé: van értelme az életednek, mert tovább adhatod azt, amit ajándékba kaptál, mert szolgálhatod a másik ember javát, mert építheted az országot, amelyben emberként élhet mindenki. Tudom, a sor folytatható és folytatandó is. Segítő kezet kellene nyújtanunk azoknak, akik önhibájukon kívül képtelenek saját helyzetüket átlátni, megfogalmazni, nyilvánosság elé tárni, s önmagukat megszervezve kiemelkedni a reménytelenségéből. Rólunk is hallunk még ma.

De most elsősorban azok felé nyújtunk kezét, akik ismerik a Szót, s az ismerettel járó felelősséget. Ha csak egyetlen mondatban megegyezhetnénk most. Ha csak azt elfogadnánk mindannyian, hogy nincs kivétel, hogy senki nem zárható ki az emberi összetartozás közösségéből, hogy senkinek nincsenek előjogai, csak előkötelelései, hogy mi nem lehetünk senkinek sem az ellenségei csak nekünk lehetnek ellenségeink azok a felebarátaink, akik másként látják a világot, mert még nem hallották meg a Szót, még nem jutottak el az ismeretre. Bár csak megegyezhetnénk ma azokkal, akik felé kezét nyújtunk. A kinyújtott kéz még nem kézfogás, csak lehetőség, ígéret. Várjuk, reméljük, hogy kinyújtott kezünket megfogják, hogy az útismerők szót értene. Köszönöm a figyelmüket.

Hampell Károly: Hölgyeim és Uraim, némi késésben vagyunk, most egy nagyot lélegezzünk mindnyájan, mert következik az a fázisa a Konferenciának, amikor az előadók egymáshoz szólnak hozzá. És elindulhat az a vita, amit Professzor úr hiányolt már az előadás kapcsán. Az volna a javaslatom, tekintve, hogy három előadónk van jelen pillanatnyilag, csináljunk két kört, az első körben ki-ki hozzászól a másik kettőhöz, a második körben pedig reflektál ehhez a hozzászóláshoz mindenki. $3 \times 4 = 12$, 2×12 az 24 perc. Ennyit próbálnánk erre ráfordítani.

Tisztelettel megkérném Professzor urat, szíveskedjék indítani ezt a dolgot. Tehát 4 perc...

Nyiri Tamás: Hozzászólás...

Szóval nem illendő a mellettem ülő előadóval olyan megnyilatkozásáról vitatkozni, ami nem itt hangzott el, és ezért, hát nagyon szűkre szabom a kontroverziát. Mondjuk nem értettem azzal egyet, hogy vallásháborúkat emleget, mert igaz ugyan, hogy a katolikus horvátok és az ortodox szerbek állnak szembe egymással, de az én meggyőződésem szerint itt Európa áll szembe Ázsiával. Senkit sem akarok bántani, amikor azt mondtam, hogy Ázsia. Európának szerintem a határa a Baltikum, Lengyelország, Erdély és Horvátország. Tudniillik a keleti kereszténység kereszténynek keresztény, a keleti kereszténységgel egészen más jellegű hatalmi strukturális szervezet alakult ott ki, ezért nem tudunk soha ővelük - majd egyszer - egyetérteni, mert egészen másként gondolkodnak. Akármennyi hiba és baj is van Európában, tehát a nyugati kereszténységben, ott érvényesült a római jog, a keletiben nem érvényesült a római jog. Itt alulról felfelé ment a szervezkedés és ott lefelé. Tehát azért mondom, hogy ez elsődlegesen nem vallásháború. A vallásháború, az lehet egy ürügy.

A másik, maradjunk ennél, ha jól emlékezem, itt hallottam, evvel illik vitatkozni, hogy az egyház az államot ne vegye igénybe, a saját értékeinek az érvényesítésében. Ezzel a kijelentéssel teljes mértékben egyetérték, amennyiben ez feltételes módban hangzik el. Ha ezt teszi, rosszul teszi.

Indikatív kijelentés, hát ez tény kérdése volna, ezt meg kellene nézni, hogy vajon az egyház-e az, a katolikus egyházra gondolok elsődlegesen, amelyik rá akarja bírni az államot a keresztény értékek érvényesítésére, avagy az állam próbálja kihasználni ebben az egyházat. Hát ugye ezt azért mégis csak jó bizonyos értelemben tudni, hogy katolikus képviselő nem ül ma a parlamentben és azért azt is kéne hangsúlyozni, hogy legalábbis elvileg - teljesen egyenlő távolságot tart a katolikus egyház kivétel nélkül minden egyes parlamenti párttól. Tehát mondjuk (nagy nevetés) - azt mondtam, hogy elvileg, Na de kérem, ugyanez a probléma az egyház és az állam szétválasztásával. Nem ok nélkül mondom azt, hogy sokkal helyesebbnek tartanám, az abszolút egyértelmű és világos megkülönböztetést. Hát lehet, ha én keresztény vagyok, akkor tudok én más filozófiát művelni, mint keresztény filozófiát? vagy hogyan van az a filozófus meg a keresztény társbérletben él a fejemben? Képtelenség! Hát az állampolgár és az egyházpolgár az sem élhet, tehát én azt gondolom, hogy itt a katolikusok jól tudják, hogy mire gondolok, a hiposztatikus unió paradigmájára, - kérem ez nagyon fontos, - elválaszthatatlanul, de összekeveredhetetlenül. Köszönöm a türelmüket.

Hampel Károly: Tessék, Lengyel László

Lengyel László: Hozzászólás...

Köszönöm szépen a reflexiókat. Én egyrészt egyből válaszolnék, mert ez talán az egyszerűbb és hozzá is szólnék a két elhangzott előadáshoz. Azt hiszem, hogy egy értelmezési vitába mennénk bele, ha azon gondolkoznánk, hogy vallásháborúnak mi nevezhető és mi nem nevezhető. Hogy ez mennyire ürügy, hogy valaki az egyik oldalon egy katolikus pap szenteli föl a zászlókat, a másik oldalon pedig egy ortodox pópa és hogy ez most vajon minek kell tekinteni - és a harmadik oldalon a mohamedán egyház nevében küldik szent háborúba az embereket. Én úgy vélem és akkor ez egy fontos dolog, ez fontosabb, mint az, hogy azon vitatkozzunk, hogy ezt ürügyként használják-e. Nagyon lényeges kérdés és jó, hogy a Professzor úr ezt így szembe állította, hogy vajon lehet-e toleranciát és együttműködést gyakorolni bizonyos értelemben Európa és Ázsia között. Én elfogadom, hogy ez egy jelentős kulturális különbség, én elfogadom, hogy itt valóban húzódik egy határvonal, de éppen az a kérdés, szerintem az egész mai konferenciának ez a tárgya, hogy annak ellenére, hogy a bizánci ortodoxia soha nem tud olyan jó lenni, mint a nyugati katolicizmus, vagy kereszténység, vagy éppen az iszlám, hol esetleg levezethető, hogy miért kell és egyenesen levezethető, hogy miért kell teokratikus államként rákényszeríteni saját népére vagy a világra, hogy ezzel kell, mégis ugyanezzel az iszlámmal és ezzel az ortodox egyházzal kell együtt élni. Itt van a probléma, hogy most gondoljuk el, hogyha a Professzor úr, aki a legtoleránsabb ebben a kérdésben azt mondja, hogy hát bizony ezek mégis csak mások, lássuk már be. Itt kezdődik számomra a probléma. Tényleg, mégis csak mások. Hozzá kell tenni, hogy az ortodoxok is pontosan ezt mondják: Úristen, nyugati katolicizmus! hát azok bizony nem mentek át azon a kulturális fázison, amin mi Bizánciak, mennyivel magasabban voltunk, hol voltak ezek még! Népvándorlaskor, Úristen, ez semmi. És ha meghallgatnánk az orosz pópákat, most a iszlámot nem is mondtam, ami a legfejlettebb egyház a világon. Itt kezdődik a probléma. A kulturális fölény és a vallási fölénynek az a problémája, amelyet én elfogadok, hogy természetesen minden hívő a maga egyházát tartja annak, ami, a legkiválóbbnak, de az együttélés logikája? Én értem, most csak azt szeretném érzékeltetni, hogy a probléma valóban Európa és Ázsia együttélése.

Kulturális, vallási, állami együttélés, s ez bizony a legnehezebb. Ebben egyébként nem vagyok optimista. Pontosan azért nem, mert így gondolkodnak az iszlámban, a különböző kereszténységek.

Hadd szóljak még hozzá a két előadáshoz - elnézést, akkor inkább lemondok a viszontválasz jogáról, - hogy azon gondolkoztam, Professzor úr előadása során, hogy nagyon egyetértek azzal, hogy az egyház nem szükségképpen, sőt éppen eredetétől tekintve nem kell, hogy intoleráns legyen. Ez egy nagyon fontos kérdés és azt hiszem, hogy azért fontos itt elmondani, mert mikor kezdet nyújtunk, s én úgy éreztem, az intoleráns egyháznak, akkor úgy lehet kezdet nyújtani, hogy eleve érzékeltetjük, hogy nem így gondoltuk, hogy ennek ilyen intoleránsnak kell lenni. Tehát nem egy toleráns és egy intoleráns kézfogásáról van szó. Ezt én fontosnak tartom, minthogy mint két fél eredetileg toleráns volt, hogy ki hol vesztette el a toleranciáját, s itt kezdődik a kérdés, jobb lenne nem keresni - természetesen nézzünk ezzel szembe, de jobb lenne nem keresni. Mert mihelyt elkezdjük ezt kutatni, ki, mikor vágta szájon a másikat, hogy a katolikus egyház hierarchiája mikor és hogyan lökte illegalitásba a másikat, attól a pillanattól kezdve nincs kézfogás.

Utolsó megjegyzésem, hogy félreértető talán, amikor azt mondom, hogy a hierarchia keresztül akar vinni eszményeket az államon keresztül. Én hangsúlyozom és a cikkem címe is az volt, és a rádióbeszélgetésem is erről szólt, hogy államfogoly, fordítva, státusfogoly, az egyházak váltak az állam foglyaivá.

Pillanatnyilag ez a fordított helyzet van, és ez a baj, egy olyan állam foglyaivá váltak, amely a tetejében nem is azt tölti be, amire esetleg éppen az az egyház gondol. Én el tudom képzelni azt, hogy a klérus valóban távolságot akarna tartani az államtól, de nem tud, ez a probléma. És azt hiszem, hogy ezt a problémát, hogy szeretnénk kezdet nyújtani, de ott van közte az állam keze. Van, akit megölel az állam és van, akit nem. És akit nem ölel meg az állam, az hátrányos helyzetben van. Nem egyenlő - bocsánat a versenyfeltételek a bevett egyházakkal kezdet rázni, a nagyegyházakkal, államfogoly, másik oldalról, mások pedig ilyen szempontból kizsájtottak, itt az állam kezének, amely nem láthatatlan, nagyon is látható kéz. Ki kéne kerülni a kézfogásból s akkor tudnának kezdet fogni. Ez a közösség pl. az egyházzal, ha nincs közte az állam keze, amely pl. felszólít arra, hogy ítéld el - most egyébként már nem szólít fel, csak egy meghatározott időben - ítéld el azokat, akik megtagadják a fegyveres szolgáltatást, közte van az államkéz. Ez a probléma. És nem szabad ennek az államnak a kezét fölhasználni az egyháznak, ez a közösség nem tudja felhasználni, ezért mondom, erről az oldalról ez nem áll fönn, de másik oldalról igenis fönnáll és ezt nagyon fontosnak tartom.

És még egy megjegyzés arra, hogy azt hiszem, hogy a zsidókkal való kézfogásnál és a marxistákkal való kézfogásnál nem egy jó hivatkozási alap, vagy nem egészen jó, vagy én értettem félre, hogy vannak köztük becsületes és rendes emberek 3-an, négyen, tízen, százan, kétezren. Ez nem jó alap, mert ezt akkor még vissza is fordíthatják, egyébként hozzá kell tenni, pontosan fordítva taszítottak ki emberek százazreit, néhányat a halálba is. Egy közösséggel nem lehet úgy kezdet fogni, hogy azt mondjuk, hogy önök közül három, hát az becsületes ember, de a többiek... Köszönöm szépen.

Demeczky Jenő: Hozzászólás...

Akkor talán a két másik előadáshoz szólnék hozzá. Lengyel László gondolatait már ismertem és örömmel hallottam itt, úgyhogy különösebbet nem fűznék hozzá. Nyíri professzor úrral is nem először találkoztam. Ő valószínűleg nem emlékszik rám, még villamosmérnök hallgató koromban kerestem meg őt egyszer a Vigília szerkesztőségében, azt hiszem akkor a föltámadással kapcsolatban írt egy cikket, és arról beszélgettünk el, azután később is a könyvei antropológiai vázlatok, filozófiatörténet kapcsán széljegyzeteket fűztem ezekhez, tulajdonképpen mindig a hatalom, hatalomgyakorlás politikacsinálás volt az a téma, amelyikben megkerestem őt és én nagy örömmel fedeztem föl a filozófiatörténet jegyzetében is azokat a toleráns idézeteket, amelyeket most éppen nem mondott Aquinói Szent Tamásról, de akkor ennek nagyon örültem, hogy Szent Tamás nemcsak azt tartotta fontosnak, hogy az eretneket bizony akár halálra is lehet ítélni, hanem azt is mondta, hogyha valakinek az a meggyőződése, hogy Jézus Krisztus nem az Isten fia, akkor kötelessége a máglyán elpusztulni ezért, mert különben s pokolba kerül.

Talán nem mondtam eléggé világosan....

Lengyel László megjegyzésére válaszolnék: A kéznyújtásnál néhány praktikus okot soroltam fel. Először és itt azt soroltam el, hogy mi volt az a pozitívum, mi az amit az említett közösségektől kaptunk és ezt semmiképpen nem korlátoznám arra a néhány emberre, akikkel én személyesen találkoztam, csupán azt akartam, szerettem volna megemlíteni, hogy ezek az én személyes tapasztalataim és ezek a találkozások abban az időben, amikor ez egyáltalán nem volt könnyű, lehetővé tették a számomra, hogy ne váljak teljesen zárttá és elutasítóvá ezekkel a közösségekkel szemben.

Hampel Károly: Nyíri professzor úr a szó. Viszontválasz lehetőség két perc.

Nyíri Tamás: Hozzászólás...

Jó. Újra csak azt mondanám, amivel a hozzászólásomat befejeztem. Számomra meglehetősen nehezen elgondolható, hogy hogyan lehet csakugyan elválasztani az egyházat és az államot. Megkülönböztetni azt természetesen lehet. Ez nem azt jelenti, hogy mondjuk az egyházi értékeket állami törvényekkel lehessen kikényszeríteni. Én nem erre gondolok, de egyszerűen arra, hogy egy társadalomban mind a két szervezet polgárai ugyanazok az emberek. Hát akkor nem absztrakció az elválasztás? Erről mindenképpen vitatkozni kéne. Én nem tudom, hogy ezt hogyan lehetne csinálni, csak azt tudom, hogy amikor filozófiával foglalkozom, hát persze hogy nem bírom kikapcsolni a keresztény féltékémet. Ott se. A másik pedig, talán nem fejeztem ki magamat elég világosan és örülök, hogy ezt Lengyel László szóvá tette, hogy a tolerancia szerintem pontosan a másoknak - nem szeretem ezt a szót, hogy a másság, vannak divatszavak, akkor nem használom, nem szeretem a divatszavakat. De hát most, hogy - a másságnak az elfogadása, nem azért, mert jó, nem azért, mert rossz, hanem mert ember. Magyarországon végül is ez a demokráciának az óriási problémája, hogy a modern állam nem szakrálisan legitimálja önmagát, de a demokráciának olyan magas és olyan törekeny alapértékei vannak: emberi szabadság, méltóság, vélemény szabadság, amit valamilyen mértékben mégis kéne szentesíteni. És ezt az állam önmagában nem tudja. Itt az egyházaknak óriási feladatuk

volna, ha megfelelően modernizálódnának. Szóval, tehát a másik, mint másikat elfogadni, megint csak a saját gyakorlatomról beszélek. Filozófiatörténetet tanítottam, azzal foglalkoztam. Hát belebolondultam volna, ha nem tételezem föl Freudról, - most épp Freudról tartok filozófiai előadásokat - azt, hogy abszolút tisztességes és okos, hogy legalább olyan tisztességes és okos, mint én, és nem próbáltam volna megérteni, hogy miért mondja a másikat. Ha erre nem jutok el, akkor vagy azt mondom, hogy hülye gazember, vagy én leszek freudista. Egyiket sem akarom. Ezt jelenti számomra, és jelentette mindig a véleménykülönbség, ezt lehet úgymondani, hogy dialógus, teljesen mindegy. Köszönöm szépen.

Hampel Károly: Időnk fogytán megkérdezem két másik kedves előadónkat, hogy két percben óhajtanak-e reflexiós időt? Tessék.

Lengyel László: Hozzászólás...

Ehhez az egy vitakérdéshez szeretnék hozzászólni: az egyház és az állam megkülönböztetése. Kérem szépen ez egy bonyolult filozófiai és szociológiai probléma, amit nem lehet két perc alatt megoldani, hogy mi itt kik vagyunk. Hogy abban az albérletben vagy társbérletben, amelyben az ember nemcsak filozófus és hívő, hanem adófizetőtől kezdve még száz személyiséget rejt. Igazán az a kérdés és nekem ezt egy dühös levélben írták, hogy azt akarom elérni, hogy mondjuk a katolikus egyház hasonlítson a bélyeggyűjtők egyletéhez. Na most igen, a bélyeggyűjtők egylete magán-szervezet. Tegyem hozzá, az itt ülők is egy magánszervezet. Abban az értelemben magánszervezet, hogy megkülönböztették magukat az államtól, elkülönítették magukat az államtól és ez viszonylag pontosan definiálható is. Most én azt hiszem, hogy a katolikus egyház, annak ellenére, hogy nincsenek papjai a parlamentben és most tételezzük föl, hogy tényleg elvileg minden párttól egyenlő távolságot tart, a nagy egyházak lényegében mégiscsak pillanatnyilag ilyen formalizáltan nincsenek elválasztva attól az államtól, amelyben élnek. És igen megvallom őszintén, hogy azt szeretném, és az egyháznak az volna a jó, ha a bélyeggyűjtők szervezetére emlékeztetne. Magánszervezet egy civil szervezetű társadalomban. Van ilyen, mindenütt a fejlett világban. Tehát nem állami kötöttségű egyház. Ez nemcsak azt jelenti, hogy törvényben hozom-e ezt vagy azt, hanem azt is jelenti, hogy a civil létemben vagyok otthon és nem az állami létemben. Persze ezt nehéz elkülöníteni minden nap, de az itt ülők éppen ezt gyakorolják minden nap. Én azt hiszem, hogy ezt egy püspök is gyakorolhatja minden nap, hogy hogyan lehet valaki magánember és nem homo politikus. Köszönöm szépen.

Demeczky Jenő: Hozzászólás...

Anélkül, hogy most én e két percben megpróbálnám megoldani ezt a valóban bonyolult és nehéz kérdést, annyit szeretnék hozzászólni Nyíri professzor úr és Lengyel László vitájához, hogy ezek a nagy egyházak nem véletlenül célpontjai a kitüntetett állami figyelemnek. Azért nem, mert jelentős társadalmi szerepük, súlyuk van. Azt hiszem ez a bizonyos szétválasztás, személyiségen belül nyilván nem lehetséges. A társadalmon belül, hogy ne legyen ilyen szerepe az állami preferáltságnak vagy

nem-preferáltságnak, ez csak azon múlik, hogy az államnak mekkora a szerepe a társadalom életében. Tehát, amikor majd az államnak a szerepe nem lesz olyan meghatározó, amennyire ma még itt ebben a térségben, akkor tudnak majd az egyházak a jelentős, társadalmilag jelentős, nagy lélekszámú egyházak megszabadulni ettől a bizonyos statusfogolyi minőségtől. És még szabadjon egy megjegyzést Lengyel Lászlóhoz. Nagyon örülnék neki, ha későbbi beszélgetésinkben összekapcsolná saját meggyőződését a közigazgatás meggyőződésével és még valamit mondana nekünk arról, hogy jószándékú, lelkiismeretes ember gazdaságilag mit tehet ma Magyarországon. Köszönöm szépen.

Hampel Károly: Ennek az övön aluli kérdésnek a megválaszolását egy kicsit későbbre hagyjuk. Nyíri professzor úr kért még egy percet.

Nyíri Tamás: Hozzászólás...

Amit Lengyel László mondott azzal teljesen egyet tudnék érteni, hogyha érvényesülne valóban az a felfogás, hogy az állam is egy alrendszer a társadalom rendszerén belül. Kérdés, hogy ez kívánatos, lehetséges-e? A bélyeggyűjtők egyesülete csak a bélyeggyűjtőkhez szól. Az egyház nem csak a bélyeggyűjtőkhez kíván szólni, tehát ez itten a másik, vagyis az egyház nem érdekvédelmi szerv, hanem olyan küldetése van, amelyik az egész társadalomhoz szól. Szóval itt ez a probléma: alrendszer-e az állam és kívánatos-e, hogy az állam alrendszer legyen? Lehet. Akkor kérem, hogy győzzenek meg.

Köszönöm szépen.

Hampel Károly: Hölgyeim és uraim, a legizgalmasabb szakasza következik most a beszélgetésünknek, tudniillik, a mienk a szó, a lenről következő szavak elé állunk most. Következőkre szeretném felhívni a figyelmet: hozzászólásainkat kérdések formájában fogalmazzuk meg, név szerint címezve az előadók közül valakinek. Mindenkit arra kérek, hogy a saját nevének a bemondásával kezdje majd a hozzászólását és két perc a maximális időtartam, amit erre tudunk fordítani. Tehát azt kérem, hogy mivel a teremben hangosításunk nincs, mindenki a helyén maradva saját nevével kezdje, meghatározott előadóhoz címezve kérdés formájában. Hát ez olyan hosszú kérelem, hogy alig lehet megjegyezni. Kérem szépen, önök a szó. Kézfeltartással lehet jelentkezni.

Gromon András kérdése, hozzászólása...

Azzal kell kezdenem, hogy nem tudok eleget tenni a kérésednek. Időbelileg és nem személyhez szólóan fogalmazok, hanem talán kiegészítésként. Lényegében talán ahhoz a részéhez kapcsolodom, hogy hogyan tudjuk egyáltalán szétválasztani magunkban a különböző embereket. Ez, gondolom, hogy a kézfogásnak vagy a toleranciának az egyik legnagyobb akadálya. Azt mondanám, nem pontos kifejezéssel, hogy egy ideológiai szemüveg a gondolataink, a világlátásunknak az összessége. Ahogyan látjuk a világot, ahogy viszonyulunk a világhoz. Mondjuk, mint szülő, vagy mint gyerek, vagy mint

idős, vagy mint fiatal, vagy mint tanár, vagy mint diák, vagy mint magyar, vagy mint román, vagy mint katolikus vagy protestáns, mint pszichológus, vagy teológus vagy filozófus. Mindez külön-külön is azt hiszem jelent egyfajta ideológiai szemüveget. Nem vitás, hogy ez valamilyen mértékben szükségszerű, mégis azt gondolom, ha el akarunk jutni az egyetemes kézfogáshoz, toleranciához vagy ökumenéhez, akkor mégis csak meg kell kísérelnünk levetni ezt az ideológiai szemüveget. És ez annyit jelent, hogy megpróbáljuk elsősorban nem szülőként, gyerekként, felnőttként, tanárként, diákként, pszichológusként, teológusként nézni a világot, hanem elsősorban emberként közeledni a másik emberhez. Úgy hiszem, hogyha ez az ideológiai szemüveglevétel sikerül vagy amilyen mértékben sikerül olyan mértékben van reményünk az egyetemes kézfogásra. Köszönöm szépen.

Hampel Károly: Kérdezem a tisztelt előadókat, hogy ki óhajt válaszolni erre a kérdésre? - Tudomásul vették. - Kérem a következő hozzászólót.

Róbert László kérdése, hozzászólása...

A kérdés formájában fölteendő hozzászólásom irtózatosan egyszerű, ha Aquinói Szent Tamás, Szent Ágoston és Karl Rahner is itt ülne az asztalnál a Bokorban, akkor a vallásháborúk értelmezését, ill. az állam és egyház szétválasztásának a problémáját hány perc alatt tudnánk ma délelőtt megoldani?

Hampel Károly: Kihez szól Róbert László kérdése?

Róbert László kérdése, hozzászólása...

Mivel ezek hárman sajnos nem ülnek itt, hozzátok, akik itt ülnek.

Nyiri Tamás válasza:

Én meg vagyok győződve, hogy itt ülnek: a fejünkben, a szívünkben és én hiszem, hogy talán egyébként is.

Hampel Károly: Köszönöm szépen. További kérdést ki óhajt fölteni? Tessék parancsolni.

XY kérdése, hozzászólása...

Én először is úgy éreztem, hogy Demeczky Jenőtől három kézfogást kaptam. Először, mint zsidó, mert zsidó származású vagyok, másodsor, mint egy másik keresztény egyháznak a tagja, reformátusként nőttem fel, bár az utolsó 23 évig Angliában, az angliai kvékerek egyházának a tagja vagyok, a központban nevelésügyi tanácsadóként dolgozom és most ideiglenesen az Európa részlegnek a

titkára is vagyok és így én szeretném adni a harmadik kézfogást először is a kvéker egyházak világszövetségének a nevében és másodszer az angliai kvékerek internacionális osztályának a nevében. Nem kérdésként, hanem inkább gondolatként szeretném a másik kézfogást a hegymászó kézfogásához hasonlítani. És arra gondolok, hogy tavaly nyáron Skóciában másztam egy hegyet és mi ketten egy nagyon meredek oldalról, ahonnan lehetett tavakat látni és messze kilátás volt, meredek, nehéz volt az út. Mentünk fel és fent találkoztunk egy házaspárral, akik egy másik oldalról jöttek és egész más történetük volt, mocsaras úton, erdőkön át, kilátás nélkül, de nem volt olyan meredek és megbeszéltük, hogy a két útnak mi volt az előnye és mi volt a hátránya és megismerkedtünk és kezet fogtunk. Aztán el kellett döntenünk, hogy ki melyik utat választja lefelé. És énnekem az az érzésem, hogy teljesen egyetértek azzal a gondolattal, hogy meghallgatni mást, nem ugyanaz, mint egyetérteni és a gondolatok konfliktusa nagyon fontos. De arra gondolva, hogy az Isten igazsága olyan mint egy óriási hegy és mi csak egy helyen vagyunk, egyféle úton és máshonnan esetleg egészen másként néz ki és hogyha találkozhatunk és kezet fogunk, akkor jó, de tudjuk, hogy másnak az útja szintén lehet jó és ez a valódi tolerancia, hogy úgy érezzük, hogy ő az ő útján talán éppen úgy talál értéket, mint én az én utamon és mi, akik itt vagyunk, tudjuk hogy a jövő attól függ, tudjuk-e a konfliktusainkat úgy megoldani, hogyha valaki mást gondol, annak is legyen joga úgy élni, mint ahogy én akarok élni. Mert ez az, amit a Názáreti Jézus mondott nekünk.

Köszönöm.

Hampel Károly: Köszönjük a hozzászólást, megkérdezem az előadókat, hogy óhajt-e valaki reflektálni rá? Amennyiben, nem, köszönöm. Akkor ott volna egy jelentkező úgy láttam, s az utána következő pedig itt lesz.

Máté-Tóth András kérdése, hozzászólása...

Máté-Tóth András a nevem, Matyi. Lengyel Lászlót kérdezem. Lehet-e a múltat végképp eltörölni? Lehet-e akár az itt ülők személyes sorsából, akár az említett intézmények történelméből azokat a sérüléseket eltörölni, amelyek ennek a kézfogásnak aktuálisan is a legnagyobb akadályai? Nem jobb-e esetleg feldolgozni, mint eltörölni?

Hampel Károly: Köszönöm. Kérem Lengyel Lászlót, hogy röviden válaszoljon.

Lengyel László válasza:

Nyilván én fogalmaztam rosszul, mert én nem erről beszéltem, hogy el kéne törölni a múltat, akár a személyes múltunkat, akár intézmények múltját. Sőt az a véleményem, hogy az itt ülőknek, éppen úgy, mint a másutt ülőknek az a dolga, hogy szembenézzenek a múltjukkal, feldolgozzák a múltjukat s szembesítsek egymással. Az egy másik kérdés azonban, hogy mennyire kényszeríthetjük a másikat

arra, hogy a történelmi múltját a mi szemszögünkből dolgozza föl. Hogy a mi álláspontunkat a mi sérelmeinket tegye egyértelműen magáévá. Én attól félek, hogy ez az, ami nem megy. Erre meg kell próbálni kísérletet tenni, hogy a feldolgozásban segítsük a másikat. Mondok egy példát, amellyel nagyon nagy ellentétet ki is váltok rögtön az asztalnál, ami miatt már nagyon sok bíráló megjegyzést kaptam. Én például nagyon kétes értékűnek tekintem azt, hogy 1985 és 89-90 között a nagy egyházak képviselői a központi listán, ahol politikai bizottsági tagok ültek, bejutottak a parlamentbe és lényegében mindent megszavaztak. Ezt akkor tették 85 és 90 között, amikor már a civil társadalomban nyugodtan mondhatom, nem csak hősök, hanem kisemberek százai és százai nem vállaltak ilyen döntésekkel együttműködést. Ezzel szembe kell nézni. Nemcsak azoknak, akik bent ültek a parlamentben, azok képviseltek is valamit. Ez intézményes probléma. Mondom, ez ellen nagyon sok felháborodott levelet kaptam, hogy miért, hiszen kényszer hatása alatt cselekedtek. Nem kell mondanom, hogy valamennyien kényszer hatása alatt álltunk bizonyos szempontból. Nem kell mondanom, hogy ez az pl. éppen a keresztény egyházak a kényszer hatása alatt váltak mássá, az üldöztetések hatására váltak mássá, és nem arra szolgáltak, hogy a kényszereknek engedelmessé legyenek. Ezt az öt évet vagy négy évet nem törölném ki, de én nem fogom megírni, elmondani ezt a református, az evangélikus, a katolikus egyház hierarchiája helyett. Ezzel nekik kell szembenézni. Azt hiszem, önök sem mondhatják ezt el, csak feltehetik ezt a kérdőjelet és várakozhatnak arra, hogy szembenézzenek. Ugyanez van a holocausttal, ugyanez van egy csomó kérdésben, amit újra kell gondolni. És azt hiszem, hogy ennek a közösségnek meg adott esetekben a saját hibáit, a saját intoleráns magatartását kell végig gondolni, ahogy én is megpróbálom, hogy pl.: lehet, hogy eltúloztam a bírálatomat a történelmi egyházakkal szemben, lehet, hogy élesebb voltam, többet vártam el tőlük, mint... ezen gondolkodom is.

Köszönöm.

Hampel Károly: Köszönöm. Tessék...

Gál József kérdése, hozzászólása:

Gál József vagyok: Észrevételem először Lengyel Lászlóhoz szólna, aztán meg a Bokor jelenlegi képviselőihez. Én személy szerint közönséges katolikus vagyok, nem vagyok Bokortag. Szeretném elmondani azt, hogy amikor emberi módon gondolkozunk vagy nézzük a világot, akkor óhatatlanul is egy sajátos aránytévesztés hibájába esünk. Tudniillik abba, amibe már Jézus korában is az emberek beleestek, amikor Jézust nézték és mit láttak rajta. Azt látták rajta, hogy ő egy názáreti ácsnak a fia. Kívülről ezt lehetett látni. De mondhatjuk-e azt, hogy Jézus lényege ez volt. Azt hiszem, hogy nem. Azért mondtam ezt a példát, mert meggyőződésem szerint az egyház igazi lényege nem az, aminek kívülről látszik. Az egyház lényege végül is a transzcendens küldetés. Lehet, hogy összefonódik, vagy nem fonódik össze, de ez csak a külső formája. Tehát meg kell különböztetni az esetleges járulékos problémákat, amik vannak, s biztos, hogy lesznek. Másodszor a Bokor nagyszámú képviselőjéhez intézve a megjegyzésemet, öbennük is érzek egy olyan fajta vélekedést, hogy az intézményes egyháznak a formáját, a külsejét látják sokszor és nem a lényegét, illetve ők azt mondják, hogy a

lényeghez jobban közelítenek. Én úgy tudom, hogy az intézményes egyház és a Bokor egy, tehát nem kell semmiféle ellentétet keresni.

Köszönöm szépen.

Hampel Károly: Köszönjük szépen, professzor úr szeretne válaszolni.

Nyíri Tamás válasza:

Rövid anekdotát szeretnék most elmondani. Most az ELTÉ-n tanítok, többek között, és a rendes óráim keretében persze ilyen kérdések előjönnek és a mundért védendő hasonló megkülönböztetéseket használtam én is, s azt mondják ott egyszer csak a hallgatók: „*Professzor úr ugyanúgy beszél, mint a marxisták*”. Hogy a gondolat tökéletes és csodálatos, a keresztülvitel rossz. Persze, szeretném hangsúlyozni, hogy én mindenképpen az egyházhoz akarok tartozni, ha valamiről nekem azt mondják Rómában, hogy eretnokség, akkor én azt visszavonom. De most jön a de: de az nem megoldás, hogy a lényegtől megkülönböztetjük vagy elválasztjuk a megjelenési formát. Hát mi jelenik meg? Ez a tiszta kartézianus gondolkodás. Mi az, ami megjelenik? A lényeg jelenik meg. A lényegnek van megnyilvánulási formája. És a megnyilvánulási formának a tisztítása, alakítása természetesen vissza kell hogy hasson a lényegre is. Szóval én csak azt akarom mondani, hogy nem értek egyet a Bokor hierarchia-bírálatával, ez nem kell, ugye. Meg még nem tudom, hogy mivel. Nem is tudom, hogy mivel, mert nem ismerem. De a hierarchiát iszonyatosan kell bírálni. Bírálni kell, mert ez már intézmény és az intézmény abban a pillanatban, amikor létrejött, már túl is élte önmagát. Szóval most nem akarok itt hosszan erről beszélni, legföljebb teológiai tanácsokat adnék, hogy hogyan kéne csinálni...

*Hampel Károly: Hölgyeim és Uraim, az időnk letelőben van, tehát egy nagy kérés érkezett hozzászólás formájában 10 másodperc erejéig és utána lesz még egy hozzászólás, aki ott föltartja a kezét.
Tessék parancsolni!*

Obertné Magdolna hozzászólása:

Obertné Magdi vagyok, Győrben. Az egész találkozóról szólnék. Nem mondhatom magam sem filozófusnak, sem teológusnak, csak keresztény katolikusnak, aki a lényegre tör, az ökumenében és mindenben, amiben közösen találkozhatunk, amit a Názáreti Jézus tanított nekünk: a szeretetre. És ebben találkozhat minden egyház, minden ember, mindenféle világnézet. A szeretet, ez legyen a lényege mindennek, amit Jézus elhozott nekünk.

Hampel Károly: Tessék parancsolni:

Deme Tamás kérdése, hozzászólása:

Deme Tamás vagyok egy másik „gallyból”. Természetesen Nyíri Tamáshoz szól az első megállapításom, feltételezem, hogy igent akar mondani, én igent vagy nemet kérdezek tőle. A toleranciát, mint igaz szót, amely beárnyékolja mostanában a sajtót, meglehetősen unalmasnak és kevésnek tartom. Nem hinném, hogy akár a polgári demokrácia vagy egyház, vagy valamifajta kiengesztelődés megelégedhetne a toleranciával, jóllehet ez alapfogalom. Nélkülözhetetlen. Kérdésem az, hogy egyetért-e azzal a gondolattal, amit Ancsel Éva mondott két évvel ezelőtt, mikor interjút készítettem vele. Megkérdeztem tőle, hogy ugye az etika tanítás számára legfontosabb a tolerancia? Ancsel Éva fölnézett, őt, akit marxistaként, kommunistaként zsidó-magyarként ismerünk, egyet biccentett és mosolyogva azt mondta, nem, nem elegendő, mert onnantól kezdve, hogy Jézus Krisztus bevezette a megbocsátás fogalmát az emberiség számára, már nem elegendő a tolerancia. Első kérdésem, egyetért-e ezzel Nyíri Tamás? Második kérdésem Lengyel Lászlóhoz szól: természetesen nagyon el tudom fogadni azt a játékos feltételezést, hogy az egyház legyen olyan magán szervezet, mint a bélyeggyűjtők. Kérdésem Lengyel Lászlóhoz az, vajon ez nem aránytévesztés-e? El tudja-e képzelni ő ilyen értelemben a dicsőséges szovjet hadsereget, mint egy gombfoci csapatot? És az összes következményeket. Attól félek, költői túlzásba tévednék. A harmadik kérdésem címzettjét a végén mondanám el, de elmondom, nagyon sokat tanultam ma Demeczky Jenőtől, ő ugyan azt mondta, hogy az ellenség az egy furcsa kategória, kicsit tovább gondolom, amit ő mondott. Tehát azt gondolom, a barátság mindig kölcsönös, de érdekes, az ellenséggel nem így vagyunk. Ha valaki ezt a hitet vallja, amelyet ő is vall, az valószínűleg azt kell mondja, hogy én nem lehetek ellensége senki másnak, de ez nem azt jelenti, hogy nekem nem lehetnek ellenségeim. A kérdésem, tulajdonképpen az előttem ülő Jancsó Miklóshoz szól, ha akar válaszol, költői a kérdés: nem láttuk, hogy az evangéliumban, amikor Júdás az áruló megcsókolta a Názáretit, a Názáreti visszacsókolta-e? Ön, mint filmes, vajon hogyan látta? Szerintem a Názáreti visszaadta a csókot, elfogadta az árulótól az árulást.

Hampel Károly: Kérem szépen nagyon rövid és gyors választ kérek!

Nyíri Tamás válasza:

A tolerancia az emberi együttélésnek nélkülözhetetlen, de nem elégséges előfeltétele.

Lengyel László válasza:

Én nagyon remélem, hogy senki sem akarja magát a dicsőséges szovjet hadsereghez, sem a Wehrmachthoz hasonlítani. Azt hiszem, hogy ez erős szereptévesztés lenne az egyházak részéről és igenis nem megszenteltségtenítő, ha arra gondolunk, hogy valami magánszervezet jelenik meg és most a bélyeggyűjtőket nemcsak játékos ötletként mondom. Az, hogy Jézus hány emberrel és milyen intézményt alapított ez egy jó kérdés és nem játékos, nem állami intézményt alapított a zsidó államban. És szeretném hangsúlyozni, hogy ez egy fontos dolog, hogy ez itt egy magánszervezetként,

a magán és a köz szétválasztásaként indul. Azt, hogy valaki meg akar győzni mást a hitéről, én ezt elfogadom, sőt azzal a hasonlattal élve, hogy meg akarunk valakit győzni, hogy a hegynek arra az oldalára ne menjen, mert ott le fog esni én ezt jónak tartom. Hogyha aztán mégis arra megy és leesik, az egy tragikus vétség, de ezt fönn kell tartani. De én egyáltalán nem hiszek abban, hogy attól, mert mondjuk egy egyház a társadalomban egy nagyobb helyet foglal el, mint intézmény, a kisebb magánintézmények, ettől állami óriásintézmény rangjára kéne emelkednie. Ez az aránytévesztés, aminek a levét issza minden egyház. Nem kellene ezt tennie. És játékosan igen is el kellene játszani azzal a gondolattal, hogy ő elég óriás ahhoz, hogy ne legyen szüksége az államra. Elég nagy ahhoz, éppen azért, mert nem bélyeggyűjtő.

Hampel Károly: Hölgyeim és Uraim, nagyon szépen köszönöm a hozzászólásokat. Egyetlen egy percnyi hozzászólást szeretnék még kérni Jancsó Miklóstól:

Jancsó Miklós hozzászólása:

Nagyon megtisztelő a kérdés. Igen lírai módon teszi fel. Ha az ember az Újszövetséget olvassa, az ottani közösség azt hiszem, az olyasmi lehetett, mint a Bokor - el szoktam olvasni elég gyakran és visszagondolva erre, valószínűleg ilyen közösség lehetett. És ha ilyen volt, akkor egész biztos, hogy visszacsókolta, akkor is, ha Istenként látta, hogy ő fogja elárulni. Sokszor még mi is látjuk, hogy ki az, csókoljuk vissza még azt is!

Hampel Károly: Köszönöm szépen a hozzászólásokat, köszönöm szépen a válaszokat. Megkérem Demeczky Jenőt, hogy a Bokor részéről egy kis ajándékot nyújtson át az előadóinknak, utána pedig visszaadom a szót házigazdánknak, Bisztrai Györgynek.

Demeczky Jenő:

Kedves Professzor úr, kedves Lengyel László, engedjék meg, hogy átadjam Önöknek ezt a szerény kis ajándékot, a Kézfogás konferencia emlékplakettjét, és az Érted Vagyok c. újság eddig megjelent számaiból készült kötetet.

Bisztrai György: Egyszerűen örül a házigazda szíve. Ilyennek álmodtuk meg ezt a két napot, vidámnak, jókedvűnek, komolynak és szeretetteljesnek. A következő napirendi bejelentésem van: Nem szedtünk belépőjegyet, de tőlünk kértek terembért. Az ebédet elkészítettük, a Közértben kértek érte pénzt. Hiába mondtuk, hogy Isten fizesse meg. A nyomdában a meghívókat elkészítettük, nem voltak hajlandók szeretetből csinálni. Ez az egész mindössze 250.000 forintba került. A pénz fedezetére Gyurka bácsi ezelőtt 20 évvel írt egy könyvet, az a címe: Keressétek az Isten Országát. Ezelőtt 20 évvel arra gondolt, hogy ebből fogja ő majd fedezni ennek a két napnak a költségét. Eddig őrizte, sokáig

Szerkesztette: Faragó Ferenc

gépelt formában, most már azonban nyomtatott formában. Ezt most mi elhoztuk, nálunk van 500 példány KIO. Egy sorozat (négy kötet) 960 Ft-ba kerül. Ha az itt lévő 950 résztvevőből 250 résztvevő nem saját magának, hanem barátjának vesz egy KIO-t, megvan az összes költség. Jövőre megint tervezhetünk Kézfogás konferenciát.

Más: kezet fogtunk, most a kezeteket tegyétek zsebre, kinek a kulcsa veszett el a kertben? Ez a kulcs átvehető nálam, öt darabot tartalmaz. (felmutatja a talált kulcscsomót) Utolsó: Most következik - harminc perc szünet. A szünet után a kérésünk az, hogy aki először a sor szélére ér, középen foglaljon helyet. Töltsük fel a sorokat. Sokan állnak, még többen jönnek, szék nincs több. Köszönöm, jó pihenést és vidámságot kívánok!

Ének: Tüzed Uram, Jézus....

Ének: .....dicsőség és hála, Uram, Neked...

Bisztrai György: Szeretném látni, hogy a középső székek mindenütt foglaltak-e. Hogy elkezdhesük a második blokkunkat, ehhez nem kell más, csak az, hogy az énekre ráhangolódjunk. Kezedben van az énekszöveg. Székely Magda „Mottó”-ját, ezt légy szíves keresd meg! Cserta Gábor a zenekar vezetője azt kéri, hogy csak akkor kezdjünk énekelni, ha már csend van.

Ének: „Leüthetsz, én nem ütök vissza....”

Benyhe Jánosné: Kedves vendégeink, kedves közönségünk, de remélem, így is mondhatom: kedves Közönségünk! Hampel Karcsi sikeresen kitaposta az elnöki utat, úgy hogy én, akinek a személyiszáma a kettes számmal kezdődik, már csak folytatni szeretném a megkezdett jó gyakorlatot.

Mindenekelőtt bemutatom az előadókat, bár tudom, hogy ez talán fölösleges is hiszen legtöbbjük ismert közéleti személyiség. Mégis megteszem, hiszen nekem is jólesik, hogy elmondhatom a nevüket. Ismerjük meg tehát Konrád György író, Dobner Győző lelkészt, Kamarás István szociológust és író, és Merza József matematikus-könyvtárost. Magam persze elfelejtettem bemutatkozni. Most pótlom: Benyhe Jánosné Bolarics Andrea vagyok. Megkérem akkor elsőként Konrád Györgyöt, hogy tartsa meg 15 perces előadását.

Konrád György előadása:

...nem lesz annyi! A szelídek öröklék a Földet. Valóban? De hiszen a gázhaláltól, az éhhalálig a gyerek pusztul a legvalószínűbben. S tudunk-e magunk között szelídebbet a gyereknél? És vajon a szelídek parancsolnak-e az erőszakosoknak, vagy ellenkezőleg? Lett-e már valaki szelídség által nagy vagyon ura? Ha megtámadják, ha kisémmizni akarják, ha megrágalmazzák, akkor vajon győz-e a szelíd,

visszavág-e kettőzött erővel? Vitával, perrel, harccal, meg tudja-e védeni magát? Nem ő fog-e megszegyenülten elkullogni, vagy jobb esetben nem ő lesz-e az okos, aki enged és hogy vajon a számár szenvedni fog-e, az bizonytalan, mint a kutya vacsorája. És ki a szelíd? Van-e olyan? A leggyengédebb költő is azt állítja, hogy szívében néha elidőz a tigris és a szelíd őz. Igen, ott az őz, de a tigris nemkülönben. Tanúsíthatom, hogy a gyerekekkel sincs ez másképp. A mindenkivel együtt érezni tudó, aki a halált és a jóvátehetetlen kárt nem bírja elfogadni, négy közül a legszelídebb gyermekem is, a vadállatokról szeret mesét hallani, és ha már valakibe átbúvik, ki másra esne a választása, ha nem a tigrisre. Vagy talán magadat gondolod kiváltságosan szelídnek kedves hívő, netán éppen pásztor? Hogy bármely vallás papjai olyan szelídek volnának, erről még nem volt alkalmam meggyőződni. Senki, aki emberrel foglalkozik, tanár és bíró, politikus és lélekgyógyász, ismétlem, senkinek sincsen hivatása által különös jussa arra, hogy szelídnek tarthassa magát, hiszen mind akar valamit a másik embertől, a hívőtől és a tanítványtól, a vádlottól és a betegtől, vagy akár az ismeretlen vevőtől adózó és szavazó polgártól, mind normákkal, elvárásokkal ostromolja, biztatja, eltanácsolja. Neveli, metszi, kötözi, kapálja, mint vincellér a szőlőtőkét, szereti, mint kertész a salátát.

Hasonlatok és példázatok vannak bőviben, de akinek a másik érdek nélkül tetszik, aki nem akarja téríteni, megmenteni, buzdítani, csak jóváhagyja, mint az utas a virágzó avagy a villámsújtott fát, ahogy Krúdy Gyula nézte az étkező és iddogáló embert a szomszédos asztalnál, ahogy a gólyát szemléljük a kéményen, tisztelve a szokásait és nem bolygatva elfoglaltságaiban, tapintatosan, tehát nem erőszakosan, az olyan ember, aki ha kell szól és segít, de nem tukmálja magát rá a többiekre, aki nem erőlteti rá a maga igazát a többiekre, aki nem gondolja, és érezteti, hogy beavatottabban tud különbséget tenni jó és rossz között, mert feljogosítja őt erre a világnézete, a tudománya, a vallása, az elhivatottsága, aki ha remetelakban elmélkedett hosszú magányban a barlangból kijövet nem prédikál a köztéren és nem fenyegeti kárhózzal a fejcsóválókat, egyszóval a tapintatos magaviseletben megmutatkozó valódi szelídség oly ritka, és annyira nincsen összekötve semmiféle testülettel, szervezettel, mesterséggel, társasággal, közösséggel, hogy senki se formálhat a szelíd nevezetre jogokat, semmiféle csatlakozás vagy odatartozás által, szelíddé nem lehet avatni senkit, mint lovaggá, doktorrá vagy szentté, tízezer könyv sem finomít szelíddé és mégis vannak szelídek, lehet a foglalkozásuk bába, vagy autóbuszsofőr, lehet, akár pápa is a sorban akár a huszonharmadik, mintegy jeltelenek, titokzatosak, mert nincsen rá magyarázat, hogy miképpen vette rá az őz a tigrist, hogy szelíd cicaként ballagjon utána és véres hús helyett müzlit akarjon reggelizni.

Ne azért legyél szelíd, hogy te örököld a földet. Miért legyél? Csak. Hogy már most ebben a szempillantásban tiéd legyen az egész világ. Most épp a napfény a havon és ez a friss lélegzet a mezőn. Most épp az a két párosuló korcskutya az árokparton, akik ezt az üzekedést minden biztonnal a legerkölcösebb hátsó gondolattal művelik, és egy még elgondolhatatlan pici korcsnak adnak egyetértésben életet. Könyvet olvasol a világhódítókról és a világjárókról, birodalmuk, kalandozásuk a tiéd. Amit megnézek, az az enyém, akire szeretettel gondolok, az az enyém. Ha megállok a Lánchídon vagy a Szentgyörgy-hegyen a látvány olyan szép és teljes, hogy föl sem tudom mérni a kincsemet. Ha új napra virradunk mi is, ha még sikerül szuszogni, nyújtózkodni és ha kerül valami meleg ital a gyomrunkba, ha némi helyváltoztatásra is képesek vagyunk, ha se golyó, se vérrög, sem egy szembejövő kocsni nem végzett ki tegnap, ha az apokalipszis lovasai elszalasztottak, akkor megköszönhetjük a teremtésnek és a teremtőnek, hogy ez mind van és benne mi is ebben a percben még.

Nemcsak a napfényben sárguló hó az enyém, hanem a rossz hírek is, amiket meghallgatok, nemcsak a birodalom, de a rabszolgaság is, és nemcsak a vértanú, de a hóhér is, enyém a tank és a rakéta, amely beleszap, enyém a terjengő olajfolt a tengeren és a szurkos sirály, nemcsak a gyéren szívárgó

igazság, de az áradó, hazug közhely is, a remekmű és a tömeggyilkosság, örököltem a földet minden csodájával és minden ocsmányságával. Lehet, hogy a csörtetők és törtetők, a dühösök és a harcosok, a szerzés és a siker mániákusai, az eltökélt mohók, akiknek soha semmi sem elég, a sértett gyanakvók, a maguk igazától elteltek nem veszik észre, hogy már most is az övék a föld.

Az kapta örökbe a földet, aki ezt felismeri. Nevezük az ilyen embert szelídnek? Aki ilyet keres, ne menjen messzire, ne kutasson a híres emberek lexikonában. Talán éppen ő az, akivel egy ágyban vagy egy lakásban ébredsz, talán éppen ő az, akinek épp csak hogy köszönni szoktál a lépcsőházban.

A szelíd nem vár jutalmat, nem azért teszi, amit tesz. Hát akkor miért? Csak. Biztosan nem azért, hogy örökbe kapja a földet, hiszen az máris az övé. Nem azért

ad, hogy isten megfizesse. Nem azért segít a gyengébbnek, hogy egy mennyei könyvelő a javára írja ezt. Az édenkert jutalma, ez a mennyei üdülőhotel ragyogjon inkább az utazási irodák prospektusán. Igen az éhesek és a koplalók ott majd mennyei lakomákon dúslakodnak. Igen, a magányosok ott mind egy nagy körhintán ülnek kézen fogva és mézeskalácsházakban látogatják egymást. Ha nem a jutalomért és nem a földért, amely már is az örökrészünk, csak ki kell nyitnunk a szemünket, akkor miért? Még egyszer mondom: csak. A titok kapuján ne dörömbölj! Utóirat: Csak még annyit, hogy mindannyian képesek vagyunk a szelídség merényleteire.

Benyhe Jánosné: Megköszönöm Konrád György gondolatait, és azt a csak-ot amire oly nagy szükségünk van. Megkérem Dobner Győzöt, hogy folytassa témánkat, és tartsa meg előadását.

Dobner Győző előadása:

Előljáróban szeretném elmondani, hogy nem egy hivatalosan bejegyzett egyház vagy közösség lelkészeként osztom meg a következőket, hanem inkább azoknak a menonita - hutterita ősöknek a mai utódjaként, akiknek nevéből és a történelméről, betöltött szerepéről némelyek tudnak egyet-mást. A megközelítemnek a vezérgondolata: *A szelídek fogják örökölni a Földet* Mikor jön el az ideje? A Föld öröklése kihívás. Vajon ki tartozhat az öröklők körébe?

A meghatározás egyszerű szövegelemző formája arra vezet, hogy a fenti szempont szerint elméleti (most alig pontosítható) különbséget tegyünk ember és ember között. A szelídek örökösei lesznek a Földnek, akikről viszont a szelídség meg nem állapítható, nem osztozhatnak velük az öröklésben. Fel kell tennem a kérdést; a szelídség fogalma eléggé egyértelmű-e, illetve azonos-e - legalább megközelítőleg - a különböző filozófiákban?

A másik kérdés, amit fontosnak vélek; vajon vonzó-e a kialakult meghatározás, vagy meghatározások nyomán a szelíd ember ideája. Ha megkérdeznénk a különböző társadalmi helyzetű, iskolázott-

ságú, életkorú, nemű embereket, (érdekes vizsgálat lenne) igen eltérő válaszokat kapnánk. De valószínűnek tartom, hogy a válaszok többsége a szelídséget a bárgyúság, vagy gyávaság jelenségei közé sorolná.

Ezt a szemléletet formálják évezredek óta a történelem eseményei, a polgári és állampolgári magatartásról kialakított erkölcsi elvárás, az emberi kapcsolatok építménye és rendszere.

Ha nem egyértelmű a fogalomalkotásunk a szelídség meghatározásában, ha még az általánosan elfogadott és nagyra értékelt erkölcsi tanítás is elegített erőszakkal, mint a helyes cél eléréséhez elengedhetetlen eszközzel, honnan jut el hozzánk a helyes ismeret, az a fogalmi tisztázás, amely képes elvezetni egy új felismerésre?

Ha végig tekintünk az elmúlt évezredek eseményein, bőségesen lesz módunk merengeni eltűnt birodalmak nagyságán, hihetetlen katonai erején, tökéletes adminisztrációján stb. míg végül feltehetjük a kérdést, miért tűntek el? A történészek, bőséges tálalásban tesznek elénk választ, vagy válaszok sokaságát, amelyek természetesen logikusak és tökéletesen illeszthetőek az események menetrendjébe. De ha mindez valakinek nem elég, és a minden esetre vonatkozó lényegyet akarja megragadni, akkor van esélye arra, hogy felismerje a törvényszerűséget: minden egymással szembe helyezkedő erőszak összegzőik és a pusztulás irányába fejt ki teljes erejét. Az erőszak útján kivívott győzelmek szinte provokálják a végkifejlet mielőbbi bekövetkezését az erőszak rovására.

E tanúságok legalább két következtetést alakítanak ki és tesznek programmá. Az első általános, gonosz-sugallta: érij el mindent, bármi áron, élvezd a hatalom gyümölcseit!

A második a kevésbé népszerű; a „hogyan juthatok el a helyes ismeretre, és hogyan rendelkezhetek a megvalósításhoz szükséges erővel?” kérdésre a jézusi: „tanuljátok meg tőlem a szelídséget!” (Mt 11,28), felhívás elfogadása.

Nyilvánvaló, hogy ez a felhívás nem az élet egy-két területére és eseményére vonatkozó kiemelt magatartásforma, hanem az egészre hatni akaró jellemző. Hogyan lehet megtanulni a szelídséget? Ha Jézus tanácsát fogadom el a fentiekre nézve, kézenfekvő, hogy megismerjem tanítását és életmódját.

A jézusi tanítás az azt megelőző írástudói, farizeusi igazságot felülmúló igazságot hirdeti. Az igazság a gonoszt jóval meggyőző, ellenség iránt is szeretetet nyilvánító magatartás, a szokatlan szembe állítása az általánosan tapasztalttal, illetve a gyakorlattal.

A gondolkodásnak ez az átalakulása nem fakad természetszerűen a hirdetett több, az előzőt meghaladó igazság ismeretéből. Bármilyen erőteljes legyen is a hirdető vagy tanító egyénisége, a tömeges követés lelkesítő jelensége aligha várható el, hiszen nem csupán a gyakorlatot soha nem keresztező elvekről van szó, hanem a gondolkodás teljes fordulatáról, tudatos átalakításáról. Ha ez valóban megtörténik, akkor az élet kérdéseire adott minden eddigi válasz új megközelítés kritikája alá kerül. Senki nem lehet tanítvány Jézus „szelídség iskolájában”, aki nem mutat készséget erre az átalakulásra és átalakításra. A szelídség nem önálló, mástól elhatárolható tantárgy. Sőt! Az átalakuló gondolkodás ugyanis az élet egészére hat. Nem ad lehetőséget arra, hogy annak csupán egy területét érintse! Másrészt az emberi magatartás és szemlélet nem függetlenül az egésztől, hiszen szerkezeti egységben épül a többi jellemzővel.

Jézus, az örökséget ígérő, jól tudta, ilyen átalakulások nem folynak le krízisek nélkül. Ezért foglalkozik három éven keresztül a választott tizenkettővel. Kiküldési parancsa hasonló, életüket és

meggyőződésüket társaikkal megosztó körök sokaságát, térben és időben terjedő láncolatát kívánta létrehozni. E gondolat megértésének a hiányából fakad a teljesítmény-központúság, amelyben elsorvad a teljes ismeret átadásának elkötelezett igénye, - a valójában látszólagos, statisztikai eredményesség megragadása miatt.

Az Ígérettevő azonban nem változtatja meg feltételeit a Föld öröklésére vonatkozóan. Nem is tehetné, csak az egész tanítás feladása árán. Ez azonban teljesen lehetetlen feltételezés. Ahogyan nem tehetett önmagával kapcsolatban engedményt eljutván az áldozattá-válás záró eseményéhez, úgy nem tehet kivételt a szelídség útját nem vállalókkal, hogy a feltétel teljesítése nélkül mégis nekik adja a Földet, mert szelídség nélkül ugyan, de nemes célok érdekében fejtették ki tevékenységüket.

A szelíd, Föld-örökösök azonban nem fenyegeti az öröklés körüli vita. Eszükbe sem jut hivatalos dokumentumként lobogtatni brutális támadások során tanúsított, vissza-nem-ütő magatartásúkat. Tetteiket ugyanis nem az örökség iránti szemérmetlen sóvárgás vezérli, titkos hatalomvágy, a „majd egyszer eljön az én időm és megfizetek” bosszúszomja, hanem valami egészen más. A befogadott, megtanult és megváltozott gondolkodás szeretetteljes türelme. Új természet, amely nem kétarcú.

Szokatlanok, de nem idegenek a földön. Nem harcolnak pozíciók megszerzéséért, és nem rettegnek attól, hogy elveszíthetik. Amíg hűek maradnak a szelídség eszményéhez helyzetük rendíthetetlenül szilárd. Az igazi veszély nem a testi életet kockáztató vagy anyagi helyzetükben jelentkező kisebb-nagyobb fenyegetés, hanem a szellemi erősségek feladásának kísértése (Mt 10,28).

Ezért szükség van a szelídség éleslátására. Különösen azokban az időkben, (talán éppen napjaink figyelemre méltóak e tekintetben) amikor bizonyos változások azt igyekeznek sugallani: „az örökség átvételének ideje immár elérkezett. Ragadd meg megszolgált, megszenvedett jutalmadat!”

A váratlanul bekövetkező lehetőségek csábítása megrendítheti még az elkötelezettek táborát is. Hiszen olyan könnyű igazolást találni minden elpártolásra, hűtlenségre! Minden szelídséget nélkülöző magatartásforma hivatkozik valamilyen erkölcsi tételre.

A szelídség életeszemélyét meghirdető Messiás következetesen utasított vissza minden kihívást, amely királyi méltóságot, az övétől eltérő értékrendben kifejthető hatalmi helyzetet kínált neki. Ugyanis a szelídség nem illeszthető a hatalomra és erőszakra épülő hivatalos vagy magánszférába tartozó kapcsolatrendszerekhez. Minden ilyen kísérlet bevallott, vagy be nem vallott kudarccal végződött a múltban, s úgy vélem, a jelen sem hoz új tapasztalatot e téren. Ennek ellenére mindig történtek és történnek kísérletek az együttműködésre. De még az elveiből engedő szelídség-tanítvány is hamarosan kellemetlenné válik akár az impulzív, akár a nyugodt erőalkalmazók táborában.

Akkor válik a szelíd élet magatartása kipróbálttá, mikor az ellentétes, nemszelíd út kihívása úgy jelentkezik, mint új lehetőség. Egyfajta logikával arról akar meggyőzni, hogy bizonyos pozíciók birtokában mennyiségi és minőségi értelemben szolgálni lehet a cél elérését, ilyen módon másokat is meggyőzni, örökostárssá tenni. Ebben a törekvésben azonban kevés sikert ígér a körülmények változása, netán saját státuszunk lehetőségeinek köre, mert az út a másikkal önmagunkon keresztül vezet. Ahová magunk is eljutottunk, odáig tudunk vezetni másokat.

Ha szabály, törvény, rendelkezés vitathatatlan hatállyal lép előtérbe, hogy a szelídségből fakadó célokat elérhessünk, akkor a szeretet mindenre elégséges erőt adó levegője nélkül maradva nincs többé esélye a jézusi útnak. Csak a személyes vállalás és a személyes átadás tanítványi gyakorlata az, amely képes meggyőzni, bizonyossággal szolgálni.

A program meghirdetője, az Ígérettevő nem tartotta lehetetlennek azt, hogy az ember képes erre. Ezért lett emberré. Egy napon a birtoklás vágyától fertőzöttek elfogynak a Földről, azok is, akik kendőzetlenül törtettek féktelen szerzési vágyukban, de eltűnnek az álszent kegyeskedők, csak úgy mint a humánus eszmékkal színesedett szorgos gyűjtögetők vagy a vallási köntösbe öltözött erőszak áhíthatos képviselői is.

A szelídek pedig arra ébrednek, hogy a föld öröklését nem utasíthatják el maguktól, mert az egymással erőszakoskodó népek, eszmék hordozói, hadakozók és hatalmaskodók, ütésre emelt és elvételre nyúló kezek megméretvén híjával találtattak...

És akkor, várakozó, ünnepélyes csendben a szelídség és a testvérszeretet egymásra mosolyog.

Benyhe Jánosné: Megköszönöm Dobner Győző gondolatait, személy szerint elsősorban azt a reményteli meggyőződését, hogy létezik a szelídek iskolája, és hogy ebben az iskolában a szelídség megtanulható. Megkérem Kamarás Istvánt, hogy tartsa meg előadását.

Kamarás István előadása

De kik is azok a szelídek? A kivont és a hüvelyébe dugott kard, a másokért halt hősi halál és a hősi halált megtagadó, miként a fény és az árnyék: komplementer fogalmak. Vannak és kellene is fegyvertelenek, erőszakmentesek, pacifisták, békebírák. A Bokor mozgalomban igazán szép számmal. De kik a szelídek? Hadd szóljak most róluk. Tudniillik a kapává kovácsolt kard és a szőlőmetszőkéssé alakított lándzsa, a nem-harcolni, nem-fegyverkezni, nem-ölni önmagában még édeskevés.

Az ember társas viselkedése nagy-mértékben belegyökerezett a természetbe, így tapasztaljuk akár az anya és a gyermek, akár az eladó és a vevő, akár a hátvéd és a csatár, akár a tanár és a diák kapcsolatát vizsgáljuk. Megállapíthatjuk, hogy az egyik ember a másik számára szükséges, hogy a társas kapcsolatban mindig jelen van az agresszió (ami az antropológiában nem más, mint energikus kezdeményezés) és a gondoskodás. Nem másképpen, mint az állatvilágban. Mivel több az ember? Azzal, hogy agresszor vagy szupermammas is képes lenni? Egyfelől azzal, hogy az ítélő ész adagolni képes az agresszivitást és a gondoskodást, másfelől azzal, hogy a lelkiismeretes ember olykor embertársai többsége szemében észszerűtlenül viselkedik, mert nem rúgja fel, nem jelenti fel, nem vág közbe, nem ellen tüntet, még kenyérrel sem dob vissza, sőt igen kétes kimenetelű, aszimmetrikus kapcsolatokba keveredik, szívesen ad, anélkül, hogy bármit elvárna cserébe.

Ismertem egy szelíd embert. Az arcán látszott. Olyan széppé tette ez a tulajdonság. Hangja is olyan halk volt. „Én nem vagyok ilyen, soha nem is voltam, de nem is szeretnék lenni”- mondja egy leendő emberszelídítő, egyik tanítványom egy elsőéves tanítóképzős lány. És mit mondanak társai? Hogy az emberek között a szelídség nem annyira, illetve egyre kevésbé jellemző, hiszen arról, hogy „szelíd” többüknek a galamb és a bárány jut eszébe. Előfordul még a kutya, a macska, a kiscsikó, a növények, egy-egy esetben pedig a nagymama és a tejeskávé színe. Abban a tekintetben, hogy mi is a szelídség, elég nagy a bizonytalankodás még a társadalomban embertant tanulók körében is: vérmérséklet? tulajdonság? érték? erény? Még az a legegységelműbb számukra, hogy mi nem: szelíd az, aki nem vad, nem erőszakos, nem durva, állítják legtöbben, aki nem végletes, nem verekszik, nem vitázik. Aki

nem hangos, kirívó, beképzelt, indulatos, önző, mondják néhányan. Ami a szelídségre vonatkozó állításokat illeti, nagy többségük számára pozitív fogalom, a legtöbbször számára a szelíd, engedékeny, jó néhányuknak barátságos, nyugodt, kedves, türelmes, szerény, tiszta, jóságos, néhányuknak pedig alázatos, megértő, emberséges, egyszerű. őszinte, becsületes, szép, visszafogott, kiegyensúlyozott, bölcs, meghitt, jámbor, bájos, segítőkész, udvarias, önzetlen, jóindulatú, elfogadó, szemérmes, békeszerető, kitárulkozó, ártatlan, romlatlan, a tanítványság megtestesítője. Néhányuk számára negatív tartalma is van: mamlasz, alkalmazkodó, igénytelen, meghunyászkodó, alázatos, engedelmes, félénk, idomított, terepszínű. A pozitív tartalmú szinonimákhoz néhány esetben hozzájárul néhány, „de”, de azért önérzetes, de azért megállja a helyét, de azért van véleménye, de azért aktív, de azért vannak vágyai. Így látják a jászberényi tanítóképzős lányok, akiknek többsége falusi, s testvérei száma az országos átlag felett van. Ők is érzékelik, hogy ebben a tekintetben kisebbségben vannak, mert az átlagnál szelídebbek. Így védtelenebbek is, mint a többiek. Többen közülük szembe állítják ama róka megszelídítését a cirkuszi állatok megszelídítésével. Nincs szelíd ember, mondja egyikük, csak a csecsemő szelíd, véli másuk, inkább vagy talán csak a nők, gondolják többen az emberszelídítő hivatásra készülő tanítványaim közül.

A mostanság propagált nyugodt erő vagy pedig a védekezés erejéről is lemondó, semminek sem ellenálló és ezért a teremtésre és a csodára lehetőséget adó hamvasi „ájult gyengeség” az igazi szelídség? Konrád György szelíd szava a Charta tüntetésen vagy az MDF piac karitatív programja jelentené az igazi szelídséget vad korunkban? Átadják-e a játszóteret vagy inkább részt vesznek-e a játékban a szelídek? Jámbor istenbohócai vagy a szelíd szigor következetes apostolai, akik a „követek, mert szeretlek” elvet követve műveltetnek csodákat tanítványaikkal? Az „érted haragszom” vagy a „talpig nehéz hűségbe” szelídsége jogosít fel inkább az örökségre? Ha csak a báránnyé, mi legyen a szív okosságával és ravaszágával? Talán szelídítsük báránnyá Júda oroszlánjait is? Csak bégessen a szelíd és ne ordítson, hogy nagyon fáj, vagy hogy „ne bánts a magyart, a demokráciát, a bosnyákokat, a zsidót, a szerbet, a keresztényt vagy akit, amit éppen bántanak?”

De kik is azok a szelídek? Szelídek-e erőszakmentességet erőszakosan hirdető? A békeharcosok? A fundamentalisták? Szelídek-e azok, akik ugyan nem ütnek vissza, de önmagukat tartják kiválasztottaknak? Szelídek-e azok a keresztények, akik úgy látják, hogy az egyház Nagy Konstantin óta letért Jézus útjáról? Szelíd-e a „tőlem azt csinálsz, amit akarsz” közömbös toleranciája? A gyengeségükkel zsarolók? A kővel dobálókat lágy kenyerrel provokálók? Szelídség-e a „nem piszkolom be veled a kezem” szelídségéhez a profi módon szenvedők erőfitogtatása, a másikat a pályáról lemosolygók, a gőgös porszemek, a „jobb a béke” jegyében a párbeszédet el nem kezdők?

Manapság nem könnyű szelídek lenni, kiváltképpen, ha az ember keresztény, mert könnyen kijátszhatják a szelídségével szemben az igazság aduját, elfeledve, hogy a szelídség, amennyiben a szeretetből fakad, minden színt (pirosat, zöldet, lilát és aranyat) überel. Pilátus kérdésére, hogy mi az igazság, Jézus szelíden hallgat. Vajda Mihály úgy véli, azért nem válaszolhat, ez esetben azért nem adhatja meg a császárnak, ami a császáré, mert az igazság, melyről tanúbizonyság tétetik, vagyis a krisztusi igazság, amely szemben áll mindenfajta verbális belátással és tanítással „nem rajtunk kívül van, hanem bennünk”, mondja Vajda. Ennek az igazságnak, vagyis a szelídségnek a jegyében javasolja az Új Ember írott vezércikkében Aszalós János, hogy az elmúlt negyven év alatt történt igazságsértések megnevezésén kívül ne tétessen igazság. Természetesen joggal várhatta az igazságtevést sürgető kormánypártiak rosszsallását, de nem számított püspökei nehezítésére, a „nem katolikus” minősítésre. Megkapta.

„Uram, segíts, hogy harmóniában élhessek azokkal, akikkel torkig vagyok” - olvasom pap barátom szobájának falán. Igen, az igazi szelíd nem fakír, olykor ő is dühbe gurul, olykor kardot is ránt. Szent Ferenc is szelíd erőszakkal mezítelenül küldi a szószékre a prédikációtól - vagy talán éppen a kimondható igazságtól - ódzkodó testvérét. Aztán belegondol, majd mezítelenül utána indul s szelíden mellé áll a szószékre. Tarkovszkij *Stalker* című filmje talán a legnagyobb újkori példázat a szelídségre. A Professor - mert észszerűnek tűnik - fel akarja robbantani a reménység helyét, mert a titok része. Az író durva mozdulatokkal öt ízben löki bele a pocsolóba a Stalkert, aki meg akarja fékezni az agresszort. A Professor aztán szétszereli a bombát s eljut - ha nem is a szelídségig, de legalább a „véggépp nem értek semmit” csendjéig. Az író pedig - ha szavakkal nem is, hisz annyira még ő sem szelídült meg - átkarolja a Stalker vállát. A Stalker, a félkegyelmű - minden szelíd az, s a hangsúly itt a kegyelmen van - a szelídség megtestesítője, aki azt prédikálja, hogy „higgyenek önmagukban és váljanak gyermekien gyámoltalanná, mert hatalmas a gyöngédség és semmi az erő” végül is kétségbe esik, s a felesége lesz az, aki erőt ad neki. A felesége, aki aznap reggel így kiabált utána: „Hogy rohadtál meg! Átkozom a napot, amelyen megláttalak!” Csakhogy - erről gesztusai egyértelműen tanúskodnak, az „érted haragszom” jegyében. Végül is a felesége vigasztalja a már-már hitevesztett Stalkert: „Én elmegyek veled, akarsz? „ És béna kislányuk tiszta tekintetével képes a tárgyakat mozgatni. A hegyeket mozgató hit? A hit embere ebben a műben inkább a Stalker, az éthosz megtestesítője pedig felesége, a leghatalmasabb erő birtokosa ebben a filmben a kislányban megtestesülő, a csodát provokáló szelídség.

A szelídség igazságát a verbális igazságokkal összehasonlító írását azzal zárja le Vajda Mihály, hogy „talán abban is igaza van Heideggernek - bizonyára az ördögi hatalommal kötött időleges szövetségének tanúsága ez - , hogy a szent megjelenését a világban nem lehet tudatosan emberi törekvések - magyarázva a politika - eredményeként kierőszakolni. Nem a politizálás, vagyis a polis, a felebarátok ügyeivel való foglalkozás ellen szól itt a filozófus, hanem az erőszakkal szemben lép fel, a „tedd hüvelyébe igazságod” szellemében. Amikor Szent Ferenc útja a csigáét keresztezi, megállt, s így szól neki: *„Menjél testvérem, hisz te indultál előbb!* „És mit mondott volna akkor, ha valakinek az életét megmenteni sietett volna?” - *kérdezem tanítványaimtól. Ésszerű és ugyanakkor humánus válaszokat kapok. Csak egy valaki kiabálja szelíden. „Ez esetben megelőzve őt, a csiga mondta volna ugyanezt!* Ugyanez a lány tanított minket arra is, hogy nekünk szelídeknek igenis küzdenünk kell, de nem egymás ellen, hanem egymásért. És ha mégis vannak szelídek és van szelídség, mi lenne ennek alapja, biztosítéka, bizonyítéka? Talán a létezők egysége, a minden létezőnek megadatott létből való részesedés. A szelídség, miként a szeretet, kockázatvállalás, s átmenetileg epizódikusan létfogyatkozást szenvedhet az, aki ad, de ha a létben egység van, akkor az átadott kenyerek és halak csodálatosan megsokasodnak. A téridőben zajló kapcsolatokban a szelíd félreérthető, s még ma is előfordulhat, hogy olykor éppen két egymásért küzdő szelíd néz farkasszemet egymással! De ebben a rendszerben a farkas is testvér, s ha testvére talál bennünk - mint ama gubbíói toportyánféreg - megszelídülhet és megszentelődhet.

Benyhe Jánosné: Köszönöm szépen Kamarás Istvánnak, hogy ilyen sokszínű képét festett a szelidségről. Az igazi a tudatos szelidségről az a magyar közmondás jutott eszembe:

„Nem az a legény, aki adja, hanem az, aki állja.” Csak ez utóbbit lehet dicsérni egyelőre. A másikat majd csak akkor, ha a farkasok testvérré szelídülnek ... Addig is hallgassuk meg most az utolsó előadást. Megkérem Merza Jóskát, beszéljen nekünk, szóljon hozzánk!

Merza József előadása:

Mivel bizonyára már eléggé fáradtak vagytok, és mivel Kamarás István is szeret állathasonlatokat alkalmazni, (emlékeztek a három évvel ezelőtti hasonlatára is?) hadd mondjam el, hogyha átszálltok a Metrón a kismetróról a nagymetróra az Andrásy út felől jövet az Astoria irányába, akkor láthattok a fejetek beverését kockáztatva egy feliratot, amit kézzel írt oda valaki: „Száguldás az élet, mondta a csiga és bedőlt a kanyarba.” Ezzel most azt szeretném, hogy legyen egy kis antiprotokolláris hangulatotok. Utána pedig hozzáfogok saját szövegem felolvasásához.

Írásom címe: *Születésnap levél Heinrich Böllhöz, avagy: Kiáltás művészekért.*

Kedves Heinrich,

ez, egészen egyszerűen, csodálatos! Képzeld, mi is tele vagyunk mosóporügynökkel! Titkos összefüggés lenne hát a mosóporreklámok és egy társadalom tisztátalan lelkiismerete között? Ha este kinyitom a televíziót, öltönyös vagy fehér köpenyes urak tárják fel a vegyszeres tisztítás műhelytitkait, s buzgó, csinos háziasszonyok tanúsítják, hogy a szakemberek által ajánlott készítmények valóban tökéletes eredményre vezetnek. Istenem, mennyire irigylem ilyenkor azokat, akik közönséges piszokkal dolgoznak: a szemetest, aki kiüríti a lépcsőházban bűzlő edényeket, az utcaseprőt, aki megtisztítja az autóbuzsmegállót a cigarettavégektől, az anyát, megszabadítja kicsik és nagyok fehérneműjét mindenféle, olykor gusztustalan szennyeződéstől. Érzem a takarító ember határozott, célratörő tevékenységét és a fizikai piszok, nevezhetném kosznak vagy mocsoknak is, engedelmes visszavonulását, meghátrálását. Álmélkodom a magyar Frau Saubermann okosságán és szorgalmán, amellyel feloldja és elúzi a szennyet önmaga és szerettei ruháiból. Helyesen tette, hogy odafigyelt a vegyszerekre, a kereskedőkre és ügynökeikre, aminthogy igen gondosan járt el az az apuka is, aki egészen Angliáig utazott, hogy megtalálja a legkiválóbb fogkrémet családja számára. Lám, friss szél lengeti a habfehérre mosott vásznakot s fehérén-üdén csillognak a körültekintő emberek fogai. Gazdáik elnyerték jutalmukat: megszerezték a tisztaság érzését és örömét, mivel odafigyeltek a hozzáértők szavára és annak megfelelően cselekedtek.

Heinrich, én nem érzem magam tisztának, tehát azt sem tudnám mondani, hogy örülök. Köröttem átlagpolgárok, politikusok és egyházi emberek szóban és írásban kijelentik, hogy ők bizony tiszták, mentesek a múlt piszkától, átjöttek az új világba, szép tisztaságokhoz jutottak, anélkül, hogy ígértek volna valamit a bukott, istentelen hatalomnak. Hangjuk vagy írásuk oly magabiztos, hogy gondolkodóba ejt. Hangjuk és írásuk a sikeres emberé, aki törvényt és erkölcsöt diktál, újból meg akar nekem magyarázni valamit, amit értenem, hinnem és követnem kellene. Lelkiismeretemmé szeretnének lenni, mint egy buzgó mosóporügynök, hogy megtisztulva léphessek be a tiszta, új világba. Én

azonban nem vagyok sikeres és gyanakvó makacssággal nézek magam körül. Nem látom a tiszta, új világot, akármerre és akármeddig nézek.

'89 karácsonyán írt levelemben azt kérdeztem Tőled, tőletek, hogy miként látjátok az emberi jóság és gonoszság esélyeit. Amíg írtam, István fiam az aradi főtér egyik beszögelléséből fényképezte az éjjeli tűzijátékot, hogy majd másnap a temesvári temetőben készítsen jól sikerült, tehát iszonytató képeket a megkínzott, kiásott halottakról. Múltak a napok, s velük együtt a szép, bár megalapozatlan remények. Nem válaszoltál. Minek is tettetted volna? A kijózanodás hamarabb megtörtént, mintsem leveled ideért volna. Heinrich, hol van a mennyország? Mennyi ideig jönnek onnan az üzenetek? Jobb volt, hogy Kissingerre hallgattam, aki '91 tavaszán keserűen jegyezte meg: itt háború lesz? Ne haragudj, nem a tiszteletlenség beszél belőlem, amikor ma '92 karácsonyán már nem teszem fel Neked naiv kérdéseimet. Mit válaszolhatnál rá, Te, Európa kétségbeesett jó embere, legdühösebb a szelídek között? Te is tudod már azt, amit a Názáreti tudott, s amit az utópisták nem tudnak vagy nem akarnak tudni: a világ végéig ölni fog a gyűlölet. Az Ország a szelídekben áll fenn. Az Ország nem rajzolható térképre. Az Ország üzenete és ígérete a szelídeknél van: ők adják át egymásnak, míg megkapják az örökséget. Mikor? Jézus sem tudta.

Kritikusan nézve gyenge ez a remény. Ki kockáztat érte? Bizony, csak a bolondok. Pál bolond volt, Te, kedves Heinrich, szintén, s még Wallraffot is megerősítetted bolondságában. Az elmegyógyászat mai terminológiája, ha jóindulatú akar lenni, paranoiásnak nevezi az efféle alkatokat. Én is az vagyok, paranoid személyiség szerkezetű. Papírom van róla 13 éve. A papírt nem vonták vissza. Nagyon jó ez így. „Tudja Ön, ki a paranoiás?” - kérdezte a vizsgáló orvos, miután magánszorgalomból firtatván fizetésem nagyságát és egyéb körülményeimet, képet alkotott arról, hogy mit veszíthet az előtte álló bolond. „Paranoiás az az ember, aki túlzott jelentőséget tulajdonít bizonyos dolgoknak más dolgok rovására.” Nos, mi a véleményed erről? Ugye szép, hívőre illő jellemzés? Vállalni lehet. „Készebb vagyok meghalni, mint Téged megbántani” - énekeljük templomainkban. Ha komolyan gondoljuk, nem tulajdonítunk túlzott jelentőséget egyvalaminek minden máshoz képest? Ugyanakkor, a templomon kívül, nem nyüzsögnek körülöttünk a pénz, a fegyver, a hatalom paranoiásai?

A mellettem álló lelkiismeretnek, a tanácsadó ügyvédnek, Isten ügynökének ilyenkor várom a segítségét. Amikor olyat kell vállalnom, ami nem néz ki jól. Ami ellen az első lépésben tiltakoznék, mert megaláz, megszégyenít, esetleg kifoszt, s a második lépésben jövök rá, hogy csakis ezt vállalhatom, mert ez illik a szelídek logikájába. Keresem ezt a lelkiismeretet hitem írásaiban és keresem minden mai emberi megnyilvánulásban. Írhatnék Neked panaszlevelet arról, mennyire nem találok ott, ahol lényege szerint lenni kellene: egyházamban. Püspökeink a nyáron megszerkesztettek egy nyilatkozatot, amelyet meg kellene köszönnöm nekik, hiszen végre mégis csak leírtak valamit arról, hogy volt egyszer egy Zsinat, ahol védelembé vették a szelídeket, de tudom, hogy a szívük mégis másutt dobog, mert több katonai zászlót szenteltek meg, több szalagot kötöttek fel, mint ahányszor tanúskodtak a bíróságon egy olyan fiatalember mellett, aki a szelíd Jézusra hivatkozott a fegyveres szolgálat visszautasításakor. Ez utóbbit egyszer sem tették. Írjam meg Neked, hogy buzgón szervezik hazánkban az emberölést megtiltó Jézus emberölési parancsnak esküvel engedelmességet fogadó híveinek lelki gondozását? S ebben a pillanatban még nem az a főgond, hogy milyen legyen a harcos zubbonyában tartandó strapabíró imádságoskönyv kötése, hanem az, hogy egyformán tábornoki rang jár-e minden felekezet tábori püspökének? Nagy felekezet, nagy rang... Panaszkozhatnék Neked, Heinrich, hogy nincs remény, de minek. Éppen Neked mondjam, aki vulkán módjára ontottad mérgedet a hazug politikusok, prelátusok, funkcionáriusok ellen? Képzeld ide hozzánk a 25-30 évvel korábbi német helyzetet, a nálunk is megjelent dübörgő bakancsú fiatalokkal együtt, s már

prüszkölhetsz is a mosóportól, amellyel inkább közéletünk egyes szereplőit kellene megfürdetnünk. Az igazi piszok nem a pelenkában van.

Moralizálni viszonylag könnyű. Mondatokat kell felolvasni a Bibliából és sírni vagy mennydörögni. Nem azt mondom, hogy ez mindig könnyű, s időnként nem életveszélyes, s azt sem állítom, hogy nincs kor, amikor a jajgató próféta az egyetlen hiteles jel a világban. Kellene most is egy biztos hang, mert a halálbüntetést megengedő új katekizmus megjelenésekor újból tisztátalanságot érzek. Amikor négy évvel ezelőtt megalakítottuk a Halálbüntetést Ellenzők Ligáját, akkor olyan emberi kézfogásnak voltam tanúja, amelynek részese volt jogász és szociológus, újságíró és filmrendező, ügyvéd és matematikus, katolikus, protestáns, zsidó és nem-hívő - bár nem vallottunk egymásnak vallási meggyőződésünkről. A Liga jel volt a világban, akkora-amekkora, az új katekizmus - e tekintetben - nem az. A minap három fiatalember adott át egy aláírásgyűjteményt az országgyűlésnek. Az aláírók a kötelező katonai szolgálat eltörlését kérték. A három fiatalember cselekedetét is prófétai jelnek tekintem, akkor is, ha tervük, ebben a pillanatban kudarcra van ítélve. Tudták ezt a tudósítók is, a képi információ szakemberei, hiszen a fegyvert markoló erős harcosok díszmenetét csatolták hozzá, majd a boldog hozzátartozókat ábrázoló szokásos képsorok következtek, amelyeken patyolattiszta ruhájú kisgyermekek integettek a katonák felé. Úgy, ahogy a győztes katonák gyerekei szokták. Haldokló szarajevói, karabahi, örmény, szomáliai, stb. gyerekeket nem vetítettek, a kafarnaumi századost is békében hagyták. A képek láttán megvigasztalódhattak azok a politikusok, katonák és honanyák, akiket elszomorít, hogy vannak olyan fiatalok, akik többre becsülik az ágytál mosogatását, mint hazájuk biztonságának fegyveres megvédését.

Moralizáljunk?

Olasz barátom nemrég mentegetődzve adta át don Lorenzo Milani 1965-ös perének anyagát, mondván, ezek régi, talán elavult dolgok. Ő, mondtam neki, korántse higgye, ezek még érdekesek lehetnek nálunk. Élénken él ugyanis emlékezetemben az a pillanat, amikor korábbi harcostársunk, ma országgyűlési képviselő, először mondta ki a szót: ideje felhagyni a lelkiismereti tiltakozás dicséretével, hiszen nemsokára mi leszünk hatalmon. Félt tehát, hogy valakik előbb-utóbb nálunk is megfogalmazzák a toscanai tábori lelkészek tételét: a lelkiismereti tiltakozás a haza megsértése, idegen a keresztényi szeretettől és a hitványság kifejeződése.

Moralizáljunk, Heinrich, vagy írjunk satírárt? Gyötörjük magunkat a szolgálatmegtagadással, amikor inkább azért kell aláírást gyűjteni, hogy diplomás emberek emberhez méltó hangon beszéljenek egymással a politika színterén, vagy hogy harcoljunk a mindennapi gyűlölet ellen, hiszen „egyik ember annyi, mint a másik”? Napról-napra változik a véleményem. Leszoktam a satíráról, mert úgy láttam, hogy azt csak a régen élt zseniknek engedik meg. Bízom az értelemben, a morális tételek igazságának és szépségének meggyőző erejében, de azt is tudom, hogy az ember az igazságra is képes nemet mondani. A morális tisztulás nem mosópor-ügy. A szellemi piszok ellenáll.

Van-e más módszer? Még van. Az utóbbi időkben művészekért kiáltok, akik a szív felől tudják megközelíteni az embert. A szívnek is megvannak a maga érvei, matematikus létemre is tudom ezt. Tehetségek kellene, akik varázserejükkel elérik, hogy más emberként álljunk fel székünkről, mert megütötte szívünket az, amit láttunk, hallottunk. Ha tudnál kérni valamit Istentől, mondd meg neki, hogy egyesek úgy látják itt a Földön, hogy jó tollú írókra, szép hangú dalosokra, áldott kezű képzőművészekre lenne szükség, akik betűbe, hangba, festékbe, kőbe tudnák öltöztetni a szelídség üzenetét. Az erőszak elvetésének parancsát. Úgy, hogy az, akinek lelke van, azonosulni tudjon veled. Életművé-

szek is kellenének, akik vonzóan élnek, kevesebbet okoskodnak, de tehetségesek. Akik pótolni tudnák az esetlenkedő értők hiányait. Igen, gondolataimnak ez a vége, s ezért a levél. A művészekért.

Heinrich! Nekem ezt a levelet nyilvánosan fel kell olvasnom egy teremnyi közönség előtt. Nem merek lágyabb húrokat pengetni, mert rettegek attól, hogy rámjön a bőgés. De hát nem különös az, hogy ha igazán meg akarom beszélni mai dolgaimat, akkor egy hét éve halott, önmagát agyoncigaretta-rettázó íróhoz kell szólnom? Ha időszerű lelkiolvasmányt akarok forgatni, akkor egy biofizikus imáit, egy volt ifjúságvédelmi felügyelő passzusait vagy egy közgazdász tépelődéseit kell kezembe vennem? Ez a huszadik század tanulsága? Laikusok szólaltatják meg az örömhír hangjait? Illyés, Sánta, a Gruppe 46, Cesbron, West? Vagy még a nagy égés előtt a gyermekhangra zsoldtárt író Babits? Istenem, de jó lenne, ha ma is megszólalnának a szelidség szép szavai és nem tudná elnyomni őket a harcias tábornokok vagy a felbátorodott történészek új indulója! A hazug, kétnyelvű dal: a nem mögött a mélyben alattomos vággyal meghúzódnó igen. Írni kell, dalolni kell, zenélni kell arról, hogy nem erény az engedelmesség és lehet, hogy katona, de nem ember, aki másokat parancsra megöl.

Ennyi az egész. Se pontok, se program, se koncepció? Ma ennyi. Vége a levélpapírnak, drága barátom. Ekkorra méretezték. Nem szégyellem magam, hogy okosságok helyett inkább szelíd barátaimra emlékezem. Köszönöm Neked is az örökséget, amit átadtál. Megőrzöm és továbbadom. Ezen közben a múlt és a jövő szelídjeivel együtt óvom a remény védtelen, imbolygó lángját. Talán mégis igaz! Talán, egyszer, majd megkapjuk a Földet.

Isten veled...

Benyhe Jánosné: A következő 20-25 percben - a tervek szerint - az előadók szólnak hozzá egymás előadásához.

Kamarás István:

Kérdezek Merza Jóskától, nem is én kérdezem, hanem Böll: Kedves Josef, mit gondolsz arról, ha egyszer valamilyen módon mégiscsak van katonaság, akkor egy szakasznak mire van nagyobb szüksége: egy őrmesterre, egy lelkészre vagy egy pszichológusra?

Merza József:

Nekem is van kérdésem, mert Konrád György ebben az - igazán szabad isteninek neveznem - eszmefuttatásában a csak-ot tette meg egyfajta argumentumnak. Én, valahányszor Konrádot olvasok,

mindig megcsodálom, hogy vannak olyan humanisták, akik így vallanak: „Számomra a rámtörő ellenség elpusztítása nem módszer, nem tudom vállalni”. Örülnék, hogyha megmondanád, mi él benned a csak-on túl, ha ez egyáltalán elmondható. Tehát mondjuk azon a lelkiismereti biztonságon és megnyugvácson túl, amivel egy szelíd ember este a párnára hajtja a fejét. Ezen túl van-e valami racionális vagy lélektani vagy más érved arra vonatkozóan, hogy miért csinálod te ezt? A „csak” - nagyon jó stiláris húzásnak! De hátha most elkapjuk őt, és nem tud majd ilyen röviden válaszolni. Én ugyanis azok közül a nyugtalan és türelmetlen és erőszakos emberek közül való vagyok, aki bevallja, hogy ő azért szelíd, mert megértette, hogy neki szelídnek kell lennie, de természetében nagy erőszakosságok vannak elrejtve. Tehát transzcendens motívumból igazolom a magam számára, hogy ezt érdemes csinálni. Tudnál-e mondani valamit arról, hogy igen, van nálad is transzcendens motívum, vagy ha nincs, akkor mivel tudnád megvilágítani számomra a csak-ot?

Kamarásnak nem tudok válaszolni, nem vagyok olyan flott vitatkozó; lépcsóházi gondolkodó vagyok. Tulajdonképpen az egész szakasznak a legjobb volna hazamenni, káplánostól és mindenestől hazamenni!

Konrád György:

Kedves Jóska, nem tudok válaszolni. És nemcsak hetvenkedésből írtam azt, hogy a titok kapuján ne dörömbölj. Valamit azért fogok mondani, mert vannak olyan gondolatok, amiket el lehet mondani szóval, és azt mondjuk el szóval, és amit nem lehet, vagy csak giccsesen lehet, azt ne mondjuk el, mert voltaképpen nem lehet. Néha a költészet éleslátásával, a köznapi társalgásban ugyanúgy, mint az irodalomban, rátalálunk. De hát rögtönzőként az írók gyöngébbek. Ami pedig azt a gondolatodat illeti, hogy azért legyen-e szelíd, mert ez egy transzcendens kötelezettség, vagy valami másért, akkor talán én azt mondanám, hogy a szelídség immanens jó érzés annak, aki az, amint hogy megfordítva: a nem-szelíd általában csúnya. Valami vonakodás van az emberben a csúnyától.

Merza József:

Tudod, az ember ilyenkor csak azért csodálkozik rá egy Konrádra, mert a kommunista alapon történő szelídség egyszer bedöglik. A történelem azt mutatta, hogy a jó kommunisták, amikor betelt a pohár, akkor emelik a fegyvert. Vagy bekövetkezik a katasztrófa-helyzet, akkor a kommunista felmondja a szolgálatot. Te hosszasan mondd, és a hatalmi helyzet megváltozása után is mondd valójában ugyanazt a szöveget. Valami más humanizmusnak kell rejtenie, mint amilyen az az álságos humanizmus, amelyben az a drága jó ember, aki csak mondja, hogy szelíd vagyok...

Konrád György:

Kedves Jóska, biztos, hogy humanisták vagyunk?

Merza József:

Azt én nem tudom, de valamilyen szót használnunk kell.

Konrád György:

Igen, igen, de hát, ha humanisták vagyunk, akkor milyen az az ember, akire büszkék vagyunk? Úgyhogy nem biztos, hogy humanisták vagyunk. Lehetséges, hogy a humanizmus maga dráma? Heves dráma? Tehát ha valaki valamit folyamatosan csinál, akkor az talán ennek a mindennapos belső színházi eseménynek a nyugtával adódik így. És hogy miért mondom mindig ugyanazt? Hát mert ugyanaz vagyok.

Merza József:

Jó, én pimaszabb leszek: azért, mert ez a fajod - azaz te is a szelídek fajtájából való vagy -, és nem tudsz mást mondani. Ezért fogalmazok élesebben. De nem akarom kisajátítani ezt a vitát magunk közt, csak annyit szeretnék mondani: tényleg lehet, hogy a humanizmus helyett valami más szót kell használnunk, ahogy a pacifizmus helyett is mást kell használnunk. Én nem vagyok pacifista, úgy gondolom. Tehát itt történetileg elfogadott szavakat kellene egy kicsit átfogalmazni. Most csak a múlt századra gondolok, a polgári engedetlenségnek a Kommunista Kiáltvánnyal nagyjából egyidejűleg megfogalmazott gondolatára Toraautól, mondjuk Romain Rollandon át, aki Svájcban nem volt hajlandó szolgálatmegtagadásra bízni a franciákat vagy a németeket, mert ő Svájcban biztonságban volt, egészen Albert Schweitzerig, akit a franciák kiutasítottak Gabonból, pedig jó ember és csodadoktor volt, de német állampolgár is. Tehát példának, humanizmusoknak és keresztényi meggyőződéseknek a sorai vannak előttünk. Ezeket vizsgáljuk tulajdonképpen napjainkig, hogy melyik bírta ki az időnek a próbáját, és melyik az, amelyik tulajdonképpen csak kedves beszéd. Ebbe a keretbe helyezem én el a te humanizmusodat, és ebben igyekszem vizsgálni azt most, a 20. század végén.

Dobner Győző:

Úgy éreztem, hogy Merza Jóska nem válaszolta meg igazán azt a kérdést, hogy mi szükséges jobban a hadseregben a fiatalságnak: egy őrmester, egy lelkész vagy egy pszichológus. Én arra szavaznék - mert magamnak is fölvettem a kérdést -, hogy egy kivetkőzött őrmesterre volna leginkább szükségünk, aki papi szolgálatának tekintené, hogy megmagyarázza: miért vetkőzött ki a honvédruhából.

Benyhe Jánosné: Azt hiszem, elérkezett most az ideje annak, hogy előadóink, akik olyan szerények és olyan tömören foglalták össze gondolataikat, átadják a szót nekünk, nektek, mindenkinek, s így megkezdődhetnek a hozzászólások, kérdések, javaslatok.

Kovács Géza:

A kérdésem Merza Józsefhez szól. Szimpatizálok a hozzáállásával, mert keresztény vagyok, Jézus Krisztus követője. Mégis az a kérdésem, hogy mit kellene csinálni Szomáliában, hasonló helyzetekben, fegyveres segítség helyett?

Merza József:

Nem tudom, mit kell csinálni Szomáliában. Nem kell előidézni szomáliai helyzetet, ennyit tudok csak. Szomália Afrika „szarván” van. Afrika szarván lévén, kitűnő stratégiai támaszpont volt, amelyre atomrakétákat lehetett telepíteni. Na most, aki jól ismeri a történelmet (én kevésbé ismerem), az pontosan meg tudná mondani, hogy ezért a szarvért milyen küzdelmet folytatott egymással a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok. Ami most ott van, ennek következménye, öröksége. Csak azt tudom mondani, hogy nem kellene előidézni olyan helyzeteket, ahol bandák ölik egymást.

Róbert László:

Az előadás nagyon tetszett. Ugyanakkor eszembe jutott egy fiatal római jezsuita, aki így kezdte a nem tudom milyen kérdésre adott válaszát: Kedves barátom, az evangélium az nem lekvár. Megdöbbenem ettől a szótól. Kedves barátom - mondtam neki -, magyarázza meg! Ezt válaszolta: Nekünk itt most Rómában a kufárokat kikergető Jézusra van szükségünk. Átugrok egy másik kontinensre egy mondat erejéig: Camillo Torrez, ez a kolumbiai domonkos szerzetes, miután nem bírta tovább nézni a bogotai kültelkek életét, fölvonult a hegyekbe; nem tudom, ölt-e vagy sem, de fegyvert vett a kezébe. Az én kérdésem tehát az, hogy a szelídség (amit én sokkal totálisabb értelemben csak szeretetként tudok értelmezni) és Camillo Torresnek a hatékony szeretetről mondott szavai és cselekedetei (fölvette a géppisztolyt és fölvonult a hegyekbe) hogyan illeszthetők össze. Helder Camara Recifei bíboros hogyan mondhatta egyszer azt, hogy „ha Jézus ma élne (ez a halálbrigádok idején volt), akkor nem lehetetlen, hogy ő is visszalőtt volna”? Nekem ez azóta is problémám, és boldog vagyok, hogy itt köztetek kérhetek erre a dilemmámra választ.

Merza József:

Hangyafészekbe nyúlunk itt bele, ha ezt a kérdést elkezdjük piszkálni, és az az érzésem, hogy ez nem is előadásztalhoz való kinyilatkoztatásokra alkalmas téma, hanem beszélgetésekre. Most talán maradjunk abban, hogy Camillo Torres derék ember volt. Nyilvánvalóan átélte azt, hogy Brazíliában 20 % veszi el vagy éli fel a nemzeti jövedelemnek a 75 %-át. Megrendítette az a plasztikus kép, hogy egy anyának újságpapírra kell szülnie a gyereket, nem tudom hányadikat. - Teljes joggal mondhatta Torres, hogy „az Isten verje meg az egész rendszert, én elmegyek lőni, mert itt se a pápa, aki vörösbe húzott Mercédeszen hajt végig Bogota utcáin, se pedig a kollaboráns püspökök nem segítenek. Itt minden remény a puskában van. És akkor a kötelet fonó Jézus Krisztus van a lelki szemei előtt.” A forradalmi teológiának az a lényege, hogy a legkisebb parasztnak a kunyhójában is ott van Jézus Krisztus és Che Gevarra képe egymás mellett. A solentinamei tó mellett pedig Ernesto Cardenal a parasztaival arról beszélget, hogy forradalommal meg kell döntenünk a rendszert, mert ebben a helyzetben Jézus evangéliumából ez következik. Szörnyű nehéz helyzetben vagyunk, Laci. A kérdés nem az, hogy Camillo Torres a mennyországba vagy a pokolba jutott-e, hogy Szent István a mennyországba vagy a pokolba jutott-e, mert megvakított valakit és ólmot öntetett a fülébe, vagy felnégyelt valakit és különbözőhelyeken közszemlére tette, és aztán jóságosan letérdelt Szűz Mária előtt stb. A kérdés az, hogy lehetséges-e az evangéliumból egyértelmű tanulságot levonni, hogy mit kell csinálni, vagy nincs egyértelmű tanulság, és akkor hagyjuk abba az egészet.

Itt át kell térnem azokra a szkeptikusabb hangokra, amelyeket esetleg ebből a H. Böllnek írt levelemből ki lehetett hallani. Ez nem volt túl optimista hangú levél. Van egyértelmű üzenet a világ számára, vagy nincsen? Ha van, akkor meg kell vizsgálni minden egyes esetben, hogy Torres miért ment a hegyekbe, miért ment a pápa vöröshuzatú Mercedesben akkor, amikor tudnia kellett a titkos szolgálattól, hogy ötezer bogotai gyereket kivittek a városból, mert szipóztak, és nem akarták, hogy a Szentatya lássa, hogy szipóznak a gyerekek... az autóknak a kipufogócsövéből szipóznak ezek a gyerekek... Miért ment oda? Miért áldoztatott meg vezető személyiségeket? El kell dönteni. Miért csinálja Wojtila, amit ma csinál? Most ezekre nem lehet szentenciákat adni innen az asztaltól. Én nem tudok általában nyilatkozni. Általában csak azt tudom mondani, hogy nyitva látom a mennyek országát és benne a szelídeket. Ezzel slussz! Utána nem vagyok hajlandó általános kinyilatkoztatásokat tenni, csak azt, hogy a hadsereg a pokol találmánya. Egyébként minden egyes emberrel a saját életútját kívánom végig kísérni, és nekik elmondani, hogy az ő életükből merre lehetett volna kanyarodni.

Dobner Győző:

Azt gondolom az előbb elhangzott kérdéssel kapcsolatban, hogy azok a magatartásformák, amelyekről szó volt, a forradalmi teológiának a következményei. A tettük magyarázatát, azt hiszem, csak a kétségbeesésben találhatnók meg vagy találhatják meg, és én nem hiszem, hogy a kétségbeesés valamilyen megoldáshoz elvezetne bennünket. Azt gondolom, hogy csak az áldozattá válás az egyetlen kivételes út.

Konrád György:

Róbert László kérdéséhez hozzátenném adatként azt, hogy manapság Latin-Amerikában elég sok író és újságíró ölnek meg, ezt én a Nemzetközi Pen révén elég pontosan, nevek szerint tudhatom, de hogy kik a gyilkosok, hát ez bizony bonyolultabb dolog. Ezek néha olyan halálosztatok, amelyeknek tagjai rendőrtisztek is lehetnek civilben, akiknek a kilétét soha nem fogjuk felfedezni. Őlnek a gerillák is, mert az újságírók, írók valami olyasmit írtak, ami azoknak kényelmetlen. Úgyhogy Peruban öl a kormányzat, és öl a Fényes Ösvény nevű gerillaszervezet. Ez is, az is öl. Ezért a jámbor perui nem is tudja, hogy melyik a gyilkos, mert mind a kettő az. De ezzel nem kívánom azt mondani, hogy én (aki, ugye, nem akarom általános elvekből levezetni a gondolkodásomat) soha, sehol nem tudom elfogadni azt, hogy valaki fegyverhez nyúl. Szeretném megjegyezni, hogy magam is nyúltam fegyverhez '56 októberében, pontosabban igazán november 4-én, de nem találtam olyan embert, akit le akartam volna lőni. Végül is ugyanolyan tiszta volt a fegyver csöve, amikor elástam, mint amikor felvettem. De vannak esetek, történetek, amikor átélem azt, hogy ez volt a lehetséges magatartás, a fegyveres önvédelem. Ilyen eset a történelem kezdetétől mind a mai napig sok van. Ennek ellenére nem gondolom, hogy aki öl, az ártatlan. Még akkor se, ha a gyereket védte meg - mert ilyeneket szoktak nehéz találós kérdésekben mondani: „Ha ott vannak a gyerekeid, és jön egy szadista őrült, és másként nem tudod a gyerekeidet megvédeni, belelősz-e?” Igen, bele, ha van egy pisztoly a kezemben, és valóban nincsen más megoldás, de utána gyilkos vagyok, és ezt viselem, amíg élek. Az ember együtt él a cselekedeteivel. És minthogy ez a kelepce ilyen laboratóriumi tisztaságra van megfogalmazva, megkérdezhetjük magunktól, hogy a jóra való szándék valóban nem talál-e semmilyen más utat-lehetőséget, csak a fegyverfogást, mint pl. olyan esetekben, amit Róbert László

említett. Ilyen esetekhez én is hozzá tudnék tenni még egy párat: ha Brazíliában, ebben a volta-képpen gazdag országban nem tudják pontosan, hogy tíz vagy húsz millió, de ilyen nagyságrendű gyerekek csavarog, voltaképpen hazulról elküldve, mert a szülők nem tudják eltartani őket, és ezek a gyerekek bandákban jönnek össze, és néha Rio de Janeiro előkelő partján végig rohannak mindent letarolva, s ezeket a gyerekeket néha halálosztagok egyszerűen ki végzik. Más alkalommal kocsiba rakják őket, és elviszik olyan börtönbe, ahol meg szoktak halni. Rettenetes dolgok történnek a világban, de amikor egy ember keresi azt, hogy hogyan segíthetne, ha éppen elhatározta, hogy segít, akkor-gondolom - sok egyéb lehetőség kínálkozik ahhoz az egyhez képest, hogy most valakit megöljön. Mert kit is akart megölni a Camillo Torres? Talán - mondjuk -egy csendőrt. De miért éppen a csendőr volt okozója annak a sok nyomorúságnak, amely ellen az ő erkölcsi érzéke fellázadt? Ki volt azok között az egyenruhások között éppen a gonosz? Úgyhogy-azt hiszem-ennek a romantikának, ami a hatvanas években a keresztet és a géppisztolyt egy ilyen radikális szimbólumba fogta össze, egyszerűen az a tapasztalat vetett véget, hogy végül is vaktában való lövöldözés: nem sokkal emelkedettebb a végeredménye, mint-mondjuk-az ugyancsak morális szándékokból született európai baloldali terrorizmusé. Lásd a németországi Ulbrich lányokat, akik paplányok, kimagasló értelmiségi nők voltak, s egy logikai sor végén jutottak el oda, hogy öljenek; s miközben megölték Schreiert, aki a gyáriparosok szövetségének az elnöke volt, megöltek négy egyenruhás rendőrt is. Úgyhogy - azt hiszem - valamennyien kétségbeestek, akár börtönben voltak, akár bujkáltak, hogy vajon céljaikkal ezek az eljárások összhangba hozhatók-e?

Régi dilemmája ez a nemeslelkű gyilkosoknak, anarchistáktól, nihilistáktól kezdve, és végül soha nem sikerült megnyugvást találni a tettük helyességében. Úgyhogy azt hiszem, hogy ez a fejezete a jószándék kalandjának többé-kevésbé lezárható.

Barabás György:

Én csak egy adalékkal szeretnék szolgálni az itt elhangzottakhoz. Gandhit szeretném idézni, aki azt mondta, hogy jobb áldozattá válni, elszenvedni az erőszakot, mint megtenni azt. Tudjuk, hogy Gandhi az erőszakmentesség apostola volt, s egész életével emellett tett tanúbizonyságot, és jutalma, tudjuk, az lett, ami a legtöbb prófétának, hogy megölték. Én is azt mondom, hogy jobb elszenvedni az erőszakot, mint megtenni. És vállalni azt is, hogy áldozattá váljak.

Kádár Aba vagyok, katolikus mérnök. Csak két egészen rövid provokatív kérdést teszek föl. Az én válaszom mind a kettőre az lenne, hogy nem. De sajnos Merza Jóskának a beszédéből mind a kettőre csak egy igen választ tudok kiemelni. Azért kérdezem meg, hogy mi az igazság: Az első ilyen provokatív kérdés, hogy elítéli-e a német rendőröket azért, hogy megpróbálják fegyveresen lefogni a szkinhedeket? Másik kérdés, hogy talál-e olyan idézetet a Bibliában, amely testületre vonatkozik és nem egyénre? Az a mondás, hogy az én országom nem e világból való, nem azt jelenti-e, hogy testületre nem vonatkoznak ezek a kijelentések? Köszönöm szépen.

Lipp László:

Meghívót kaptam és örömmel eljöttem, kicsit késve. Kicsit furcsán érzem magamat, valahogy úgy, mint Gazdagréten, ahol egy nem éppen vallásos környezetben próbálok egyházközséget teremteni. Meg ugyanúgy érzem magamat most itt, mint a honvédelmi minisztériumban, ahová a püspöki kar delegált a tábori lelkeség megszervezésére. Köszönöm, hogy a Bokor szelíd közössége adott lehetőséget erre a szóra. A tábori lelkeség megszervezésével kapcsolatosan szeretnék - mint aki, azt hiszem, eléggé ismeri ezt a témát -, egy pár félreértést tisztázni. Annál is könnyebb lesz, hiszen barátokat ismerek közöttetek, akikkel nem éppen szelíd körülmények között hozott össze a sors, mint Király Nácival is. Szóval, először is a múlt héten kérdezték, hogy a leendő tábori lelkeseknek legyen-e oldalfegyverük. Nem lesz oldalfegyver. Második: Mi a tábori lelkeségnek a feladata, mi a célja? Először is, én úgy gondolom, hogy ahol emberek vannak, oda a papnak küldetése van. Én lennék a legelső, ha tőlem függene, hogy az összes fegyvert semmisítsük meg, beleértve gyerekkori bűneimet, a csúzlíkat is, én még azt is elhajítanám. De a realitás talaján kell állni. Ahol emberek vannak, márpedig a hadseregben emberek vannak, és nem rám tartozik elbírálni, hogy jogos-e vagy jogtalan-e besorozásuk. De ha a hadseregben belül emberek vannak, akkor nekem, mint papnak kötelességem melléjük állni. Én a tábori lelkesek közül olyan tradíciókról tennék említést, ahol sok érdemet láttam. Zemplénben van egy csodálatos, nagyon idős atya, aki 1946-ban jött vissza orosz fogságból, és miután látta, hogy az ő katonáit viszik ki a frontra, ill. a fogságba, átugrott, és önként kiment és valamikor 50 körül jött csak vissza. Ugyanakkor azokról a tábori lelkesekről is be tudok számolni, akik a frontvonalból egész bátran hozták ki a sebesült katonákat. Nyilván vannak negatív példák is. Én úgy érzem változatlanul, hogy ahol emberek vannak, ott a papnak küldetése van. A püspöki kar részéről egyelőre engem bíztak meg, a magam részéről ezt fontosnak tartom, és akarok a szelídségre hallgatni. Ennyit. Elnézést, ha valakit sértettem. Nem akartam.

Benyhe Istvánné: Köszönöm a hozzászólásokat, húsz perc kávé szünetet követően a Bokor fiatalok műsorát láthatják/láthatjátok.

***

(A Bokor-fiatalok műsora. A műsor tartalmát lásd a MELLÉKLETBEN)

***

Máté-Tóth András: Ezután a szép műsor és szünet után egy újabb „tanulós” szakasz vár reánk. A délelőtti csillagmagasan jártak a gondolatok és most az itt ülők nem akarnak már arra vállalkozni, hogy még távolabbi csillagokra mutassanak. Hanem szelíd határozottsággal megpróbáljuk letapogatni azt a valóságot, azt a közeget, ahol élünk. Először szeretném bemutatni az asztalnál ülőket:

Solt Ottiliát, akiről többek között elmondható, hogy szociológus, az SZDSZ parlamenti képviselője, és a SZETA (Szegényeket Támogató Alapítvány) alapító tagja.

Németh Gézárt református lelkészt, akinek nagy tapasztalata van a szegényekkel és a rászorulókkal kapcsolatosan.

Galambos Gyulát, aki Baselből érkezett hozzánk és a PAX Romana elnöke.

Turiák Ildikót, akivel abban egyeztünk meg, hogy a hivatalosat mondom róla, a többit pedig elmondja magáról. Tehát laboratóriumi vezető és budapesti lakos. és elsőként Ildikót kérjük, hogy „adja meg a hangot”. Parancsolj:

Turiák Ildikó előadása:

Témánk: Az éhezőknek enni adatok. Beszélgetésünk címadó mondata, némiképp módosítva az előbbi szöveget, Máté evangéliumának ítéletnap-i tabló-jából való. A Biblia a nyomort az egész emberi történelmet végig kísérő legnagyobb kihívásként állítja eléink. Megmérettetésünk alapja, hogy mihez kezdünk ezzel a kihívással. Isten az elesettek oldalán áll, velük azonosul, az ő nézőpontjából lát minket. Ebből a nézőpontból pedig csupán kétféle magatartás fedezhető fel. Az egyik a szükség enyhítésére törekszik, a másik fenntartja vagy növeli a szükségét. Magatartásuk következtében az előbbieket Isten időfeletti országának örökösei, az utóbbiak az örök tűz várományosai. Gondolkodjunk bárhogyan is az Isten létezéséről, ítéletről, az élet halál utáni folytatásáról és a Bibliáról, nem tagadhatjuk, hogy a nyomor mind a mai napig a legnagyobb és egyre növekvő kihívás az emberiség számára. Visszaszorítására alkalmas választ találni egyre inkább a szó legteljesebb értelmében létkérdés. A földi élet, az emberiség életben maradásának és önmagunk biológiai élete megtartásának a kérdése. Úgy osztálybeli család a párizsi elővárosokban százszorosát keresi meg annak, amennyi jövedelem egy délkeletázsiai falusi háztartásnak jut. A Fülöp-szigeteken egy parasztnak két évig kell dolgoznia, hogy elérje egy New York-i ügyvéd egy órai keresetét. Az Egyesült Államok gyorsbűféiben és szupermarketjeiben évente 40 milliárd dollárt költenek Colára, majdnem kétszeresét Banglades bruttó nemzeti termékének. A század végére a világ lakossága 6 milliárd fő lesz, ebből 5 fog szegény országokban élni. Míg a gazdag nemzetek, tehát a Föld lakosságának 15 %-a a világ jövedelmének 80 %-át ellenőrzi, addig az emberiség 54 %-a az alacsony jövedelmű országokban él. Mintegy 3 milliárdnyi embertömeget a teljes jövedelem 5,4 %-ával rendelkezik csupán.

Mérhetetlenül igazságtalan világrenid ez! Néhány ország tékozzolja el a föld minden emberét megillető erőforrásokat. Mivel pedig ezek az erőforrások végesek, azért ahhoz, hogy egyesek pazarlása lehetséges legyen, szükség van a nagy többség nyomorára. Sokaknak továbbra is kevesebbet kell fogyasztaniuk, hogy néhányan többet fogyaszthassanak. A nyomorra, éhezésre, sőt mind nagyobb tömegekben egyenesen éhhalálra kárhoztatottak vágya nem csupán az életben maradás, a jóllakás, a már emberhez méltó, de még szerény élet. Az elérendő minta az irigyelt Északtól kölcsönzött. Ha pedig Dél hatalmas embertömege Észak mindezidáig büntetlen mohóságával vetné rá magát a világ javaira, a gazdagok túlfogyasztásától már amúgy is súlyosan megrendült ökológiai egyensúly végleg felborulna. Észak azonban akkor sem kívánna osztozni, ha Dél kevesebbel is beébrné. Ezt a szakadék

szélén mozgó kényes egyensúlyt kívánja fenntartani az igazságtalanság örökössé tételével. Azt akarja elérni, hogy változatlan maradjon a status quo, mindenki maradjon ott - szó szerint és átvitt értelemben -, ahol van. Ezért tehát egyre több fegyvert állít elő, s mivel a szegénységet nem képes legyőzni, megpróbálja a szegényeket legyőzni.

Elképesztően esztelen ez a rendszer! A tények feltárását, látását nem belátás, irányváltoztatás követi, hanem azok elfedése. A fogyasztói modell tarthatatlanságát eufémizmussal „fenntartható fejlődésnek” keresztelve próbálja elleplezni. Pedig a megkezdett úton fenntartható fejlődés nincs. Ami van, az nem tartható fenn és nem fejlődés. Pusztá terjeszkedés legfeljebb.

Ebben a rendszerben a negatív visszacsatolás egyetlen eszköze a katasztrófa. Odáig minden lépést elkerülhetetlennek, minden áldozatot kívánatosnak állít. Értelmesnek tűnő érvek, okosan hangzó viták, előrelátónak vélt tervezés nyomán mondunk le sorra a földi élet sokféleségéről, természetes életfeltételeinek épségéről, az egyén felelősségéről, a kölcsönös részvét és együttérzés jogáról, a megelégedés szabadságáról, a szeretetről. Nyitott szemmel és mégis vakon tartunk a szakadék felé.

Lehet, hogy a jövő a hátunk mögött keresendő? A felfedezés, hogy az út, amelyre ráléptünk, nem vezet sehová vagy legfeljebb a katasztrófába, tovább gondolkodásra kell, hogy késztesse. A kihívásra nem felelet, a nyomor visszaszorítását nem oldja meg, ha csupán azt tudjuk, hogy merre nincs tovább. A zsákutcából visszatolatva járható útra kell lelni. A kihívás nagysága azt parancsolja, hogy ne csupán egyéni életstratégiát dolgozzunk ki, ne csupán az alamizsnázkodás eszközeivel enyhítsük a fennálló állapotokat, hanem emberiségmértékben is követhető, más modellt keressünk. Olyat, amelyre ráépítheti ki-ki az életét.

Hol van ez a modell? Akit nem kábított el a fogyasztói élet csillogó, de mind kevesebbek számára elérhető és számukra sem sokáig őrizhető kínálata, most tétován néz körül. Előre nézve nem lát vadonatúj, még soha nem hallott eszméket. Hátra tekintve minden eszme megbukottnak tetszik, hiszen ezért lépett túl rajtuk a történelem. És mégis hasznosnak bizonyulhat a múlt szemétkosarában keresgélni. Kezünkbe akadhat az, amin még csak az imént léptünk túl.

A kérdés csak az, hogy ez a lépés nem visszalépés volt-e. Nem lehetséges, hogy túlságosan hamar írtuk le azt, aminek jelszava alatt elmúlt nálunk 40, tőlünk keletebbre 70 életévünk? Azt az emberiség életében újra és újra felhangzó motívumot, amely az élet javaiban való testvéri osztozás világának megteremtéséről énekel. Azt, amit sem a jelszó árnyékában, sem előtte soha ki nem próbáltunk, aminek megvalósítására történelmi léptékű kísérletet nem tettünk. Az a társadalmi berendezkedés, ami helyette a közelmúlt életkereteit megszabta, maga is érezte a távolságot az eszme és a valóság között. Ezért az általa kialakított társadalmi formációt „létező szocializmusnak” nevezte, megkülönböztetve azt a szocializmus ideáljától. És egyébként is: hetven év a történelemben alig több, mint egy nagy lélegzetű zenemű előjátékának néhány akkordja.

A gondolat nemcsak bennünket nem hagy nyugodni. Gyors egymásutánban találkoztam többször is írásokkal, amelyek szerzőit ez a kérdés izgatja. Kezembe akadt a szocializmus iránti elfogultsággal legkevésbé sem vádolható Szolzsenyicin Rákosztály című regénye is. Ez még a keleti világrend összeomlása előtt született ugyan, de amit képvisel, mára sem vesztett időszerűségéből. Egy öreg, a „létező szocializmus” által megtaposott, Sztálin börtönét megjárt forradalmár önmagával is vívódva fogalmazza meg benne érveit fiatalabb társa számára a szocializmus, egy szociális berendezkedésű társadalom mellett. Amellett érvel, hogy a saját bőrén szerzett tapasztalatai ellenére sem tekinthető leszerepeltnek a szocializmus eszméje. „Fiatalember - mondja -, el ne kövesse azt a hibát, hogy

szenvédeéseiből olyan következtetést von le, miszerint a szocializmus a hibás! Azaz, bármit gondoljon is, a kapitalizmust örökre elvetette a történelem. Még mielőtt gazdaságilag kimondták volna az ítéletet, már rég elítélték erkölcsileg! Igaz, túlságosan hirtelenül vettük a fordulatot. Azt képzeltük, elég, ha a termelési módot meg változtatjuk, és máris megváltoztattuk az embert. Pedig dehogy! Az ember biológiai lény. Ezer évek kellene, hogy megváltozzék. Szocializmust, de milyet? Ha azt mondjuk, demokratikus... ezzel csak bejelentettük, hogy nem fogunk nyakazni. De nem is az árúbőségre lehet a szocializmust építeni. De az sem szocializmus, amelyik szüntelenül gyűlöletet prédikál, mert a társadalmi élet nem épülhet gyűlöletre. Végre szeretni akarunk. Ilyennek kellene lenni a szocializmusnak! Talán keresztényinek kellene lennie? - kérdi a fiatalabb. Keresztényinek? - tűnődik az öreg. Én csak azt mondanám, csak egyetlen valódi szocializmus létezik! Az etikus szocializmus. Nem nehéz elképzelni. Olyan társadalmat kell fölmutatni a világnak, amelyben minden emberi kapcsolat, az alapok és a törvények az etikumból következnek és csakis abból. Minden elképzelést, azt, hogy hogyan neveljük gyermekeiket, s a gazdaságot is, erkölcsi alapokra kell helyezni.

Hogy mi az etikus szocializmus? - kérdi az öreg szinte önmagától. Az, hogy az emberek ne a boldogságra törekedjenek, mert ez is a piac bálványja, hanem a kölcsönös jóindulatra. Az állat is boldog, miközben szétmarcangolja áldozatát. Jóindulatra csak az emberek képesek egymás iránt. Ez a legfőbb, amit elérhetnek. A boldogság délibáb. Pláne a jövő generáció boldogsága. Attól nem leszünk boldogok, ha fehér kenyéren taposunk és belefulladásunk a tejbe, de már ma azok lehetünk, ha megosztunk másokkal a szűkölködésben. Ha csak a boldogsággal és a szaporodással foglalkozunk, értelmetlenül népesítjük be a földet és félelmetes társadalmat teremtünk.”

Az idézet élhető jövő teremtésére alkalmas ideálnak látja és láttatja a szocializmust. Ugyanakkor szinte hiánytalan listába foglalja a „létező szocializmus” téves elveit és gyakorlatait. Egy majdani új kísérlet elkerülendő zátonyait. Csupán az erőszakot hiányolom ebből a listából.

A remény az, hogy az előjáték után végre talán megszólal a szimfónia. Az, amit néhány taktus után abbahagyott a kereszténység, és az, amit elrontott a „létező szocializmus”. Össze kellene rendeznünk végre a motívumokat, amelyek az Ószövetség, Jézus, az utópisták, a felvilágosodás eszményeinek megfogalmazói, Marx és a felszabadítási teológia képviselőinek hangszerelésében újra és újra felhangzanak. Ideje lenne egy közösségi modellre épülő társadalom építésébe a korábbi kísérlettől eltérő módon belefogni.

Ha életképes akar lenni ez a modell, a gondolkodásukat ehhez a modellhez igazító emberek önkéntes és szabad társulása lehet csupán. Olyan embereké, akik felismerték egymásraultságukat, valamint az együttműködésben rejlő hatékonyságot, és ezért a szolidaritásra és a kooperációra épülő életstratégiát dolgoznak ki maguknak. Nem egymás ellen, egymás rovására, hanem együtt akarnak boldogulni. A másik emberben nem korlátozójukat, hanem gazdagításukat látják. Alulról építkezőnek kell lennie ennek a modellnek. A egyének társult tulajdonára épülő kis önkormányzatban élő, gazdálkodó és elosztó egységek jelentik az építőköveit.

Ez a modell egyenlőtlenség-ellenes, de nem a tulajdon nélküliek egyenlőségét akarja. A tulajdonlásnak ez a módja inkább a gondnokság fogalmába tartozik. Ebben a szemléletben a tulajdon arra szolgál, hogy a saját élet fenntartásához szükségesek mellett, mások számára is hasonló életfeltételeket biztosítsanak általa, gondolva a jövő generációkra is. Míg a magántulajdon önzővé, a tulajdon nélküliség felelőtlené, a gondnokság felelőssé tesz. De nem is egyenlősdi hoz létre! Nem uniformizál sem a termelés struktúrájában, sem a felhasználás módjában.

Piciben léteznek többé-kevésbé ezeknek az elveknek az alapján álló példák. Ilyen a hutteri testvérek példája, akikkel most már többéves kapcsolatunk van. Egyes elemei a közösségi modellre épülő társadalomnak a mi közösségeinkben is fellelhetők. Folytatnunk kellene. Fokozatosan, a mi számunkra optimálisnak látszó végén fogva hozzá a dologhoz.

Közösségeinken időről-időre kommuna-alapítási láz fut végig. Bizonyára ezek vagy ezekhez hasonló gondolatok inspirálják. Nem vagyok ellene, ha vállalkozó testvérek akadnak, hogy valóra is váltsák terveiket. Szorítok nekik, hogy sikerüljön. Nekem azonban, s egyelőre talán többségünknek ma még nem vonzó a kommunában élés gondolata. Miért? Az ennyire szoros kötelékekben való együttélés szükségszerűen számtalan korlátot kell, hogy állítson tagjai elé, amelyekhez azoknak hozzá kell nyírniuk egyéniségüket. Nem látom be, hogy a személyiséget nagymértékben korlátozó és megnyirbáló kommuna lenne a közösségi modell megteremtésének egyetlen útja.

Szívesen részt vennék azonban kolónia létrehozásában. Vállalkoznék rá, hogy közösen megállapított, nem a létminimumszámításokból kölcsönzött (az ugyanis a jelenlegi jövedelem körül van) létminimumra rendezzem be életemet. A többit tegyük össze. Hozunk belőle létre valamit, ami a rászorultakat segíti. Pl. egy ingyen konyhát, egy árvaházat. Működtessük önkéntes, közös munkánkkal! Teremtsünk és keressünk közösségben végezhető megélhetési lehetőségeket! Csak ne a napjainkra úgyis szinte nullára redukálódott privátszféra maradékát tekintsük az első helyen meghozandó áldozatnak a közösségi modell megvalósításának oltárán.

A kicsi, a dolgot különböző végéről megközelítő kísérletek, ha sikeresek: nem menekülnek el a tagjaik, s a még kívül állók befelé törekednek. Ezek a különféle helyeken, módokon létrejövő kezdeményezések aztán hajszalerek módjára behálózhatják a világot. A történelem megszokott, véres, zajos változásaival ellentétben lábujjhegyen fordulhat általuk az emberiség sorsa a reménytelenség apokaliptikus víziójából a reménység útjára. Mert szelíd előre nyomulásuk fokról-fokra szoríthatja ki a világból az önzést és annak következményét, a nyomort.

Máté-Tóth András: Köszönjük szépen az előadást, most pedig felkérem Solt Ottiliát, hogy tárja fel nekünk ezt a közeget, amelyben élünk és az általa ismert gyakorlat milyen sikerrel kecsegtet.

Solt Ottília előadása:

Megpróbálom nagyon röviden vázolni, hogy hogy látom én a jelenlegi szociális állapotokat az országban. Bevezetőül rögtön leteszem a fegyvert. Kijelentem, hogy az a helyzetkép, amit kirajzolódni látok, és amit megpróbálok Önöknek is bemutatni, kezelhetetlen a SZETA rendelkezésére álló eszközökkel és abból az indíttatásból, amellyel lassan 15 éve a Szegényeket Támogató Alapot létrehoztuk.

Ugyanis az a kedves és vonzó modell, amelyről Ildikó is beszélt, és amelyen a SZETA tevékenysége is alapul, a szeretetteli újraelosztás modellje, egy olyan fokú válságban, amilyenben ma élünk, önmagában nem elegendő. Bár nem is felesleges.

Nem elég, mert a megtermelt javak még a jogosnak tekinthető, tehát egyáltalán nem túl-méretezett létminimumszint elérésére sem bizonyulnak sokak számára elegendőnek. De nem elég azért sem, mert nem tud megoldást arra, hogy hogyan lehet kikecmeregni abból az állapotból, amikor az egész közösség sem tud többet megtermelni, mint a saját létminimumát.

A szocializmus összeomlásával elveszett a gazdaság rendező elve: a tervgazdálkodás. Elveszett továbbá az erőforrások központi összegyűjtésének és újrafelosztásának az elve. S nemcsak nálunk veszett el, hanem a bennünket körülvevő világban is. Ez azután a további kellemetlen következménnyel járt, hogy elvesztettük gazdasági partnereinket is: Miközben egyre súlyosabb szociális problémákkal és egyre növekvő mértékben kell szembenéznünk, még az sem realizálódhat, amire a Magyar Köztársaság lakossága képes lenne, mert körülöttünk is összeomlott a világ.

Mindezeket a problémákat csupán újraelosztással nem lehet megoldani. A megoldást csak az jelentheti, ha választ találunk arra, hogyan lehet kikecmeregni a negatív tendenciák sorozatából.

A SZETA picike újraelosztó szervezatként kezdte el és folytatja ma is a működését, ami, ha sokkal nagyobb lenne, akkor sem lenne alkalmas arra, hogy elégséges választ adjon ezekre a hatalmas kérdésekre, amelyeket itt és most feltettünk magunknak. Ami persze nem jelenti azt, hogy fölöslegessé vált, hogy abba lehetne hagyni, amit elkezdtünk, és hogy nincsen szükség nagyon sok hasonló kezdeményezésre. Csak tudnunk kell, hogy amit tesz és amit tehet, az nem elég.

Most elmondanám röviden, hogyan látom én jelenleg a fennálló szociális feszültséggócokat, és aztán elgondolkodhatunk rajta közösen, vajon mit tehetünk a feszültség enyhítéséért, tovaterjedésének csökkentéséért. Megvizsgálhatjuk, hogy képesek vagyunk-e befolyást gyakorolni a kiváltó okokra.

Azt gondolom, hogy a jelen legnagyobb problémája a munkanélküliség. Ez többszörösen, rendkívül összetett módon zilálja szét mind az említettek életét, mind a társadalom szövetét.

Az első és legközvetlenebb hatása, hogy aki munkanélkülivé lesz, az elfogadható mértékű jövedelem nélkül is marad. Egy darabig ugyan kapja a munkanélküli segélyt, de ez már önmagában is kevés és rövid idő múlva véget ér. Tehát eleve hátrányt fog szenvedni abból eredően, hogy nincs, vagy jelentős mértékben csökken a jövedelme. Ezen a közvetlen és azonnal belátható negatív hatásán túli súlyos következménye a társadalommal való érintkezés gyengülése, megszűnése. A munka elvesztésével tömegek számára az egyetlen, de legalábbis a legfontosabb szál vész el, ami őt a társadalomhoz, a közösséghez, a többi emberhez kapcsolta. A munkanélküliség által érintett világ nagyon szegény világ. Ehhez nincsenek más jól kiépített szálak, mint a munkán keresztüli szálak. Szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy egy végtelenül elsivárosodott, mesterségesen elsivárosított társadalmi szerveződésben élünk, ahol a munka sok szempontból az egyetlen, méghozzá kényszerítő eszköze teremtett csupán kapcsolatot ember és ember között. Még a család is alárendelődött az ezzel kapcsolatos gazdasági kényszerűségnek, ami egyszerismind jogi kényszer is volt. Az életfenntartás lehetőségeinek romlása, a létbizonytalanság, a társadalommal való kapcsolat gyengülése mellé további probléma társul. A munkahelyét elvesztő ember nem tud mit kezdeni magával. Nincsen feladata. Fölöslegesnek érzi magát. Mindezek egyenként is, együttesen pedig különösen rettenetesen destruktív tényezők. Következései már most is nagyon súlyosak társadalmunkban.

A következmények súlyosságának riasztó volta azonban csak akkor válik igazán szembeszökővé, ha azt sem feledjük el, hogy a munkanélküliség az országban nem egyenletesen oszlik el, a társadalom különféle rétegeit, korcsoportjait, etnikumait nem egyenlő mértékben sújtja. Feszültség-gócok alakulnak ki, amelyeknek elsődleges kárvallottjai a falusi fiatalok, különösen a fiatal férfiak és a cigányság. A legsúlyosabban a falusi lakosságot érinti a munkanélküliség már most is, holott a mezőgazdaságban jelentkező munkanélküliség még nem is látszik. Hiszen eddig a TSZ-ek még úgy-ahogy foglalkoztatták a dolgozóikat. Az idén már nem fogják. Tömeges lesz a Tsz-ből munkanélküliségre kárhoztatottak száma. Ennek ellenére a falusi munkanélküliség már jelenleg is sokszorosán meghaladja a városit, és ami a legriasztóbb: a falusi munkanélküliségen belüli fiatal férfiak munkanélkülisége a legrosszabb. A viszonylag részletező statisztikák szerint a falusi 25 éven aluli férfi lakoságnak a munkanélküliségi rátája 25 % fölötti. Ez azt jelenti, hogy az életét kezdő fiatal férfiak egy negyede úgy lép be a felnőtt korba, hogy ezt a dezintegrált, sehova nem tartozó, jövedelem nélküli, teljesen kilátástalan állapotot kapja a batyujába. Továbbá ebben a pillanatban nem is tudunk semmit mondani arról, hogy mikor változnak azok a körülmények, amelyek őt most munkanélküliségre kárhoztatják. A következményei ismertek. Ugrásszerűen megnövekedett a bűnözés, romlott a közbiztonság. Ez nemcsak magukat a munkanélkülieket sújtja, hanem azokat is, akik valamelyest biztonságban vannak, hiszen az ő életük is bizonytalanná válik attól, hogy környezetükben levők életében ez a fontos tényező bizonytalanná lett.

A lakoságnak a munkanélküliség által leginkább sújtott része a cigányság. A cigányság Magyarországon gyakorlatilag már 1990-re kiszorult a foglalkoztatásból és szinte 100 %-ban munkanélkülivé vált. Nem érdemes ragozni következményeit, mert azt hiszem, mindannyian azonnal tudják, hogy miről van szó; beláthatatlan következményekkel bír a cigány-nem- cigány együttélés perspektíváira nézve. Az első jelentős munkanélküli tömegek tehát a cigányok voltak. A munkanélküliséget azonban azonnal utolérte az a társadalmi megítélés, ami a legveszélyesebb a versenyképtelen és gazdaságilag is bajban lévő ember vagy csoport számára, nevezetesen a kirekesztés ítélete. A társadalomnak a még bajban nem lévő része ugyanis arra törekszik, hogy leválassza magáról azt a részt, amelyik már bajban van. Különböző ideológiákat keres és talál tehát arra, ami ezt a törekvését helyesnek, méltányosnak, elfogadhatónak igazolhatja.

Mindannyian, akik most itt ülünk, bizonyos kérdésekben biztosan ugyanúgy gondolkodunk, miközben számos más kérdésben másképpen. Az egyik olyan kérdés, amiben biztosan egyformán gondolkodunk, hiszen, ha nem lenne így, akkor nem lennénk itt együtt, az az, hogy ez elfogadhatatlan. Elfogadhatatlan, hogy a vesztes, az esélytelenebb és a gyengébb ne bírja magától értetődően a szerencsések, az esélyesek és az erősek szolidaritását és támogatását. Hogy ne tarthasson arra igényt, hogy az ő baját mindannyiunk bajának tekintsék. Márpedig ma Magyarországon ez nem így van. Nagyon sok erő hat abba az irányba, hogy a társadalom se érezze magától értetődő kötelességének a bajban levőkkel való szolidaritást. De különösen is végzetesen meggyengülnek a szolidaritás szálai, ha cigányokról van szó. Közös feladatunk mindannyiunknak, akik itt együtt vagyunk, hogy bármilyen kevés is az, ami telik tőlünk, megtegyük ez ellen a rendkívül veszélyes, gyilkosnak nevezhető tendencia ellen. Azt gondolom, a munkanélküliség nem oka, hanem okozata gazdasági, társadalmi nyavalyáinknak. Egyben azonban eredő pontja is mindezeknek a súlyos problémáknak, amellyel szembe kell néznünk. Ha a munkanélküliségre, a munkanélküliekkel való együttélésre, a munkanélküliek társadalomban való benntartására nézve válaszokat találunk, még mindig nagyon messze vagyunk az okok gyökerének kezelésétől, tehát a gazdasági bajok megoldásától, mégis nagyon sok egyéb szociális nyavalyára is gyógyszerert fogunk találni.

További két riasztó szociális probléma jelent meg a munkanélküliség mellett a rendszerváltás, tehát 1989 óta a hétköznapi életünkben. Ezekről szeretnék még röviden néhány szót szólni. Az egyik a hajléktalanság. A hajléktalanság nem teljesen új jelenség, de '89 előtt olyan minimális méretű volt, és azt oly mértékben elfedte a rendőri erőszak, hogy nem vettünk tudomást a fényéről. Arról ugyanis, hogy nem minden lakosnak van hol biztonságosan lehajtania a fejét a Magyar Népköztársaság területén. Csupán a rendőrállam szétpattanásának a pillanatában vált láthatóvá. Már megjelenése pillanatában is riasztó méretű volt. Az a sok bizonytalan egzisztencia, akit az a sajátos gazdasági és társadalmi rendszer termelt ki, amelyet szocializmusnak nevezünk, előjött azokból a zárványokból és rejtett helyekről, ahol a rendőrállam tartotta. Az első zárvány és rejtekhely a börtön volt. Az itt lévők közül biztosan többen emlékeznek azokra a kellemes intézményekre, amilyen a rendőri felügyelet vagy a bizonyos településekről való kitiltás volt. Ezekkel a rendőrhatalósági intézkedésekkel a gazdasági területen is rosszul integrált lakosságot igen erőteljesen sújtotta a „létező szocializmus” intézmény-rendszere.

Ha ez a rosszul foglalkoztatható, rosszul integrált csoport rendetlenkedett, akkor börtönbe lehetett csukni anélkül, hogy elkövetett volna valamit. A REF alatt lévők különböző magatartási rendszabályokat írt elő a rendőrség. Pusztán egy olyan szabály megszegése miatt, hogy mondjuk nem mehet el a moziba, vagy nem mehet be a kocsmába, elegendő ok volt arra, hogy egy hónapig síttre vágják. Ha a sítten rendetlenkedett, akkor meg lehetett hosszabbítani egy újabb hónappal, aztán ki lehetett engedni, majd kezdeni előlről. Tehát évekig lehetett ebben a darálóban tartani a nem kívánatos, a nem jól beilleszthető embert anélkül, hogy neki ténylegesen bűncselekményt kellett volna elkövetnie. Ez csak az egyik a számtalan érdekes intézmény közül. Mindenesetre nagyon fontos intézménynek bizonyult. Mihelyt ezek megszűntek, előkerültek, és kiderült, hogy nekik nincs helyük ebben a világban. Már nem lehet őket bekasztlizni, de azért attól még nincs hova menniük. Tehát megjelentek az utcán, tömegesen. Számukat tovább növelte a gazdasági válság első etapja, amikor a nagy extenzív gazdasági szervezetek tönkrementek, és ezzel egyidejűleg megszűntek a munkásszállások. Ekkor derült ki, hogy a munkásszállás nem átmeneti, hanem állandó hajléka volt több tízezer embernek, akik az utcára kerültek. Ma tehát ott tartunk, hogy a hajléktalanság mindennapos jelenség lett a társadalomban. Kihívás a lelkiismeretes emberek számára. Nagy kérdés, hogy milyen választ találunk erre az állapotra.

És végül még egy újdonságra szeretném felhívni a figyelmüket, bár az előzőekben ezt már részben érintettem. Ez pedig kifejezetten faji indíttatású agresszió. Ez is egy olyan vívmány, amelyet a rendőrállam megszűnésével vívtunk ki, szereztünk meg magunknak. '89 előtt gyakorlatilag ismeretlen volt olyan civil bűncselekmény, amelyben valaki, vagy pláne egész csoport pusztán azért, mert valakinek más a bőrszíne, mint a többségé, agressziót alkalmazzon vele szemben. Most pedig kisebb-nagyobb formában, sajnos, nagyon is gyakorivá vált. Olyan végzetes formában, hogy ezért valaki az életével lakol, mint a salgótarjáni Nagy Gyula, szerencsére ritka, mondhatni egyedi

eset, de abban a formában, hogy valakire ráordítanak, megalázzák, lelökdösik a villamosról vagy egyszerűen megverik, meglehetősen általános. Tehát ezek az új szociális feszültségócok, amelyekkel szembe kell nézni és amelyeknek a kezelésére itt együtt talán ki tudunk találni valamit. Köszönöm szépen.

Máté-Tóth András: Köszönjük az előadást, most pedig a szó Németh Géza lelkész úré, bocsánat, lelkész testvére, református testvére. Kérem, hogy tartsa meg előadását

Németh Géza előadása:

Kedves testvérek! „Éheztem és ennem adtatok.” Ez a ma délutáni igénk. Mi tudjuk, az utolsó ítéletről szóló példázatból van ez a mondat, ahol is Jézus a történelmen túli végidőnek a mértékévé teszi a történelmen belüli szolidaritást. Azt hiszem, hogy ha belegondolunk, valami megrendítően transzcendensen szekuláris dolog van ebben a mondatban. Az ugyanis, hogy Jézus egyáltalán nem kérdezi az eléje kerülőknek a dogmatikai hovatartozását. Nem kérdi, hogy melyik anyakönyvbe írták be és egyáltalán be írták-e bármelyik anyakönyvbe? Semmiféle különös kegyességi gyakorlatot sem kér számon, hanem csupán azt mondja: Éheztem és ennem adtatok. Fogoly voltam meglátogattatok, és így tovább. Tehát transzcendencia azonosul az etikával. E mögött az a nagy, mély evangéliumi igazság van, hogy Isten maga a szeretet, és nincs más sem metafizikai, sem etikai törvénye a világegyetemnek, mint a szeretet. Mivel Isten maga a szeretet, ezért tőlünk is egyetlen számunkérnivalója van a történelem végén épp úgy, mint a jelenben is: ez pedig a gyakorlati szeretet. A szolidaritás megmérettetésünknek végső kritériuma, mert Isten Jézus Krisztusban radikálisan szolidáris az emberrel. Az ember is csak ezt az utat járhatja, ha az Ő útját akarja járni. A szolidaritásra való készséget figyelve egy finom hőmérőt kapunk. Ha ezzel a hőmérővel vizsgáljuk világunkat, mindenekelőtt a vallások, az egyházak világát, akkor azt kell látnunk, hogy ezzel a jézusi mércével mérve egyértelműen negatív minősítést kapnak azok a keresztyén vagy nem keresztyén egyházak, és bárki, akik agresszív, diszkriminatív, önző mozgalmakhoz, társadalmi formákhoz vallási ideológiákat szolgáltatnak, és ezáltal a világban tapasztalható véres igazságtalanságok, a kontraegzisztenciák fennmaradásának egyházi ideológusai, eszközei lesznek.

Azt hiszem, ez egyértelmű. Továbbá ugyanúgy negatív minősítést kell kapnia minden vallásos magatartásnak, amely az absztrakt misztika világába való visszavonulásra készlet. Az a magatartás, amely már most is a mennyországba képzelet magát, miközben koegzisztenciában van az erőszakkal, az embertelenséggel. Tehát nemcsak a gonoszságot megideologizáló vallási tevékenység áll szemben a Biblia értékítéletével, hanem a közönyös, a l'art pour l'art vallásosság sem fogadható el Isten számára. Istent a l'art pour l'art vallásosság egyáltalán nem érdekli. Neki teljesen mindegy, hogy valaki vallásos vagy nem vallásos, hogyha embertársaihoz fűződő magatartását nem a szolidaritás határozza meg.

Ugyanezt pozitív értelemben is megfogalmazhatjuk. Ebben az értékrendszerben egyértelműen pozitív minősítést kapnak azok az ateisták is, akik a transzcendenciát, a végső értékekhez való kapcsolódás lehetőségét horizontális síkon, a szolidaritásban keresik és találják meg; Jézus szemüvegén át nézve, akik embertársaiknak odaadással szolgálnak, ha nem is tudnak róla, végső fokon

Istennek szolgálnak. Az Istenhez tartozás nem dogmatikai tételek ismeretén vagy elfogadásán áll vagy bukik. Az Istenhez tartozás kulcskérdése a diakónia. A szolgálni akaráson méretik meg az ember, legyen az keresztény vagy nem keresztény.

A szolidaritás az éhessel, fogollyal, rászorulóval nem kíván tőlünk valami elvont etikai fanatizmust. Ha helyesen akarunk tájékozódni, akkor szolidaritásunknak a koncentrikusság elvét kell követnie. Nem véletlenül mondja Jézus azt, hogy először azon segíts, aki az utadba kerül. Ezt nevezhetjük karitatív tevékenységnek vagy individuális jócselekedeteknek, Ez alól egyikünk sem mentheti fel magát. Amikor egy fázó, éhező vagy beteg emberrel találkozom, akkor nem mondhatom, hogy én nagy, országos ügyekkel vagyok elfoglalva, nem érek rá. Segítenem kell rajta. Ezzel kezdődik a szolidaritás. De ez a koncentrikusság első foka. Ugyanakkor azon az alapon, hogy valami karitatív jellegű munkát végzünk, nem térhetünk ki azok elől a globális nemzeti, tájegységi vagy regionális feladatok elől, amelyekről az előbb hallottunk. A szolgálat szellemének arra kell ösztönöznie, hogy gondolkozunk és cselekedjünk egy olyan világ megteremtése érdekében, amelyben nem kerülnek embertömegek az útfélre.

Mégis, a koncentrikusság törvénye szerint nagyobb léptékben is az első dolgunk, hogy a saját hazánkban nézzünk körül. Hogyan is küzdjünk ugyanis távoli országok igazságosabb rendjéért, hogyha a saját hazánkban tapasztalható problémákra nem vagyunk érzékenyek? A koncentrikusság elvéből a következő sorrend állapítható meg. Mindenekelőtt az elénk vetődő, a családjában fellelhető, a hazánkban tapasztalható, határainkon innen és túl élő népünket sújtó rászorultságot vagyunk hivatottak enyhíteni. Az utóbbi nem az utolsó, de nem is áthágható kör. Ahhoz azonban, hogy hitelesen segíthessünk a határon túli magyar testvéreinknek, a jobb kezünkkel kétségtelenül a hazai etnikumok felé kell ugyanazt tennünk, amit a saját népünk részére várunk a szomszédainktól. Továbbá ugyancsak a jobb kezünkkel keresnünk kell a szomszédokkal való megbékélésnek útját is. Azonban két kezünk van. A bal kezünkkel pedig természetesen segítenünk kell a koncentrikusság és a rászorultság elve alapján a saját népünket.

Mind ehhez rögtön azt is hozzáteszem, hogy a határon túli magyar kisebbség iránti szolidaritásnak egyre kevésbé kell teátrális jelszavakban megnyilvánulnia. Sokkal inkább praktikus szolidaritásra van szükség. Mire gondolok? Ezrével jönnek Magyarországra olyanok, magyarok, románok is és esetleg még cigányok is, akiken saját hazájukban már semmiképpen nem tudnak segíteni. A következő nyárra további gondként munkanélküli magyarok tömege várható Erdélyből. Tisztos családapák, két-három gyereket otthon hagyva indulnak útnak, hogy alkalmi, vagy az úgynevezett fekete munkával valami kis keresethez jussanak. Velük együtt fog jönni a baráti körükből bizonyára több román ember is. Jönnek, sőt már itt is vannak diákok ezrei, akik számára nincs megoldva az anyanyelven való oktatás alapvető emberi joga.

Hogyha ezekre a nagyon is kézzelfogható gondokra segítőkészen odafigyelünk, utána jöhet a következő koncentrikus kör, mert végül is a világ minden éhes embere a testvérünk.

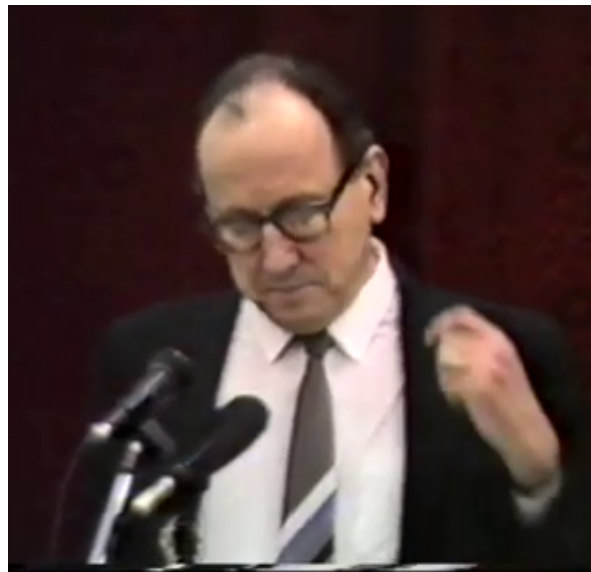
Magyarországnak, a magyar lakosságnak kell, hogy jusson energiája arányosan, de nemcsak jelképesen, a közeli vagy távoli népek krízishelyzetben lévő áldozataira is. Észre kell vennünk, hogy testvéreink a kurdok, a bosnyákok, a karabahi örmények, a meggyalázott müzlim asszonyok éppen úgy, mint a mohamedánoknál üldözött keresztények, a Szomáliái éhezők vagy pedig a dél-szudáni száműzöttek. A koncentrikusság elvének mértékében és a szükség intenzitásától függően gondjaik reánk is tartoznak.

S végül szólnunk kell még a magunk körül tapasztalható szellemi-lelki rászorultságról. A doktriner ateizmus után szellemi vákuumba került magyarországi lakosságot, ifjúságot az elmúlt pár szabad évben a történelmi egyházak nem tudták elérni. Azért nem tudtuk elérni, mert a nemzeti és keresztényjelszavaknak ma már nincs mozgósító erejük a tömegek számára. A 18 s 60 közötti magyar lakosság 60 % szekularizált. Azaz nem tartozik egyetlen történelmi egyház hatósugarába sem. Megközelítésükre pedig ezek a jelszavak teljességgel alkalmatlanok. Ugyanakkor igenis van szellemi éhség, lelki éhség ebben a generációban, és ezért egyre többen az amerikai szubkultúra exportjaként reánk szakadó agresszív, destruktív kultuszoknak, immár tömegeket manipuláló álmisztikus mozgalmaknak lesznek az áldozatai. Úgy gondolom, hogy ebben a szellemi sivatagban, amelyben most vagyunk, a történelmi egyházak liturgiáinak a füstje éppen úgy nem mutat utat, mint a politikai befolyásra és hatalomra törő klerikalizmus. A misztikus transz vibrálása a szolidaritás és a tevékeny szeretet programja nélkül, a befelé forduló csodadoktorok és guruk világa, az, amit pszichobiznisznek nevezhetünk, ugyancsak nem fog feleletet adni. Mindez kábítószernak jó, de feleletnek nem. Ha azt akarjuk, hogy a hazánkban új kultúra, új hivatástudat, új etika, megújult nemzet és egyház legyen, fel kell ismernünk, hogy kizárólag a jézusi értelemben vett hiteles szolidaritásnak van mozgósító ereje.

Engedjétek meg, hogy végezetül még valamit elmondjak.

Én nagyon boldog emberként vagyok itt közöttetek. Körülbelül a múlt év júniusában adott át a Honvédelmi Minisztérium az Erdélyi Gyülekezetnek egy nagy laktanyát az Örs vezér tere mellett. A négyezer m²-es épülethez négy hektár terület tartozik. De hát bizony az épület meglehetősen romos állapotban volt, s üresen is természetesen. Mi három intézetnek akartunk benne otthont teremteni. És mind a hármat meg tudtuk nyitni. Van egy 500 négyzetméteres, 50-60 fő befogadására alkalmas betegszállásunk, ahol már eddig is sok száz erdélyi betegnek adtunk szállást; összeköttetésben vagyunk olyan kórházakkal, akik hajlandók őket fogadni. És egyet se kellett hazaküldeni. Természetesen szelektálunk. Azok jöhetnek ide, akiken már otthon semmiképpen nem tudnak segíteni. Tehát működik ez az otthon. Működik egy 50 személyes székely népfőiskolánk további 500 négyzetméteren, ahol 50 erdélyi fiatalat tanítunk arra, hogy otthon mihez lehet kezdeni. Alapelv, hogy itt maradni nem lehet. Van benne farmerképző, intenzív angol iskola, szociális munkásképző. Az 50 fiatalat szeretnénk alkalmassá tenni arra, hogy ők aztán otthon is kicsi reménységzigeteket hozhassanak létre, amelyek gazdasági, szociális és lelki síkon reményt mutathatnak abban a világban, amelyikre sokan azt mondják: kilátástalan. És működik egy prédikátorképző; ugyancsak a határon túli magyarság részére képezünk igehirdetőket.

Ezeknek az épületeknek a festése, padlózata, szigetelése, berendezése (200 ágy, asztal, szék stb.), a konyha üzemeltetése 20 millió Ft-ba került az elmúlt évben. Ennek a 20 milliónak a 80 %-a a magyarországi vállalatoknak, a községeknek, az önkormányzatoknak, intézményeknek és magán-személyeknek az adományából jött össze. Ebben a nyomorúságos helyzetben is ilyen szolidaritási programra lehetett mozgósítani az országot. Mindezzel érzékeltetni szeretném, hogy a tevé-

keny szolidaritásnak igazi mozgósító ereje van ma is. És ez a vallás. Ez a jézusi vallás. A szeretet vallása. Ha ez nincs, akkor mantrázhatunk vagy rózsafüzérezhetünk, énekelhetünk kálvinista zsoltárokat torkunk szakadtából, mit sem ér, mert nincs hitele. Ha azonban követjük a jézusi programot, akkor mozgósítható ez az elernyedtt magyar társadalom és ez a kiábrándult magyar nép is.

Ennek alapján szeretném megköszönni Bulányi Gyurka bácsinak, hogy élete munkájával ezeken a sokfelé megalakult reménységszigeteken a reménység zöld bokrait elültette. Adja Isten, hogy a reménység zöld bokrait még nagyon sokáig öntözgesse, s végül azt is remélem, hogy az erőszakmentesség magyar apostola elől nem sokáig zárhatja már be templomait saját egyháza. Úgy találom, hogy van abban valami jelképertékű, s ez rendkívül biztató és bátorító, hogy Gyurka bácsival mi újabban mindig ilyen pártintézményekben találkozunk. Tavaly az egykori Állami Egyházügyi Hivatalban konferenciáztunk két napig, és Miklós Imre volt dolgozósobájában kávézhattunk. Most pedig a pártfőiskolán. Azért a dolgok mégiscsak változnak.

Máté-Tóth András: Köszönjük Németh Géza gondolatait, ezt az evangéliumot. Most a szó Galambos Gyuláé, szeretettel kérem, hogy mondja el írását!

Galambos Gyula előadása:

Kedves Barátaim! Bizonyára sokan ismerik közületek azt a kínai közmondást, adj egy éhezőnek egy halat, azzal egy napra jóllakik, de ha megtanítod halászni, sohasem fog éhezni. Jómagam sok évvel ezelőtt ezt a svájci kapucinusok teológiai főiskolájának a bejárata fölött olvastam, s igyekeztem okulni belőle. Úgy tűnhet, hogy ezzel az idézettel ellentmondásba kerültem beszélgetésünk alapigéjével: „Éheztem és ennem adtatok.” Ez azonban legfeljebb a látszat.

Még diákkoromban olvastam Prohászkanál, hogy a karitás az éhezőknek juttatott szelet kenyér, a hajléktalanoknak nyújtott meleg szoba, vagy ahogy a régi katekizmusban állt, az irgalmasság cselekedetei elengedhetetlenül szükségesek, mint egy csepp olaj ahhoz, hogy a gép működésben maradjon. Hiszen olajozás nélkül besülhet a főtengely, és hiába minden energia, megáll a gép, megáll a legerősebb mozdony is. Én viszont most éppen arról az energiáról szeretnék pár szót szólni, ami hajtja a gépet. Az emberi munkáról.

Csaknem öt évtizedet éltem Svájcban, hozzáteszem, hogy kényszerből. Ki gondolna ma arra, hogy Svájc alig pár évszázada Európa egyik legszegényebb országa volt. Különösen az Alpok hegyvidékén. De még én is láttam, '45 tavaszán, hogy a svájci alpesi gazda a földet, jól hallottátok, a földet cipelte a hátán föl az alpesi legelőre, amit a téli lavinák és az olvadás lehordott. Szorgalmas ott a nép, dolgoz. Kitartó munkával elérte azt, hogy Európa szegényházából olyan országot épített, amelyik ma talán az egész világ leggazdagabbja. Tehát ez lenne az emberi munka értelme és célja? A meggazdagodás? Az anyagi jólét? Meg vagyok győződve, hogy nem lehet értelme és célja, legfeljebb a velejárója. Öt évtizedes svájci tapasztalatom alapján állítom, hogy a gazdagság egy bizonyos mértéken túl az emberi boldogtalanság forrása lesz.

Az általam is nagyra értékelt Schumacher így fogalmazta az emberi munka végső célját a Jó munka című könyvében: Tökéletesedéséhez az embernek olyan céltudatos tevékenységre van szüksége,

amely összhangban áll a törvénnyel. Mindent, azokat a képességeket, melyeket az egyének kaptak, mások szolgálatára kell hasznosítaniuk, mint jó intézőknek szétosztva Isten kegyelmét különféle formákban. Ő erről hosszú könyvet írt. Fiatalok ezt egy tömönnyel fogalmazták meg: Éljen egyszerűbben! Tavaly egy akciót szerveztek Ausztria, Németország és Svájc keresztény ifjúsági szervezetei ezzel a tömör jelmonddal: Légy egyszerűbb! Vagyis munkánk, cselekvésünk célja ne az legyen, minél többet fogyasszunk és ezért termeljünk minél többet, hanem hogy hasznos és szükséges javakat állítsunk elő. A munkának továbbá azt is lehetővé kell tenni minden ember számára, hogy használhassa és tökéletesíthesse társas képességeit. Cselekvésünk, másokkal való együttműködésünk, szolgálatunk így megszabadíthat minket az önzésünktől.

Nem vállalkozom rá, hogy gazdasági vagy társadalomtudományi előadást tartsak. Képességeim sincsenek rá. De szeretnék elmondani egy személyes tapasztalatot életemből arról, hogyan próbáltam hivatás béli munkámban az önzéstől, a másokkal való együttműködés és szolgálat által megszabadulni.

Különböző pályamunkák elnyerése után (tervező építészet a szakmám) az ötvenes években egy helybeli svájci kollégával együtt önálló vállalatot létesítettünk. A hatvanas évek elején, a nagy nyugati gazdasági fellendülés idején már 15 építészmérnök, technikus és műszaki rajzoló dolgozott tervezőirodánkban. A mi szakmánkban ez ott a kisüzem méretét már túl is lépte. S valahogy lélektelenné kezdett válni az egész. Nagyok lettek a személyi változások, cserélődtek az alkalmazottak, s hiába nőtt évről évre az elvégzett munka mennyisége, a minőség minden ellenőrzés dacára egyre romlott, s ezzel a haszon is. Valami nincs itt rendjén, hol ebből a kiút? Kezembe került akkor Lorenz Stuckinak, a *Weltwoche* c. híres svájci napilap főszerkesztőjének egy cikke japán útjának tapasztalatairól. A gazdasági életben elért szenzációs japán sikereknek egyik fő okát abban látta, hogy a japán üzem, akármilyen keménynek is tűnik számunkra a japán üzleti erkölcs, nem olyan, mint az, amit az európai vagy amerikai kapitalizmus alkotott. Hogy az egyik oldalon ott van a munkaadó, a tulajdonos, főnök, a másikon pedig a munkavállaló, az alkalmazott, az alárendelt. Szóval két ellentétes, néha ellenséges tábor. A japán üzem valahogy családiasabb. A munkaadó és munkavállaló egymásrataltsága kézzelfogható, és részesevé jelent a bő esztendő hasznából és szolidaritást a szűk esztendő nehézségeiben. Szóval tanulhatunk a pogány japánoktól is. Egyszerűen csak a Hegyi beszédet kell alkalmaznunk a gazdasági, az üzemi életben is. Munkatársak vagyunk a szó szoros értelmében. Igaz, más-más munkakörrel, felelősséggel és részesevével is, de egyenrangú társak. Mondanom sem kell, hogy ez az átalakítás és átalakulás üzemünkben több évig tartott, s mint minden emberi kísérlet, csak részeredményeket hozott. A kísérlet mindenesetre megérte még ezeket a szerény eredményeket is, ha különösebb gazdasági hasznot nem hozott is. De adott egy pár meglegedett munkatársat, életre szóló barátságot, s nekem még azt az örömet is, hogy többen fiatalabb munkatársaim közül (igaz, ma Svájcban is nagyon nehézé vált gazdasági háttérrel), de folytatják ezt a kísérletet, ezt az életformát.

Éljünk egyszerűbben! Közösségünk, családunk és elsősorban magunk számára csak annak az elérésére, megszerzésére törekedjünk, ami szükséges és hasznos, vagyis ami nem árt sem másnak, sem a ránk bízott teremtett világnak. Erre a nagyon is égető problémára ki sem térhettem. És tanuljunk meg osztozni! Osztozni másokkal, testvéreinkkel, az éhezőkkel.

Benyhe Jánosné: Most az előadók számára adott a lehetőség, hogy egymást kérdezzék, vitatkozzanak egymással.

Galambos Gyula:

Nekem Németh Gézához volna egy kérdésem, azt hiszem, ezt a körkörösségét nem értettem meg jól. Úgy hiszem, ezek nem egymást kizáró körök, hanem egyközpontú körök. Gondolom, ebben egyetértünk. Nem koncentrálnánk csak a mellettünk éhező vagy megfagyó emberre, mert olyan kicsi lett a világunk, hogy ma ezzel is és a legszélsőbb körrel is, a szomáliaiakkal és a többiekkel egyszerre kell foglalkoznunk.

Németh Géza:

Én csupán azt képzem, hogy képmutatás lenne abban, hogyha mi a nagyon távoli emberekkel foglalkoznánk és a közelivel nem. De megragadom az alkalmat, ha már ismét szóhoz jutottam, két kérésem volna. Szükségünk lenne egy nagyméretű mosógépre, mert 200 ágyneműt kell mosni hetente. Jó lenne, ha valaki tudna keríteni egy ipari mosógépet, vagy pedig több kisméretű, használható mosógép kellene. Ez lenne az egyik kérésem. Továbbá szükségünk lenne, s ebben már sokkal többen tudnak segíteni, lepedőre és ágyneműkre, esetleg pokrócokra. Hogyha többet fogtok összeadni, mint amire nekünk szükségünk van, akkor azt továbbadjuk az Erdélyben megalakítandó hasonló intézetek részére. És hogyha még több fog érkezni, akkor tovább küldjük oda, ahol szükség van rá. Akár Afrikába is. Így értem én a koncentrikusság elvét. Nyitott szívvel mindig oda állni, ahol szakad a gát, és annak a juhnak a bőrébe bújni, amelyiket éppen nyírnak.

Turiák Ildikó:

Én Ottíliától szeretném kérdezni azt, hogy milyen megoldást lát a nyomor megszüntetésére. Azt mondta ugyanis, hogy a korábbi rendszer jól-rosszul működő rendezőelve elveszett és más nincs helyette. Rendezőelv nélkül pedig nem jutunk a nyomort kiváltó és fenntartó okokhoz, legfeljebb tűzoltást végezhetünk.

Solt Otília:

Nem vagyok olyan maximalista, hogy azt gondoljam bármely kérdésről ezen a kerek világon, hogy azt meg tudom oldani, vagy hogy az megoldható. Nagyon sikeresnek tartom a munkánkat, ha benne egy picit sikerül előre lépni. Nem gondolom, hogy ezt az egész súlyos és mély válságot, amiben élünk, minden szempontból - de most csak maradjunk a gazdasági részénél - meg tudjuk oldani. A rendezőelv összeomlása helyett eleve adódik egy másik, hiszen az összes uralkodó intézmények, beleértve a politikai intézményeket, előtérbe állították, hogy az új integrációs elv a piac legyen. Tehát egy rendezőelv biztos van, bármit gondolunk erről morálisan vagy egyéb szempontból. Egyelőre azonban nem tudja magába szippantani az egész társadalmat. Sem adni, sem követelni nem tud tőle, mert kicsi. Én egyébként remélem, hogy olyan világ nem lesz, amikor csak egy rendezőelv lép a másik bukott rendezőelv helyébe. Reméljük, hogy nem fogjuk elérni, hogy minden emberi viszonylatot, minden társas megnyilvánulást a piac integráljon. Mármost, mivel amúgy sem a piac fog integrálni, nem is kell addig várni, amíg ez a piac egy kicsit sikeresebb lesz. Gondolok itt éppen arra, amiről te beszéltél, a morális megfontolásból létrejövő önkéntes közösségekre, amelyek különböző célokra irányulhatnak, fűtyülnek a piac uralmára és a piac parancsára, és attól teljesen függetlenül léteznek. És ezek orvosolni tudnak, bár megoldani nem tudnak olyan problémákat, amelyeket egyébként vagy a piac, vagy a piac hiánya okoz. Gondolok pl. olyanfajta, kifejezetten klubszerű tevékenységekre, tehát nem gazdasági és nem célirányos tevékenységekre, amelyek legfontosabb célja, hogy a munkanélküli fiatalok számára közösséget nyújtsanak, közösséget, ahol ők kezdeni tudnak magukkal valamit. Nyilvánvaló, hogy ez csak pici lehet, mert ha több száz fős, akkor nem ér semmit. Kicsi kell, hogy legyen, mert a kicsi szép, hogy Schumachert idézzem, és Galambos urat. Figyelembe véve azt is, hogy a leginkább a falusi, alkalmasint kulturálisan nem túlságosan jól eleresztett fiatalok számára lenne ez fontos, akiket valamilyen módon meg kéne menteni attól a szörnyű lelki és anyagi destrukciótól, amibe a munkanélküliség következtében jutottak. És nyilván, ezt talán mondani sem kell, hogy nem feltétlenül kellene direkt vallásos tartalmat kapnia. Hogy azok, akik segítenek és szervezik a dolgot, azokat vallásos meggyőződés, hit és parancs hatja át, az másik kérdés. Attól még segíthetik és inspirálhatják az összejöveteleket arra, hogy azok nyelvet tanuljanak, hogy beszélgessenek, hogy esetleg munkaközvetítést végezzenek, információkat cseréljenek. Nagyon fontos, hogy ennek az összejövetelek a rendje rettentő szigorú legyen. Hiszen az egyik, ami hiányzik, hogy nem kell reggel felkelni a munkanélküliség állapotában, és ennek következtében nem kell este lefeküdni sem. Ilyen és ehhez hasonló, sokféle, sokszínű kezdeményezésre gondolok, amelyek mindegyike független a gazdaságtól és piactól.

Máté-Tóth András:

Miután már többször is elhangzott itt, hogy nincs megoldás, hadd kérdezzem meg: Arról van tehát szó, hogy halálra szánt, gyógyíthatatlan beteg embereket kell olyan kenőcsökkel kenegetni, amelyek nem gyógyítanak, legfeljebb enyhítenek? Arról van szó, hogy bele kell nyugodnunk abba, hogy nem oldható meg a világban a tragikus méretű nyomor, és nem oldható meg az országunkban a súlyos nyomor, hanem csak éppen annyit tehetünk, hogy elviseljük, hogy ez nem oldható meg és ennek ellenére megpróbálunk a magunk körében, azon, akibe belebotlunk, segíteni?

Turiák Ildikó:

Én nem hiszek abban, hogy teljes egészében, tökéletesen felszámolható minden nyomor, minden ínség. Mert ha egyiket sikerül kiirtani, valószínűleg találunk másikat és újat. Az az érzésem, hogy olyan ez, mint a betegségek legyőzése. Tíz fertőző betegség megszüntetése után jön a tizenegyedik, és újra gondolható megint az egész probléma. De azt sem tudom elfogadni, hogy a bajok gyökere nem közelíthető meg mindig teljesebben. Nem tudom elfogadni, hogy ellene gyakorlatilag nem lehet mást tenni, mint segélyekkel, alamizsnálkodással valami tüneti kezelést nyújtani, ami tulajdonképpen valószínűleg elfedi, és ezáltal lehet, hogy csak növeli a bajt. Az én lelkiismeretemet mindenesetre megnyugtatja. Még az a szerencse is érhet ennek következtében, hogy üdvözölök. De ez tulajdonképpen a vakok és buták üdvössége. Azoké, akik nem veszik észre azt, hogy keveset tettek, nem volt elég, amit tettek és nem oldották meg a problémát.

Solt Ottília:

Egy szót természetesen én is mondanék: azt hiszem, olyan nincsen, hogy a dolgok zavartalanul vagy változatlanul mennek tovább. Tehát hogyha, mondjuk, azt a fajta nyomort, amit már nem bírok nézni, mégis tétlenül nézem tovább, akkor az a nyomor nem marad olyan, mint volt. Nemcsak, hogy rosszabb lesz, hanem számos egyéb további rossz dolog is belép. Nem téve semmit az elfogadhatatlan igazságtalanság ellen ki kell találni valami olyat, amivel meg tudjuk magyarázni, hogy az mégis miért elfogadható. Tehát agresszívek is leszünk. És fordítva is igaz, természetesen a nyomorgók is agresszívek lesznek. Tehát a dolgoknak számos egyéb dinamikája van, ami nem engedi, hogyha passzívak vagyunk, akkor úgy maradjunk. Annál sokkal rosszabbá lesznek.

Galambos Gyula:

Nem vagyok szakember, és pláne világgazdasági dolgokhoz csak annyit értek, amennyit egy egyszerű építész. Mindenesetre valóban provokatív volt az a kérdés, amit Matyi feltett. Itt olyan katasztrófa előtt állunk, amelyikből nincs már menekvés? Világviszonylatban kezdem, és aztán szűkítem a kört. Azt hiszem, igyekeztem konkrét lenni az előadásomban, úgyhogy talán megengedik, hogy most a világról beszéljek. 6 milliárd embernek van elég java, csak az elosztás rossz. Ezt nem én mondom, ezt megállapította a Római Klub. Itt az elosztás rossz, tehát azon kell változtatni. Vannak aztán olyan dolgok is, mint éppen a fogyasztás, az energia elpazarlása és a többi, amelyekben már túlléptük azt a határt, amin nem lett volna szabad túljutnunk. Tehát ezeket vissza kell fejleszteni. Miért kell a tavaszi, nyári gyümölcsöket télen fogyasztanunk csupán azért, mert feltalálták a mélyhűtőt? Ezeknek az örültségeknek meg kell szűnniük. Szűkül a köröm. A következő probléma a munkanélküliség problémája. Bár ahogy én látom, ez is világméretű probléma, de az 1 millióhoz közelítő magyar munkanélküliség tükrében középponti magyar probléma is.

A Szár-vidéki miniszterelnök mondta azt, hogy a munkahely éppen olyan gazdasági érték, mint bármi más, tehát hogyha kevés van, akkor meg kell osztani. Ez a szerepe a rövidített munkaidőnek. Egyik lehetősége a munkanélküliség enyhítésének ez a megoldás.

Benyhe Jánosné: Köszönjük szépen. Most pedig kinyitjuk a körünket, és rövid, tömör kérdéseket kérünk az előadókhoz.

Király Ignác:

Meg kell mondanom, hogy kifejezetten csak akkor éhezem, amikor böjtölök. Ha erről beszélgetünk, mindig azt érzem, hogy jaj, kedveseim, valami fontosat kell megbeszelnünk, nagyon nyitottnak kell lennünk. Ma reggel megfogalmazódott bennem egy ilyen érdekes mondat, hogy lehet direkt módon segíteni az éhezőket, meg indirekt módon. Direkt módon pl. azzal, hogy összeadunk valamit, segítjük őket. Indirekt módon: pl. ma reggel megint ellopták a tyúkjainkat. Felhizlalja az ember, az éhező meg majd elviszi. Természetesen, amikor ezt mondtam, szerettem volna célozni valamire, mégpedig a szemléletmód-változtatásra. Ezt mi, keresztények úgy mondjuk, hogy a megtérést nem lehet kihagyni ebből a dologból sem önmagam számára, sem az éhező számára. Tapasztalom azt, hogy ha éhes vagyok, nem tudok tisztességesen gondolkodni, tehát meg kell etetni az éhezőt, hogy el tudjam vezetni egy jobb szemléletre. Szeretném megkérdezni Solt Ottíliától, abban lát-e valami esélyt, ha nem csupán gazdaságpolitikai kérdésként és munkanélküliségként kezelnek a kérdést, hanem gyökérkezelés céljából szemléletváltóztatásra is segítenék az embereket. Odáig ment már el az utca embere, hogy azt mondja: „Munkanélküli segély? A legnagyobb fekete piaci lehetőség! Végre egyszer svarc munkában dolgozhatom!”. Egy csomó lehetőséget kínál arra, hogy a szélhámosságok még jobban megszedjék magukat, és az éhezők éhezni fognak.

Nem lehetne valamit tenni, nekünk a magunk területén, másnak a más területén, ki hol van otthon? Még egy kérdésem volna: Turiák Ildikóhoz, mégpedig amikor éhezőtetésről van szó, akkor nagyon okos, hogy kiagyalja, milyen életformát kell csinálni. De azt tapasztalom, hogy amikor ezeken kezdek gondolkodni, akkor megcsappan bennem a karitatív erő. Vagyis hogyha agyaskodom, akkor a sok agyaskodás megöli a spontán adni akarást. Hogyan lehet ezt?

Róbert László:

A kérdésem az lenne az előadó hölgyekhez és urakhoz, hogy láttak-e már a világon valaha olyan szociális piacgazdaságot, olyan országot, ahol mód van szociális piacgazdaságra, és ennek az óhajnak a teljesítését csak úgy rábízták az államra vagy a létező kapitalizmusra? Ez a konkrét kérdésem. Mért provokálok ezzel a kérdéssel? Azért, mert fél délelőtt érdekesen, eredetien beszélt Lengyel Laci a civil társadalom szervezeteinek szükségességéről, hogy anélkül nem megy a dolog. Magyarországon történtek kétségbeesett kísérletek az elmúlt két évben arra, hogy megpróbálják, mondjuk egy hívő szociális fórum erejéig az összes pártokban, történelmi és kisebb egyházakban rávenni az érző lelkiületű politikusokat, közgazdászokat, hogy mindenki próbálja rávenni a saját szervezetét, saját pártját, vagy saját egyházát, hogy terelje övéit. Ez mindenképpen meggyorsítaná azt, hogy az állam többet törődjön a társadalmi kényszer folytán a szociális kérdésekkel. Ez a dolog egyik része. A másik dolog az, hogy én nem tudom elképzelni, akár a Bokor mintájára, egy közösségnek az éhezők számára nyújtott segítségét, ha az nem párhuzamos, hanem nem szervez gyűjtéseket Indiába vagy máshová. Ennek, azt hiszem, lélektani okai is vannak. Egyik hatékonyabbá teszi a másikat. Ha nem vesz részt egy közösség egy koncepciózus gyakorlat és mozgósítás kidolgozásában, amely a saját társadalmunk szegényeit segíti hatékonyabban, akkor az a fajta segítség, elnézést kérek valamennyiüktől, az, hogy én

feladom a csekket és ettől jól érzem magam, mert tudom, hogy Indiában egy nevelési központ hatékonyabban fog működni, ez így persze erkölcsös, persze humánus, de szerintem elégtelen. Mondok egy konkrét példát: Franciaország példáját. Létezik ott egy olyan katolikus szervezet, amelynek a nagybőjti gyűjtése nyomán Algériában erőművek épülnek úgy, hogy ennek a katolikus társadalmi szervezetnek a püspöki kar égisze alatt gazdasági szervezetei jönnek létre, amelyek piacgazdálkodók. Hát így nem egyszerűen jótékonyaságról van szó, hanem hatékony piacgazdaságról. Ez a katolikus szervezet ötször ajánlotta fel a Magyar Püspöki Karnak a maga hozzájárulását azért, hogy a francia püspökök és ez a katolikus szervezet segítse Kelet-Európában, adott esetben Magyarországon is a harmadik világ iránti szolidaritást. És ennek még magyar vállalatok láthatták volna hasznát. Most nem beszélek arról, hogy a Magyar Püspöki Kar a karácsonyi üzenetében egyetlen egy szót a magyar szegénység helyzetéről nem szólt, de visszautasította ennek a szervezetnek a felajánlását, mert ennek baloldali támogatói is voltak. Vincze Endre: Elvben, papíron ki van-e dolgozva megoldás a munkanélküliség megszüntetésére? Ha elvben ki van dolgozva, akkor ez hogyan tehető át a gyakorlatba; és a harmadik kérdés: azok a magánszemélyek, akik szimpatizálnak ezzel a problémával, várják-e azoknak a jelentkezését vagy mit tudnak segíteni benne? Köszönöm szépen.

Pakász Tibor:

Sokat hallottunk most az éhezőről. Kapcsolódnék a Solt Ottilia előadásához, mégpedig ahhoz, hogy a falvakban nagy a munkanélküliség. Azt gondolom, hogy Magyarországon nincsen olyan nagy éhezés vagy nyomor. Mi viszonylag jó életszínvonalon élő nép vagyunk. De a lelki éhezésről akarok én beszélni, mert a magyar nép elsvárosodott az elmúlt évtizedekben, és a lelki éhezés állapotába került, és most nekem az jutott eszembe, hogy mi ezen a napon lelkileg jóllaktunk, feltöltődtünk, de mi van a falvakban? Oda nem megy el senki. Ott kellene krisztusi értelemben minden Jézus-hívőnek olyan feladatának lennie, hogy apostollá váljon. Ahogy Jézus megtanította az apostolait, menjetek szét a világba és hirdessétek az én tanaimat, a lelki éhezőket etessétek meg, erre lenne most szükség az ittlévőkkel. Mert mi most jól meggazdagodtunk, de mi lesz a falusi szegényekkel? Én sokat jártam a Bakony falvait az elmúlt években, és csak egyet tudok érteni Solt Ottiliával, hogy az ottlévőknek valami lelki vigaszra, feltöltődésre lenne szükségük. Mit tud ezért tenni az itt ülő sokaság? Reggel a buszon utaztam egy hölgygel, ismerősömmel, aki egy évvel ezelőtt kezdett valami biztosítási ügynökséget és ezt mesélte, a mintát akarom mondani, amerikai módszer, azt mondta, hogy ő mellékállásban csinálja ezt az ügynökösödést, de most már kiterjedt a hálózata, egy év alatt már 114 ügynöke lett Kecskeméten, Egerben stb. Most is Egerbe utazott és azt mondta, hogy ezt a hálózatot neki lelkileg karban kell tartania, időközönként oda kell mennie. Most Egerbe megy, mert ha ő ezt nem csinálja, akkor széthullik a hálózat. Tehát én erre gondolok, hogy legyünk apostolok, hogy járjuk a falvakat, építsük ott ki a kapcsolatainkat, töltsük fel az ott élő lelki szegényeket, akkor teljesítjük a krisztusi küldetést. Köszönöm.

Solt Ottilia:

Igyekszem nagyon rövid lenni. Igazában meg kell mondanom, hogy nem értettem Király Ignác kérdését. Ha jól értettem, akkor az volt a dolog lényege, mármint amit nekem címzett, hogy lehet-e a dolgot jobban szabályozni, tehát a munkanélküli ellátást és a munkanélküliség kezelését. De nem értettem. Utolsó mondatával tulajdonképpen válaszolt saját magának, mert szívem szerint ezt

felelném, hogy messze vagyunk mi attól, hogy tudjuk ítélni, hogy Kis Jóska vagy Nagy Karcsi most igazából erkölcstelen vagy erkölcsös, hazudik vagy őszinte. Tehát hogy csak magyarázatot keresünk magunknak arra, hogy elmehessünk mellette, és azért mondjuk, csak kényelemszeretetből, hogy ő inkább csak szélhámos. De félek, hogy nem értettem jól a kérdést.

Vincze Endre:

A nagyon konkrét kérdésére pedig két síkban tudnék felelni: mert létezik egy politikai válasz arra, hogy van-e olyan gazdaságpolitika, amelyik a munkanélküliséget valamilyen módon orvosolni tudja, és van egy másik válasz, hogy ez a bizonyos civil-társadalom, ami független az intézményes politikától, az tud-e valamit csinálni? Az első, azt hiszem, nem érdekli igazából. Van ilyen, vitatott, de leírt módszerünk arra, hogyan lehet munkahelyet teremteni. Tehát azt gondolom, hogy ha a szakszervezetek nélkül próbál a törvényhozás vagy a kormány ebbe beleszólni, akkor nagyon rosszul sül el. Mert akkor a kormány érdekei, nem pedig a munkavállaló érdekei érvényesülnek. Amit pedig a civil társadalom tud csinálni, az eléggé sokféle, és hogyha netalán segíteni akar és van kapacitása, akkor én is szerényen tudom ajánlani a SZETA-t, bár nem gondolom, hogy az egyetlen lehetőség; remélem, hogy nagyon sok hasonló, sőt tudom, hogy hasonló próbálkozás van, de mi pl. nagyon szegények vagyunk, hogy lenne bizonyos infrastrukturális adottságunk ahhoz, hogy olyan gazdálkodó vállalkozást tudjunk bonyolítani, amiben helyet tudunk adni. Márpedig nekünk számos rehabilitált emberünk van, tehát olyan nagyon elesett, hajléktalan, de meggyógyított ember, akinek már csak munkahely kéne; tehát nagyon jó lenne, ha mi tudnók foglalkoztatni, de nincs, aki gazdálkodói fantáziával tud ehhez a dologhoz közelíteni, és ezért nem tudunk belefogni. Ha netán-tán ilyen kapacitása van valakinek, vagy tud ilyen kapacitásról, aki legalább tanácsadói szinten segítene, akkor azt nagyon megköszönném, mert nagyon sok ilyen kellene.

Benyhe Jánosné:

A Kézfogás Konferenciánk záróénekeként, pedig énekeljük el az Erdő mellett estvéledtem kezdetű magyar népdalt, amelyet Kodály Zoltán gyűjtött 1922-ben.

*Erdő mellett estvéledtem,
Subám fejem alá tettem,
Összettem két kezemet,
úgy kértem jó Istenemet.*

Szerkesztette: Faragó Ferenc

*Én Istenem, adjál szállást,
Már meguntam a járkálást,
A járkálást, a bujdosást,
Az idegen földön lakást.*

*Adjon Isten jó éjszakát,
Küldje hozzánk szent angyalát,
Bátorítsa szívünk álmát,
Adjon Isten jó éjszakát.*

ARANYMISE

Halász Endre bevezető szavai:

Kedves Testvéreim, kedves Barátaim! Bulányi György atya aranymiséjére készülünk. Elhangzottak tájékoztatásból származó kérdések. Ezért mindenki lelkiismeretének megnyugtatóra szükségnek látszik a következő tájékoztatás.

1982-ben Páter Bulányit a Magyar Püspöki Kar eltiltotta a *nyilvános* misézéstől, igehirdetéstől, szentségek és szentelmények kiszolgáltatásától, és több püspöki körlevélben felszólította a papságot, hogy a Bokor által szervezett rendezvényeken a papok ne vegyenek részt. Páter Bulányi tehát nincs fölfüggesztve, nem kapott szuszpenziót. A *nyilvános* misézéstől, igehirdetéstől van eltiltva, tehát egyházi épületben ezt nem végezheti. Egyébként ennek a büntetésnek a hiteles magyarázata nem állapítható meg, mert ilyen büntetést az egyházi törvénykönyv nem ismer. A büntetést kiszabó egyházi hatóság pedig sem 1982-ben, sem azóta semmiféle magyarázatot nem fűzött hozzá.

A második tájékoztatás, ami szükségesnek látszik, hogy 1991. március 15-én Ratzinger bíboros e helyzet megszüntetését ahhoz a feltételhez kötötte, hogy Páter Bulányi még egyszer írja alá Vatikáni zsinat szövegéből összeállított 12 pontot úgy, hogy elhagyja azt az ugyancsak a Zsinat tanításából vett 13. pontot, amely így hangzik: „Az isteni törvény rendelkezéseit lelkiismeretében fogja fel az ember, köteles is lelkiismeretét hűen követni, hogy eljusson az Istenhez, de nem is szabad akadályozni őt abban, hogy lelkiismerete szerint cselekedjék, és csak saját lelkiismeretének tartozik engedelmessé válni”. Páter Bulányi kijelenti, hogy a Zsinat egészét fogadja el. és ezért nem hagyja el a 13. pontot, mert a szemelvény-gyűjtemény könnyen félremagyarázható.

A tájékoztatásom harmadik pontja így hangzik: 1992. december 8-án Páter Bulányi közölte a Magyar Püspöki Karral, hogy 1993. január 31-én mondandó aranymiséjét rendje Duna-parti kápolnájában szeretné bemutatni. A büntetést kiszabó Magyar Püspöki Kar elutasította a kérést azzal az indoklással, hogy a büntetés megszüntetésére Róma illetékes. Végül 1993. január 17-én ezt az utóbbi tényállást Bulányi atya faxon közölte Ratzinger bíborossal azzal, hogy várja a megoldást.

A megoldás a mai napig nem született meg, azért most arra kérem Bulányi atyát, hogy lépjen az oltárhoz, mutassa be az aranymiséjét úgy, ahogy 50 esztendővel ezelőtt a mai napon a legelsőként bemutatta. Szeretném felhívni a figyelmét és mindnyájunk figyelmét még arra, hogy egy másik évforduló is van. 1952 augusztusában tartóztatták őt le, tehát az idén van a negyvenedik évfordulója annak az üldöztetésben, áldozatban gazdag életnek, amely őt jellemezte. A szentmise úgy lesz a mi áldozatunk, hogy Krisztus áldozata mellé oda-tesszük a magunkét.

Őneki van mit odatenni az oltárra Krisztus áldozata mellé, az ő negyven esztendőös áldozatban gazdag életét

Bulányi György homíliája:

Testvéreim!

A meghívó 5. oldalára ráírtam első misém introitus-szövegét: Én pedig ne dicsekedjem mással, mint a mi Urunk Jézus Krisztus keresztyével... stb. - ahogyan Pál azt megírta a galatáknak. A ránk hagyományozódott kánoni evangéliumok nem ismerik ezt a „dicsekedik” igét, Jézus nem használta, nem dicsekedett, s így nem is tudhatjuk, mivel dicsekedett volna, ha használta volna e szót. Ötven évvel ezelőtt nagyon örültem, hogy 1943. február 1-ére, Antiochiai Szent Ignác emléknapijára ily nekem tetsző szöveget rendelt számomra a liturgia. Ma nem örülök már neki? Nem is tudom. Visszanézve, immár nem is félutamból, életemre, igazán nem szeretnék szerénykedni. Kispap koromban egyszer megpróbáltam, de igazgatónk, akit mi magunk között „nagyapának” nevezünk, figyelmeztetett: „Ne szerénykedjék, nem áll az jól magának!”. Megfogadtam szavát. Azóta se próbálkoztam vele többet. Most se teszem. Bár képtelen volnék elmondani egy ilyen mondatot: Dicsekedem azzal, hogy 1952-ben az államügyész fel akart akasztatni, s harminc évvel később egy másik ügyész és bíróság akart elhallgattatni. Ezt így szégyelleném. Helyette viszont el tudom mondani: Örülök neki és hálát adok érte Istennek, hogy erőt adott, hogy volt erőm e félszázad alatt nem hazudni; azt mondani, amit gondoltam, vagy legalább hallgatni olyankor, amikor olyasmit kellett volna mondanom, amire nem vitt rá a Lélek. De ötven éve még nem volt gondom a „dicsekedik” szóval. Mivel is dicsekedhettem volna? Legfeljebb a keresztvállalás szándékával.

Mindezt azért is mondom el most néktek, mert Isten engem is változásra (fejlődésre? visszafejlődésre?) képes lénynek teremtett. Így aztán ha testvéreim időnként azzal érvelnek ellenem, hogy tíz vagy húsz esztendővel korábban ezt meg ezt írtad vagy mondtad, könnyen válaszolhatok nekik így: Megengedem. Akkor úgy gondoltam. De ma már másképpen gondolom. Aranymisém mai alkalmával szeretnék vallomást tenni Nektek hitemről. Azzal, hogy ma így gondolom. De szabadon a továbbfejlődésre. S ezért Tőletek sem várom el, hogy mindent úgy gondoljatok, ahogyan én e mostani órában. Csak azt szeretném, ha abban biztosak lennétek, hogy amit majd mondok, azt úgy is gondolom. Akár idehaza szólok valamit, akár Rómában, akár másutt a nagyvilágban. Mindezeket a Lélektől kapott szabadságunk jegyében gondolom rendjén valónak.

Ennek kapcsán valamit most el kell mondanom. Két évvel ezelőtt a Santo Uffizii épületében a bíboros prefektus tudomásul vette, hogy nem írok alá oly nyilatkozatot, mellyel kötelezném magam, hogy a nem tévedhetetlen, tehát a tévedhető tanításokat illetően is tartani fogom magamat a mindenkori hivatalos - autentikusnak mondott - álláspontokhoz. A bíboros megfogta reverendáját s azt mondta: „Ha ez a ruha van rajtunk, mindenkinek biztosnak kell lennie, hogy tőlünk az egyház autentikus szövegét hallja”. Hallj csudát, azt válaszoltam, hogy ez esetben az egy-háznak inkább magnókészülékeket kellene használnia, mert én eddigelé még csak azzal tudtam embereket megnyerni Jézusnak és ügyének, hogy azt képviseltem, amit igaznak gondolok, s amit az ellenérvekkel szemben meg tudtam védeni. Ha nem is akceptálta magatartásomat, de ezt mondta: Ha ezt nem akarja aláírni, majd kitalálunk valami mást. Jól tudjátok, mit talált ki. Írjam alá újra a Zsinat tanításából számomra összeállított 12 pontot, amit már 1985-ben aláírtam, de ne fűzzem hozzá a Zsinat tanításából azt a bizonyos 13. pontot, amely így szól: „Az isteni törvény rendelkezéseit lelkiisme-

retében fogja fel az ember; köteles is lelkiismeretét híven követni, hogy eljusson Istenhez. De nem is szabad akadályozni őt abban, hogy lelkiismerete szerint cselekedjék, és csak saját lelkiismeretének tartozik engedelmeskedni”. Eddig az idézet. Két éve már ennek. Mivel ezt követően 1991 tavaszán testvéreim egy harmada úgy gondolta, hogy engedhetnék a bíboros kívánságának, kívártam, hogy biztos legyenek, mit kíván tőlem lelkiismeretem. Csak most két hete, arany misémről értesítve adtam neki végleges választ: „Eminenciádnak tudnia kell, hogy kész vagyok tanúsítani aláírással a Zsinat egész tanításának elfogadását. Ha azonban egy számomra összeállított zsinati antológiát akarnak aláíratni velem, azt ki kell egészítenem, jelezve vele, hogy csak az egész Zsinatot fogadhatom el. S még valami: ha egy további zsinati szöveg hozzáfűzése miatt lennék egyházam számára elfogadhatatlan, bárki gondolhatná, hogy nem én vagyok az, aki nem fogadja el a Zsinatot, hanem a hierarchia.” Eddig a levellem.

Ha valamelyikőtök ezek miatt csúnyát gondolna rólam, bár sajnálnám, vállalom. Hiszen kinek-kinek joga van azt gondolni, amit gondol, s nem az én zsebemben kell tartania lelkiismeretét. A „vállalom” itt annyit jelent, hogy elfogadom testvéremnek. El, mert az az Isten Országá, amelyre Jézus tanítása nyomán rásejtettünk, szabad emberek alternatív társadalma. S e társadalom legfőbb szabályát, a lelkiismerethez, mint végső instanciához igazodást, bizony a Szentlélek irányítása mellett fogalmazta és szavazta meg a Zsinat. Legalább is én így gondolom. Miért? Mert nem hiszem, hogy Isten bármelyiküinktől is azt kívánná, hogy gondolja azt, amit nem gondol. Ez lehetetlenség volna. S nem hiszem, hogy azt kívánná: mondjuk az ellenkezőjét annak, amit gondolunk. Ez becstelenség volna. Isten sem lehetetlent, sem becstelent nem kíván. Nem is kívánhat! Mily alapon teszek ily biztosan megállapításokat Róla? Hát csak egy számomra vitathatatlan tétel alapján: Isten nem lehet rosszabb nálam, nálunk. Márpedig mi a Bokorban közel félszázada azon az alapon barátkozunk egymással, hogy kinek-kinek a saját meggyőződéséhez kell hűségessé lennie - szavaiban is, cselekedeteiben is. Ezért aztán Isten előtt sem lehet érték, hogy igent mondjak arra, amire legfeljebb csak ezt tudnám mondani: nem tudom. Nem azon áll és fordul az Isten Országá, hogy szavalókórusban felmondunk szövegeket. Ellenkezőleg: ezen bukik meg. A különböző vallások rendre tévedhetetlennékként hirdetett szövegei a történelemben intoleranciát szültek, ez pedig máglyagyújtásokba és vallásháborúkba torkollott, hullahegyeket emelt; a szövetséget magát tette lehetetlenné.

Az eddig elmondottakat tekintsétek hitvallásom fundamentálteológiai megalapozásának. S most megyek tovább, hogy vallják valamiről, ami még inkább húsunkba vág. Egy szóban: Megérte-e? Másképpen fogalmazva, Sík Sándor és Sillye Jenő közös szavával: Győzöm-e még? Nem fogyott-e el a reményem? Objektívebben, de ugyanerre kérdezve: Lehetséges-e a Földön az Isten Országá, vagy csak beszélünk róla tovább, mert nem tudjuk abbahagyni?

Mért erről akarok ma vallani? Hát azért, mert ezen áll vagy bukik az élet-mű, az életművünk. Ezen fordul, hogy maradandó, vagy csak hulló csillag vagyunk, mely majd egy augusztusi éjszakán lehullik és többé nem világít. A kérdésre adott válaszon fordul, hogy megmaradunk-e a jézusi üzenet hordozójaként. Megmarad-e a Bokor, melynek nincs bejegyzése, anyakönyve, tagsági igazolványa, tagdíja, s melyet - közös akaratunkból - csak és egyedül az Isten Országának reménye tart egybe? Erről a kérdőjelről írt megrendítő verset az 50-es évek sötét éjszakájában a velünk együtt indult Stetka Éva Debrecenben, ezen a címen:

Elszántak

*Mentek az országúton egy távoli falu felé
Lábukat lemarta a por
Tarisznyájuk kiürült azért csak énekeltek
Szalagosan lobogtak a felhők
Sodrottszirmú sárga kikericsek hajladoztak a fűszálak között
Kanyarodott az út
Ők csak mentek födetlen fejjel a szélben
Födetlen fejjel július lángjaiban
Botjukra tűzték a tarisznyát csillaggömb ült a botjuk végén
Mezítláb mentek a homokban folyamok homokján csillogott a kvarc
Elhagyták a várost
Ahol házakat emeltek: az emberek házakat, ahol élni aludni lehet
Gránátvirágos játszótereket az autók néma suhanását egy havas decemberi napon
Nem ültek a vonatra még a székér is elhagyta őket
Kidőltek társaik ki hazament ki megházasodott
Ki meg csak ott maradt sebes lábbal az út porában
Eszelősen nézve a fogyatkozó menetelőket
S ők léptek előre mikor már nem is vitte őket a lábuk
Még énekeltek pedig már nem jött ki hang a torkukon
Még léptek előre egy távoli falu felé
Pedig az út is kicsúszott talpuk alól s a hideg ég
Szívükre lehajolt úgy folytatta éneküket*

Hazamegyünk-e? Ott maradunk-e sebes lábbal az út porában? Fogyatkoznak, s el is fogynak-e a menetelők? Indokolt ez a pesszimista hozzáállás? Talán nem alaptalan. A Hatalom úthenger. Jaj annak, akit útjában levőnek íté! Ilyennek ítéltetünk. Ma is. Az elmúlt évtizedek hűtlenségei miatt egyházunkban senki nem tartott bűnbánatot. Senkit nem róttak meg. Senkit meg nem büntettek. Egyedül mi vagyunk büntetve. A pártállam nyomására büntettek meg - mondhattuk. De az oroszok már kivonultak, a pártállam is átadta már helyét, de nálunk, s velünk nincs változás. A minap levelet kapok felülről; szememre hányja, hogy hozzá intézett levelemben „egyházamról” beszéltem. Idézem sorait: „Nem akarom megbántani a kedves Atyát, de fel kell vetni a kérdést, hogy Krisztus igaz Egyházáról mennyire mondhatja el éppen Bulányi atya, hogy egyházam?” Az „-am” szótag aláhúzva. Eddig a levél. Mit válaszoljak erre? Csak magunknak tesszük fel a kérdést: Jézus egyháza micsoda? A hierarchia? Misztérium? A Zsinattal válaszolok a kérdésre: az Isten népe. Aztán miért a miénk az egyedül igaz? S mitől? Nincs idő most erre válaszolni.

Válaszoltam rá már sokszor. Most más a kérdés:

„*Mi emel? Mi tart fenn? Mi sugall? Mi bíztat?*” - kérdezte magától már előttem 1855-ben nehéz órában Arany. S válaszolt is reá:

*Kebelem egy hangja. Követem is aztat.
Egy hang, mely csilingel az égi madárban,
Hogy lerombolt fészket rakja késő nyárban,
Mely a pókfonalát százszor megfonatja,
Moha füstbe százszor megyen áldozatja,
S mely hatalmasb szóval a költőben riad:
Ma későn, ha csonkán, ha senkinek írad!*

S nemcsak a költőben riad. Járt itt valaki közöttünk e században. Valaki, aki talán legkülönb volt mindnyájunk között. Segéd munkásként élte végig életét, s fejében benne volt mindaz, ami magyar-nak talán még soha. Hamvas Béla volt e segéd munkás neve. Sokáig ki se tudott róla. De írt, mert hallotta belül a hangot: „Írjad!” Hallotta, mert hitt abban, amit gondolt és remélt.

A kérdés tehát az, hogy remélek-e és miben remélek? Miben is hiszek? Pontokba szedem vallomásom. Lesz talán olyan, amit nem tudok igazolni. S ha mégis mondom, azért teszem, mert az ellenkezőjének sem ismerem bizonyítékát. Lelkem egészsége pedig arra késztet, hogy mégis foglaljak állást, döntsék, legalább a magam számára. Mielőtt elkezdem hitvallásomat, meghatározom, mit értek azon, hogy hiszek valamiben. Kettőt: igaznak tartom és ráteszem az életem. Az első a második nélkül kevés ahhoz, hogy hitnek nevezhessem. A második pedig az első nélkül - lehetetlen. Azért is nehéz Golgotára mennünk, amit igaznak tartunk. Bizonytalanért pedig végképpen lehetetlen vállalni a halált, még kevesebbet is.

Ezek után mondom a vallomásom.

1. pont: Hiszek Istenben. A világmindenséget nem én hoztam létre, te sem. Az, hogy magától van - ez nekem nem elég. Nekem ok kell, végső és elegendő, amire építközni lehet.
2. pont: Hiszek abban, hogy Isten jó. Biztat, mint egykor apám, hogy legyek különb. De rosszat nem készít nekem, hiszen az Ő gyereke vagyok a teremtés okán. Értem van, értem él, kiszolgál és asztalt terít nekem, mint egykor anyám. S megbocsát, mert szeret. Végtelen eszményállító és végtelen megértő - egyszerre. Ha csak az első volna, félnék Tőle. Ha csak a második, nem volna kire nézmem, kit komolyba vennem.
3. pont: Hiszek abban, hogy megajándékozott Önmagával, s rám rakott mindent, mit emberre rakhat. Úgy vagy ügyebb, mint a férfi, aki rára minden tőle telhetőt arra a nőre, akit szeret. Míg itt csak a férfi képességei szabnak határt, amott Isten esetében a teremtmény felvevő kapacitása szabja a határt. Megkötött az értelem ajándékával, hogy soha se nyugodjak meg másban, csak ami igaz. Szabaddá tette akaratomat, hogy küzdhessek az előbbre jutásért a szeretetben. Megkötött, hogy a szép után keressem a még szebbet. Lehetőséget adott, hogy az igaz, a szent, a szép - boldoggá tegyen.
4. pont: Hiszek abban, hogy szövetséget kínált föl nekünk. Szövetséget az arisztotelészi entelecheiára; arra, hogy magunk s a körülöttünk levő világ egyre inkább az Ő arcvonásait formálja ki önmagából, hogy a Terra bolygó Isten Országává, a Szeretet Közösségévé nőhesse ki magát.
5. pont: Hiszek abban, hogy mindennek megvalósulása azon fordul, hogy elfogadom-e én a felkínált szövetséget. Azon, hogy elfogadjuk-e mi és hogy mennyien?
6. pont: Hitemet nem lohasztja Szofóniás imént hallott szava. Az ti., hogy két és félezer éve, ma vagy holnap csak az „Istennel küzdő” (mert ezt jelenti a szó: Izrael), csak Izrael maradéka nem cselekszik hamisan, nem beszél hazugul. Nem lohasztja hitemet, hogy csak egy maradék. Nem, mert bízom a jövőjünkben. Az övékében bízom. Hiszek abban, hogy amiként a jegenyefák sem nőnek az égig, a szövetség ellen lázadók napja (Hitleré vagy Sztáliné századunkban) rendre lealkonyul. Isten ellen nem lehet sikerrel csatázni, csak ideig-óráig. Csődöt mond, ami természetellenes. Csak a rendeltetés szerinti mehet tovább.

7. pont: Hiszek Jézusban, mert autentikusan - mondom magyarul: hitelre méltóan - képviselte: tanította és élte elénk a szövetség elfogadását.

8. pont: Hiszek abban, hogy tanítványait arra nevelte és azért küldte a világba a föld határáig, hogy ugyancsak autentikusan, hitelre méltóan képviseljék Isten terveit, hogy ők is tanítványokat neveljenek, akik az egymást követő tanítványnemzedékek során egybehívják és egybeszeressék az emberi nem egészét, melyet Isten éppen erre és ezért a szeretetközösségbe kerülésért teremtett.

9. pont: Hiszek a szeretetközösségben, mint az egyes ember és az egész emberi nem egyetlen lehetséges életmegoldásában. Ezért hiszek abban is, hogy lehet meg nem sértődni, bár megsértenek. Hiszek abban, hogy nem szabad válni. Nem, mert minden válás a szeretet csődje. S mindegy az, hogy ki volt, aki sértett, és ki volt az, aki jobban sértett. Ezért aztán engem kizárhatnak, de én maradok. Maradok, mert otthon vagyok. Kivárom, amíg elhangzik a kizárók vagy legalább utódaik ajkán: Ne haragudjál! Kivárok..., ha 350 évet is kell várnom rá. Solweiggé kell lennem, járjon Peer Gynt akármerre is.

10. pont: Hiszek Isten minden embert egybeölelni akaró közösségében is, a jézusi Tizenkettőben, melyet Jézus „kahal”-nak mondott, s melyet bizony nem akart kiszakítani a zsinagógából. Abban is hiszek, hogy Jézus egyházát alkotják mindazok, akik a Tőle tanulható szeretetre teszik életüket. Denominációtól függetlenül, jogi betagozódástól függetlenül, szervezeti beleilleszkedéstől függetlenül. Elég, ha le tudunk ülni egy asztalhoz, hogy megcsodáljuk a másik másságát, megismerjük a karizmák sokféleségét, s magasztaljuk érte Istenünket, aki a változatosságot kedveli, s aki éppen ezért nem is szériában, hanem egyedi példányokként teremtett meg minket. Hiszem, hogy az ökumené azok között, akik szeretik egymást, már meg is valósult. Hiszem, hogy zsidónak és kereszténynek egygyé kell lennie, anyakönyvezés, protokoll, érdekegyeztetések, jogi biztosítékok nélkül. A különböző denominációjú keresztényeknek még inkább. A közös jézusi örökség ismeretében. A közös jézusi küldetés vállalásában. Hiszek egy minden jószándékú embert egybeölelni képes egyetemes egyházban.

11. pont: Hiszek - ha tetszik a szó - Isten győzelmében. Hiszek, minden naivitás nélkül. Hiszek, Pál szavaira emlékezve is, a bolondok, erőtlének, a lenézettek vállalkozásában. Hiszek, amíg a Szó, a dabar Jahve nem hal el, s amíg van, aki nem sajnálja életét sem a szövetségi hűség megőrzéséért.

12. pont: Hiszek a kevesek egymásba tett kezében, ebben az alternatív társadalomban, e másképpen gondolkodókban, akármilyen kevesen vannak is. Hiszek a Kézfogásban. A Bokron belül már létrejöttben, annak fenntartásában és megőrzésében. A Bokorból mások felé kinyúló kézfogásban is, a jószándékú emberek ökumenéjában. A Földet öröklő szelídek életáldozatában, a rászorulóknak az Isten arcát felismerni tudóknak, az előbbiekkal osztozkodóknak vállalkozásában.

13. pont: S végül hiszek a jézusi boldogságban. Abban, hogy boldogságom csak azon fordul, hogy le tudom-e győzni magamban az Isten, a Szeretet ellen dolgozó erőket. Ezt a boldogságot nem vehetik el tőlem. Csak én magamtól. „Boldogok vagytok, ha hazudván minden rosszat mondanak rólatok miattam... így üldözték az előttek élt prófétákat is” - mondják a valóban autentikusjézusi szavak. Mintha csak két lehetőségünk volna: Isten tolmácsává válni vagy azokat üldözni, Harmadik utat lehet ügyeskedve keresni, de Isten ellenségeinek, a Hatalomnak, hatalmuk van arra, hogy az ügyeskedőket is válaszütra tereljék: Mi akarsz lenni? Üldöző vagy üldözött?

Folytathatnám a pontokat, de az idő szalad, s most arra gondolok, hogy mindaz, amit itt mondok, magyarul hangzik és magyarul értőknek. S hiába szedném le polcomról szótáraimat, nyelvkönyveimet, bármely más nyelven csak erőtlenebbül tudnám elmondani ezt a hitvallást. Vallók ezért most még valamiről. Szeretném, ha mindenekelőtt a magyar népen belül lenne a kettő eggyé. Szeretném, ha népem az Isten választott népévé lenne. Nem a test és vér alapján. Isten Országába nem lehet beleszületni. Se körülmetélkedéssel, se keresztelkedéssel. A választott nép: az Isten szövetségét hordozó emberek tábora.

Baj, ha egy apa azt szeretné, hogy a fia különb legyen mindenkinél? Baj, ha én azt szeretném, hogy a magyar példát tudjon mutatni a Szeretet-Isten akarata szerinti emberségre e kicsiny hazában és azon túl, a Kárpátok medencéjében, Európában: középen vagy keleten; Amerikában: Clevelandban vagy Torontóban? Mindenütt, ahol magyarok élnek, s Isten autentikusjézusi igéje magyar ajkakon fogalmazódik meg? Baj a küldetés elvállalása? Lábára lépünk ezzel valakinek? Nem. Ez a dolgunk. Erre lettünk. Ez az Isten versenye a népek között. Áldás fakad belőle, s él az a nép, amelyen keresztül az áldás árad.

A magyar irodalom Bessenyeivel kettészakadt. Vallásira és profánra. Számomra Babits költészetében a vallási és a profán - a jézusi gondolatvilágban találkozott. Utat mutatott az eggyélevés lehetőségére. E tekintetben Babits nem is egyetlen, nem is az első. Egy 150 éve írt vers, Vörösmarty Jólata muzsikál bennem hetek óta. Úgy mondom el most néhány sorát, mint imádságot. Imádságot, amelyben Istentől hallok a választ homiliám gyötrő kérdésére.

*Ki mondja meg, mit ád az ég?
Harag, káromlás volt elég;
Gyűlöltünk mint kuruc, tatár,
Bánkodtunk mint a puszta vár;
Ügyünk azért
Sikert nem ért.
Pedig neked virulnod kell, o hon,
Lelkünk kihalna hervadásodon.*

*Hát félre bú és gyűlölet!
Vagy bár gyűlöljünk szellemet,
Azt, mely közöttünk lakozott,
És eggyé lenni nem hagyott:
E gyűlölet
A szeretet.
Mert még neked virulnod kell, o hon,
Túl és innen sok késő századon.*

*A gyűlöletnél jobb a tett,
Kezdjünk egy újabb életet.
Legyen minden magyar utód
Különb ember, mint apja volt.
Ily áldozat
Mindig szabad.
Mert még neked virulnod kell, o hon,
Vagy szégyen rögzik minden fiadon.*

Szerkesztette: Faragó Ferenc

*Mi tilt jobbakká válnotok?
Ha eddig pazaroltatok,
S idő, ész, pénz elszóratott
Megvenni a gyalázatot:
Elég az ok
Javulnotok.*

*Mert még neked virúlnod kell, o hon,
Bár bűneink felhőznek arcodon.*

*A verseny nyílt, a nemzet él,
Ha egy jobb tagja sem henyél,
Jut ember és kéz, munka, vér;
Mi volna az, mit el nem ér?
S legyen dicsőbb,
Ki tette főbb.*

*Mert még neked virulnod kell, o hon,
Ragyogva hírben büszkén, szabadon.*

*Itt még e föld, mély sírjaiból
Az elhunyt ősök lelke szól.
Munkát reá s szabad kezét:
Dicső kert lesz a sír felett,
Zöldelni fog
Bérc és homok.*

*Mert még neked virulnod kell, o hon,
Miért volnál az éggel oly rokon?*

*Mit a művészet, tudomány
Csodásat, üdvöst hagy nyomán,
Adjuk meg e hazának azt
A hervadatlan szép tavaszt.
Mult és jövő
Igy egybe nő.*

*Mert még neked virulnod kell, o hon,
Fölül időn és minden sorsokon.*

*Vagy nincs erőnk? Az nem lehet:
Ártunk egymásnak eleget.
Lesz költő, szónok és vezér,
És tudomány, mely eget ér;
De tisztelet
A gúny helyett!*

*Mert még neked virulnod kell, o hon,
A szellemek kincsével gazdagon.*

*Fut, fárad a sok idegen.
Miért? hogy tápja meglegyen,
S mi tőlük várjuk a csodát
Fölékesíteni e hazát?*

Szerkesztette: Faragó Ferenc

*E jog nekünk
Szent örökünk.
És még neked virulnod kell, o hon,
Vérünknek lángja ég oltárodon.*

*Kié e hon, ha nem miénk?
Ha érte mindent megtevénk,
Ha tiszta kézzel áldozánk,
S lettünk, mi eddig nem valánk:
Nincs hatalom,
Mely visszanyom.
És még neked virulnod kell, o hon,
Mert isten, ember virraszt pártodon.*

És az örök élet? Abban hiszel-e? Arannyal válaszolok: „*Én azt meg nem tagadom. Mit hisz a tudós - ő lássa.*” Ő is csak hihet abban, hogy nincs. Én másképpen döntök. Világos tudatában annak, amiről Shakespeare szól: hogy ez az a tartomány, „ahonnan még nem tért meg utazó”. Számomra az örök élet - folytatás. Folytatás és nem életpótlék, és nem is helyettesítő. Púpozott jutalom és nem vigasz egy reménytelen és boldogtalan idelentért. Folytatás. Folytatása az idelent megkezdett isteni életnek; folytatása a szeretetnek, amelyet ideát és odatúl csak másokat szolgálásnak tudok gondolni. Szent odatúli folytatása valami szent idelentinek, amiről most megint egyszerre profán és egyszerre szent szavakat idézek:

*Mi dolgunk a világon? küzdeni
Erőnk szerint a legnemesbekért.
Előttünk egy nemzetnek sorsa áll.
Ha azt kivíttuk a mély sülyedésből
S a szellemharcok tiszta sugaránál
Olyan magasra tettük, mint lehet,
Mondhatjuk, térvén őseink porához:
Köszönjük élet! áldomásodat,
Ez jó mulatság, férfi munka volt!*

Testvéreim, most, 50 papi esztendő múltán és hálával telt szívvel még egy másik költő szava is eszembe jut, Kosztolányié:

*Földig hajoltam s
mindezt megköszöntem.”*

Ámen.

Benyhe Jánosné zárógondolatai:

Kedves Gyurka testvérem, ennyi szép szó és gondolat után nem tudom, hogy lehet-e még valamit mondani, fokozni biztosan nem. Mégis megköszönöm Neked most itt ennyi szép, nemes gondolat után, hogy ünnepelni tanítottál bennünket, és nem kevés részünk volt az elmúlt 44 év alatt különféle ünnepekben. Példaként említem itt a decenniumok (a születésnapok tízévenkénti) ünneplését, a névnapokét, mindegyikünkét külön-külön, s ha utánaszámolok, nem 44-et számíthatok, minden

évben egyet, hanem talán többet is. Nos, ünnepelni igazán megtanítottál. Egy tanárhoz nem illik, hogy zavarban legyen, én mégis egy kicsit zavarban vagyok... hadd mondjak mégis egy-két gondolatot köszönetként, nagyon röviden.

Az első, amit szeretnék Neked megköszönni (furcsa lesz talán), a bonyolultság meg az egyszerűség egyszerre. A bonyolultságot köszönöm, mert rá tudtál venni, hogy a KIO-t elolvassam és feldolgozzam, nyelvezetét és eszméjét elsajátítsam, ami nem volt egyszerű. Viszont köszönöm az egyszerűséget, mert lényegében három szóban össze tudom és mindnyájan össze tudjuk foglalni. Amikor az Újszövetséget kellett tanítanom irodalom-órán, boldog voltam ezért az egyszerűségért, amit mindnyájan fújunk kívülről, csak most én egy picit megtekerem a végét. Az egyik az adás: adni azt, amim van, anyagiakat, szellemieket, lelkieket... hogy az életünket is sikerül-e a végén, az még a jövő titka. A másik a szolgálat: hogy elutasítván a nagyságot, hatalmaskodást, keressük azokat a rabszolgáló munkákat, amiket talán kevesen keresgélnek a társadalomban (jó volna, ha ettől nem térnénk el). Végül a harmadik, amit régen békességteremtésnek mondtunk, most azonban ezt mondanám helyette: kézfogás. Hiszem, hogy ugyanezt jelenti.

Ezenkívül szeretném még megköszönni Neked a hitnek két aspektusát, hogy nemcsak igaznak tartani, de hűségnek is lenni meggyőződésünkhöz: megköszönni Neked a reményt... többek közt azt, hogy még bennem is volt reményed akkor, amikor én elég reménytelen helyzetben láttam magam; és megköszönöm azt a fogyhatatlan szeretetet, amelyet mindig is éreztünk mindnyájan, s amiről tanúskodik nemcsak a mai nap, hanem sok minden más nap is. Most pedig szokásainkhoz híven a Bokor ajándékát szeretném Neked átnyújtani Hármat is, mert a három a bűvös szám. A főajándékot, a Kézfogás emblémát. Aztán Téged is megillet az Érted vagyok kötet, miként előadóinkat. S végül egy hálót egy egészen kis halacsckával.

Serkenj fel, kegyes nép, mosolyog az hajnal,

aranszál tollaikkal repdes, mint egy angyal.

Ingó-bingó zöld fűszál szépen felöltözik,

liliom-rózsával meg is törölközik.

Amennyi fűszál van a tarka mezőben,

annyi áldás szálljon Gyurka Bá fejére!

...annyi áldás szálljon

mindnyájunk fejére

MELLÉKLET:

1. sz. Melléklet: A Bokor harmadik nemzedékének műsora

Márcziné Sárossy Anna:

Szeretettel köszöntelek benneteket a mögöttem álló harmadik nemzedék nevében is. Ezzel a gyönyörű dallammal vezettük be műsorunkat. A tengeren is túli, hutteri közösségben járt fiatalok egy csokorra való szép éneket hoztak onnan nektek. Fogadjátok olyan szeretettel, ahogyan Babits írja:

Mindegyik embernek a lelkében dal van,
és a saját lelkét hallja minden dalban,
és akinek szép a lelkében az ének,
az hallja a mások énekét is szépnek.

(A hutteri dalok elhangzása után)

Úgy érzem, hogy a magyar népköltészet világa rokon a mi világunkkal. Szegénységről, bántottságról, üldözöttségről szól, fájdalmas szépen, igazán. Ismét egy nagy embert kell segítségül hívnom, aki sokkal szebben fogalmazta meg, mint ahogy én meg tudnám ezt fogalmazni.

Sík Sándor egyik verséből fogok részleteket felolvasni.

Bocsásd meg énekem, Uram,
Hogy szorgosabban látogattam
A Sixtusi Máriát a názáretinél,
Hogy Tamásnál, Teréznél
Szomjasabban lestem az öreg Aranyt,
Berzsenyi mennydörgését
Meg Hamlet töprengéseit,
Hogy a zsoldár orgonaszavát is
Boldog voltam, ha átlophattam

Paraszt magyar szó furulya-dalára,
S hogy könnyeket pillámra nem a mea culpa,
Hanem a rutafa nótája szűrt
Meg a vizetárasztó tavaszi szél.

Ó Istenem, ha az én árva bodza-sípom
Egy századrészét el tudná fütyülni annak,
Amit te mondtál énekem magadról
Egy parasztdal egyetlenegy sorában!

Én is úgy érzem, hogy Isten van a mi népköltészetünkben, és ez az Isten a szegények, kiszolgáltatottak, a keserveseket éneklők oldalán áll. Hát akkor szóljon a rutafa nótája:

Magos a rutafa, ága elágazik,
Selyem sárhaja, Magyar Ilona,
Haján fölű' gyöngy, koszorúja gyöngy.

Egyik ága hajlik barna leány udvarába.
Selyem sárhaja, Magyar Ilona,
Haján fölű' gyöngy, koszorúja gyöngy.

Másik ága hajlik barna legény udvarába
Selyem sárhaja, Magyar Ilona,
Haján fölű' gyöngy, koszorúja gyöngy.

(Most kalotaszegi legényes zene következik)

Szerkesztette: Faragó Ferenc

Megrakják a tüzet, mégis elaluszik,
Nincs az a szerelem, ami el nem múlik.
Rakd meg babám, rakd meg lobogó tüzedet,
Hadd melegítsem meg gyöngye kezeimet.
Szerelem, szerelem, átkozott gyötrelmem,
Mért nem virágoztál minden falevelén.

Vágyunk a másokra, vágyunk a kézfogásra, fáj az elválás. -

Fájdalmasan szépen éneklie meg a bujdosásra kényszerülés keserűségét, a szerelem gyötrelmeit, a másik hiányát nagyon sok népdalunk. Most egyet hallgassatok meg ezek közül:

Testvér, mikor az úton jársz,
Fáj-e szíved, engem nem látsz?
Testvér, mikor az úton jársz,
Fáj-e szíved, engem nem látsz?
Fáj es annak, mit tudsz tenni,
Egyszer ennek így kell lenni.
Fáj es annak, mit tudsz tenni,
Egyszer ennek így kell lenni.
Meg kell a búzának érni,
Mer minden nap új szél éri.
Sej, meg kell szívemnek hasadni,
Mer minden nap új bú éri.
S hazám, hazám, csendes hazám
Bár csak határid láthatnám,
Ej, látom füstjét, de csak alig,
Hogy az égen lengedezik.
Mind azt mondják, nem a füstje,
Csak az erdő borult ködbe.
Mind azt mondják, nem a füstje,
Csak az erdő borult ködbe.

(A kalotaszegi legényes után)

Most egy „szelíd” szakasz következik, a délelőtti elhangzottakhoz illusztrálásképpen fogtok hallani egy szép katonasíratót; nagyon sok van, nehéz volt kiválasztani, hogy melyiket énekeljük. Utána - mert a klasszikusokat nem lehet kihagyni - Babits verse: Zsoltár gyermekhangra; *Babitsé*, aki már tudta, hogy az Isten nem az a véres Isten. Majd József Attila, akinek a szelídségéből nagy, meleg, rakott szekerek indulnak, s végül a nép anekdotás kincséből olvasok egy Szent Péterről és Jézusról szóló történetet, miszerint még a Jóisten sem tesz igazságot a földön, hát akkor nekünk, hogy lehetne! Van egy gyönyörű katonasírató, amit, sajnos, nem tudtunk elétek hozni, de olyan gyönyörű a szövege, hogy én felolvasom.

Ősz az idő, hideg a tél,
Lehullik minden falevél.
De sok anya azt fölszedné,
Ha a fiát megmenthetné.
Hideg idők vannak télen,
Maradásom nincsen nékem.

El kell menni katonának,
Itt kell hagyni a rózsámat.
Sírat engem a madár is,
Földre lehajlik az ág is.
Sírat engem a madár is,
Földre lehajlik az ág is.

Mikor nagyokat ütnek rajtunk,
milyen jó lenne nem ütni vissza
se kézzel, se szóval,
világítani a napvilággal,
elaltatni az éjszakával,
szólni a gyávaság szavával,
de sose ütni vissza.

és béke, béke mindenütt,
pedig csak én élek vele!...
Fölemelnek a napsugarak,
Isten megcsókolja minden arcom
és nagy, rakott szekerek indulnak belőlem
a pusztaság felé.

(József Attila: Milyen jó lenne nem ütni vissza)

Végül a történet, amit ígértem:

Egyszer Jézus Krisztus ment, mendegélt a földön Szent Péterrel, s az apostol annyit beszélt arról, hogy a földön sok az igazságtalanság s hogy ő másképp csinálná, ha Isten lenne. Jézus Krisztus elhatározta, hogy meg fogja leckéztetni kedves öreg tanítványát. Amint Jézus körültekint, meglát egy kis fiatal hajtáson egy méhrajt.

Azt mondja neki: - Eredj, Péter, fogd fel azt a rajt a kalapodba, ki tudja, hátha még hasznát vesszük! Péter bele is söpörte a rajt a kalapjába, de mivel sok volt, egy csomó a kezére is telepedett.

Vitte aztán a kalappal együtt a rajt. Egyszer aztán egy méh beleeresztette fullánkját a kezébe, mire Péter keservesen följajdult és földhöz vágta az egésztestét.

Mi lelt Péter? - kérdi tőle az Üdvözítő. Jaj, hogy a bűne verje meg ezt a rajt, az egyik méh megcsípte a kezem szárát! - Miért nem választottad ki közülük azt, amelyik megcsípett? - Hiszen, ha tudtam volna-feleli Péter, de mikor mindegyik olyan egyforma, mint a lencse meg a lencse. - Lásd Péter, mondja neki Jézus, ha te Isten volnál, akkor is így cselekednél.

Az emberek közül, ha az egyik megbántana, kész volnál azért az egyért a többi ártatlanon is bosszút állni.

Most egy különleges hangszeren, a tekerőlanton fog játszani nekünk Tünde, és egy nagyon szép somogyi dalt fog hozzá énekelni.

(- ének -)

Ezután más valami következik: táncolunk. A széki táncrendet fogjuk látni, hallani, a széki verbunk után a tempó, majd négyes és csárdás következik.

(- zene, tánc és ének -)

Látom, kedvet kaptatok, ha jók lesztek, akkor estére moldvai táncot tanítunk. Elérkeztünk műsorunk harmadik egységéhez, ami a délutáni témához szolgál illusztrációként. Nekem mostanában József Attila sorai járnak az eszemben:

*Lopók között szegény ember,
szegény ember sose fél,
minek félne, szíve-lelke
erősebb a többinél.*

*Lopók között szegény ember,
szegény ember kapanyél,
a világot megforgatni,
szegény ember annak él.*

A népdal nem a jóllakottak, meg a nevetők, meg a gazdagok, hatalmasok világa, hanem a kisemmi-zettek és üldözöttek világa, amely még bűneiben is sokkal tisztább, mint az a másik. A világot megforgatni, azt gondolom, hogy nem királyi jogarral, nem karddal, hanem valóban kapanyéllal lehet csak.

Első énekünk:

*Erdő nincsen zöldág nélkül,
Az én szívem bánat nélkül.
Akármerre vessem fejem,
Mindenütt búval kell élnem.*

*Elbujdosnék, de nincs kivel,
Kenyerem sincsen, amivel.
Kérvék kölcsön, de nem adnak,
Mert tudják, hogy szegény vagyok.*

*Elszaladt az arany gulya,
Nem szól már a csengő rajta.
Csak egy maradt a karámba,
Az is beteg, fáj a lába.*

*Olyan bú van a szívemen,
Kétrét hajlott az egeken.
Ha még egyrét hajlott volna,
Szívem ketté hasadt volna.*

*Bujdosik az árva madár,
Egyik ágról másikra száll.
Hát az ilyen árva, mint én,
Hogyne bujdokolna szegény.*

*Én is vagyok olyan gulyás,
Nem járok a gáton, mint más.
Sorba legel az én gulyám,
Gyönyörű, drága violám.*

Sinka István nélkül nem lehet ilyen műsort csinálni. Sinka messze áll mindenféle hamis parasztromantikától. Számunkra ő igaz és hiteles. A balladát, amit most hallani fogtok, én evangéliumnak érzem. Előadó: Kaszás Pál.

Szil-Tarcsán az őszi erdőn hét nagy erős kondás
vacsorázott s velük együtt Eső-Virág András,
aki jött csak valahonnan, maga se tudta, hogy honnan.

Volt neki egy citerája: akár annyi ezüst –
pedig barnára fogta már az idő meg a füst.
Oldalán a csillag, a hold, s rá volt faragva a mennybolt.

Oldalt varrott csizmájára port rakott a messze
s mutatta az útja hosszát, s azt, hogy nem kereste:
Falevélként, irgalombul hajtja a szél, ha elindul...?

S volt egy aranyszín tolla is. Mérföldtelenségből
szállt az a toll... úgy szedte fel fűtyölve a rétről.
Fűtyölt bizony, mert nem tudta: attól nem lesz többé nyugta.

...Ült az erős hét kondással, szalonnát sütöttek
s körülöttük láthatatlan harangok ütöttek.
Tudatták, hogy jön az óra s hamarosan koporsóba

Citerával, a szép tollal lett aztán elveszett.
– Megnőtt benne minden dal és minden emlékezet.
S szegény... egyre hordta őket, mint az ég a nagy esőket.

fektetik Virág Andrást az erdei kondások.
– A csend nyelvén üzentek a puha csobbanások.
Bennük tán a táj riadt fel halált sejtő kis jelekkel

Mondom: a hét nagy kondással ültek a fák alatt
kinn Szil-Tarcsán és dudáltak, és az idő haladt.
Virág ekkor elővette tollát s a húrokra tette.

Mikor a szalonna megsült: tölgyfa-csobolyóból
nagyot ittak... nyolc ember egy fadongájú tóból.
Azután meg rádudáltak. Máskor úgyis csak bút láttak.

A húrokon egy hős ország támadt fel dalolva,
– a hét kondás hallgatta csak egymásra hajolva.
S összesúgtak, hogy megölik: leszúrnák, vagy agyonlövik.

Kivált Eső-Virág András, kinek fél kenyere
se volt soha... s mint a pusztá, pusztá a tenyere.
Abba borult ő csak, hogyha pihenni a vágy elfogta.

Hát mért játszik sokkal szebben, s más búron a bolond.
– Testét majd a disznófertő belepi, vagy a lomb.
Hallgatták a húr pengését s elővette mind a kését.

Szerkesztette: Faragó Ferenc

Azután körülvették Andrást, mint herceget álnok,
bosszús, irigy, erdőtnyöő, nagyhajú királyok.
S mire odanézett a hold: Eső-Virág András csak – volt.

Temessük el Virág Andrást, nőjön mező rajta –
s ha tavasz jön: nagy nyáját a pásztor ide hajtja.
Bizony mondom: jövőre tej lesz és méz őbelőle.

Testét fertőbe vetették, rácsaltak vagy hat kant;
pengették a citeráját, de az szíjjelpattant;
oldaláról lehullt a hold, s kétfelé hasadt a mennybolt.

Amikor hát jött a hajnal: a hét gonosz kondás
kikereste a sár alól, s így lett Virág András
televényföldje a fának, s ágya száz új ibolyának.

A tolla meg elszállott, el a messzeségbe,
hét nagyhajú gonosz elől mérhetetlenségbe.
Akkor szólott a legvénebb: – átka ne legyen a vérnek!

Elérkeztünk utolsó műsorszámunkhoz, amelyben ősi hitvilágunk varázsos ígéivel szeretnénk minden-
féle szépet és jót kívánni az ünnepeltnek. Gyertek!

Regölés

Amott kerekedik
Egy fekete felhő
Abban legelészik
Csodatévő szarvas
Csodatévő szarvasnak
Ezer ága-boga
Ötven misegyertya
Gyújtatlan gyulladjék
Oltatlan aludjék

Haj regő rejtem azt is megadhatja az a nagy Úristen

Adjon az Úristen
Ennek a Gyurka Bának
Óbudavár hegyén
Száz jó diófát
Száz mandulafát
Száz szőlőtőkét
Minden tőkén száz fürtjét
Száz hordó borocskát
Sok jó borivókkal

Haj regő rejtem, azt is megadhatja az a nagy Úristen

Kelj fel Gyurka bácsi
Szállott Isten e házra
Serege magával
Terített asztalával
Teli poharával
Sok-sok testvéreddel
Három nemzedékkal

Haj regő rejtem azt is megadhatja az a nagy Úristen

Nem vagyunk mi rablók
Az Isten szolgái
Most jöttünk innen-onnan
Bokorbélból Bokor-szélről
Három nemzedékből

Haj regő rejtem azt is megadhatja az a nagy Úristen

Adja az Úristen
Ennek a Gyurka Bának
Sok jó Bokor-legényt
Sok jó Bokor-lánnyal
Összesendergessél
Összeeskethessél
Haj regő rejtem azt is megadhatja az a nagy Úristen

Adjon az Úristen
Ennek a Gyurka Bának
Még vagy száz unokát
De ne leány-unokát
Hanem fiú-unokát
Mert csak az az ember
Haj regő rejtem azt is megadhatja az a nagy Úristen

Adja meg az Isten
Ennek a Gyurka Bának
Népünk szaporodjék
Bokrunk bokrosodjék
Ősz fejed ne érje
Miattunk a szégyen
A Sátán gyűlöljön
Az Isten becsüljön
Haj regő rejtem azt is megadhatja az a nagy Úristen

Adja meg az Isten
Ennek a Gyurka Bának
Pál-szintézist befejezd
S ne égessenek meg
Emeljen Wojtila
A püspöki rangra
Püspöki kertedbe
Gyakran elmehessünk
Püspöki borodtól
Ottan becsíphessünk
Haj regő rejtem azt is megadhatja az a nagy Úristen

Adja meg az Isten
Ennek a Gyurka Bának
Népünk szaporodjék
Bokrunk bokrosodjék
Kommunába térjen
Az újabb nemzedék
Haj regő rejtem azt is megadhatja az a nagy Úristen

Adja meg az Isten
Ennek a Gyurka Bának
Püspöki palotád
Cseréld kommunára
Püspöki botodat
A szőlőkapára
Csak az a jó szerszám
Világforgatásra
Haj regő rejtem azt is megadhatja az a nagy Úristen

Szerkesztette: Faragó Ferenc

Adja meg az Isten
Ennek a Gyurka Báznak
Kapálhassad ötven évig
Óbudavár hegyét
Az Isten szőlejét
Haj regő rejtem azt is megadhatja az a nagy Úristen.

2. sz. Melléklet: Újságcikkek a Kézfogás Konferenciáról:

KÉZFOGÁS - BOKOR KONFERENCIÁJA BUDAPESTEN

Szóértésre, közös nevezőt keresésre, kézfogásra hívja keresztény, zsidó és más, Istenben hívő, sőt ateista embertársait a Bokor Katolikus Bázisközösség január 30-31-re Budapestre, az ELTE Bölcsészettudományi Kar Professzorok Házába. (Ajtósi Dürer sor 19-21.)

Az alkalomhoz apropót a közösség szellemi-lelki vezetőjének, a papi működéstől megfosztott *Bulányi Györgynek*, a piarista szerzetestanárnak ötvenéves pappá szentelési évfordulója szolgált. Mint ismeretes, a páter félig Veszprém megyét is otthonának mondhatja, hiszen Óbudaváron is megtelepedett. A Kézfogás-konferencia alap gondolata a meghívó alapján, hogy a harmadik évezred küszöbén Jézus kései tanítványaiként, túl a keresztények ökumenikus egymásra találásán, közös nevezőt keressenek minden olyan embertárral, akiben él a felelősség azért, hogy a Terra bolygó mindenkinek emberhez méltó otthona legyen.

Első nap 9 órától előadások, elmélkedések hangzanak el, rangos vendégek szólnak a jóakarátú emberek ökumenéjéről, a sorsfordító és létünket meghatározó problémákról, azok feloldásáról. Többek között *Lengyel László* politológus, *Dóka Zoltán* evangélikus teológus, *Nyíri Tamás* katolikus teológus és filozófus, *Konrád György* író, *Kamarás István* egyházzociológus, *Németh Géza* református lelkipásztor, *Solt Ottília* országgyűlési képviselő vállalkoztak előadásra a közösség tagjai mellett. A rendezvény nyitott, minden felekezeti és pártállástól független.

Bulányi György aranymiséjére 31-én kerül sor, valamint történeti visszatekintés lesz a közösség elmúlt 50 éve.

Napló, 1993. január 26.

***

AZ ÜLDÖZÖTT ARANYMISÉJE

A 80-as évek elején az induló szamizdat vezető körei szorosabb együttműködést ajánlottak Bulányi Györgynek. Bulányi elgondolkodott, majd visszautasította a javaslatot Indoklása roppant egyszerű volt mint minden profécia: - Pár év múlva ti juttok hatalomra, és akkor ti lesztek kénytelenek üldözni. Bulányi persze nem arra gondolt, hogy az akkoriban szerveződő demokratikus ellenzékben bármilyen vallásüldöző hajlam mocsorogna. Arra sem gondolt, hogy az esetleges hatalom fejükbe száll, és egykori harcostársaik ellen fordulnak. Isten Országára gondolt, arra az országra, amelyik mindenkor üldözést szenved a világ hatalmasságaitól.

Bulányi semmi mást nem hirdet, mint az ősi, Szent Ágostontól tanult igazságot: „Szeress, s tégy amit akarsz”. De hogyan kell szeretni? Mit kell cselekedni, gondolni, érezni ahhoz, hogy minden tettünk szeretetből fakadjon? Bulányi, Jézus szavai nyomán, a szeretet tartalmának három jegyét határozta meg: a szegénységet, a szolgálatot és a szelídséget.

Az Ország nem emberalkotta törvények kétes erejű kényszereiből épül, hanem az isteni törvény, a jézusi morál és az emberi barátságok szövődékéből. Isten Országának társadalmá nem más, mint baráti közösségek bokrainak erdeje. A Bokorban nem ismernek hatalmaskodást, nem ismerik a földi javakban dúskálást, nem ismerik az ütést, a visszaütést sem. Tudjuk, a földi társadalmak azzal akarják

megszerettetni magukat, hogy parancsnoki posztokat, evilági gazdagságot és erőt ígéretnek polgáraiknak. A Bokor minden uralom számára idegen és félelmetes marad.

Páter Bulányi Györgyöt ötven esztendeje szentelték pappá. Meghurcoltatásokkal és mindenkit egybeszeretni akaró ölelésekkel teli életének ihletett, szép pillanatához érkezett el. Vasárnap mutatja be aranymiséjét, nem templomban, hanem az ELTE Professzorok Házában, hiszen őt a katolikus püspöki kar minden magyarországi istenházából kitiltotta. Szombaton és vasárnap ugyanitt kétnapos konferencia keretében a Bokor is számot ad az elmúlt ötven esztendőről és a jövő reményeiről, „Kézfogás” címmel.

Gyurka bácsi! Isten ötven esztendeje kézen fogott Téged. Szívből kívánjuk mind több embertárs baráti kézfogását!

Vasárnapi Hírek, 1993. január 31.

***

HITBÉLI TÜRELEMMEL - A SZÓT ISMERŐK SZÓT ÉRTHETNEK

Sem teológiai, sem történelmi érv nem szól amellett, hogy az egyház nyomja el a szabadságot - mondotta előadásában Nyíri Tamás filozófus, teológiaprofesszor a Bokor Katolikus Bázisközösség szervezte konferencián, s neki hiszünk, hihetünk. A bázisközösség ötven éve alakult, megszenvedte az egyházi majdnem-kiközösítést és az állami elnyomást. Ez aligha meglepő. Magukat így jellemzik: „Aki szeret, az szolgálja azokat, akiket szeret, és semmiképpen sem hajlandó uralkodni rajtuk, tehát elvetünk minden -archiát és -kráciát, csak a mindenki szolgálatát ismerjük...”

A bázisközösség most kilépett a fényre, példaértékű hitbéli türelemmel kétnapos konferenciát szervezett. „Kézfogás”, mondták, hangoztatva, hogy kezüket nyújtják katolikus hittársaiknak, az ateistáknak és marxistáknak, más keresztény vallások híveinek, minden jóakarató embertársuknak.

Tegnap, szombaton délelőtt az ELTE Professzorok Házának nagytermében, az Ajtósi Dürer soron nyolcszázötven széket helyeztek el félkörívben a nagyteremben. A nézők között például Jancsó Miklós, Róbert László... És bázisközösségbeliek, egyetemisták, filozófusok, papok. Bisztrai György házigazdaként nyitotta meg az eseményt, aztán Bulányi György, a bázisközösségek lelke-mozgatója szólt. Az első vitakör már igazi csemege: Nyíri Tamás, Lengyel László politológus és Demeczky Jenő, a bázisközösség képviselője. Csakhamar a legfontosabb kérdések következtek. Egyház és szabadság. Az első pengeváltás: Lengyel szerint a vallás magánügy, az egyház „magánegyesület”. Nyíri Tamás úgy mondta, hogy a hívő és a tudós együtt él benne, „elválaszthatatlanul és összekeverhetetlenül”. De tisztességes a végső egyezés. „Csak a tolerancia kevés. Értünk kell egymást.”

Dél körül újabb vitatéma: A szelídek fogják örökölni a földet. Konrád György, Dobner Győző, Kamarás István, Merza József a felkért előadó. Konrád a szünetben kint sétál a behavazott, fényes parkban. „Mi, a demokratikus ellenzék mindig becsültük a Bokor-közösséget, én szeretem Bulányit. A pacifizmus szép eszme. Megvalósítható? Főlolvasom majd, amit írtam. Azt kérdezem, kik a szelídek? Akik önmagukat annak (ki)nevezik? S a Földet nem örökölni senki. A Föld a miénk.”

A konferencia ma, vasárnap folytatódik a Professzorok Házában. Várják a fogékonyságot.

Magyar Hírlap, 1993. február 1.

***

ELFOGADHATATLAN A VESZTESEK KIREKESZTÉSE

- A szegénység gondját az újraelosztás hagyományos módszerével már nem lehet kezelni, a társadalom ugyanis nem termeli meg a létminimumhoz szükséges javakat sem - jelentette ki Solt Ottília szociológus, SZDSZ-es országgyűlési képviselő, a SZETA alapítója szombaton a Bokor Katolikus Bázisközösség által Kézfogás címmel rendezett konferencián. A képviselőasszony szerint a legnagyobb gond a munkanélküliség, az állástalanoknak át kell élniök a feleslegesség érzését, a munkahely elvesztésével az egyén elveszti azt az egyetlen szálát, amely őt a közösséghez köti. A munkanélküliség a fiatal falusi férfiakat nagy arányban érinti, a cigányság pedig csaknem 100 százalékban kiszorult a foglalkoztatásból. Solt Ottília úgy vélte, hogy elfogadhatatlan az a társadalmi reakció, amely kirekeszteni igyekszik a vesztes pozícióban lévőköt, akik így nem bírják a szerencsésebbek szolidaritását. Az átalakulás két új jelenséget hozott a felszínre: a hajléktalanok tömeges megjelenését, illetve a faji indíttatású agressziót - hallhattuk. Míg Solt Ottília szociológus a társadalom szociális feszültségócait térképezte fel az esetek megsegítéséről szóló beszélgetésben, addig Németh Géza református lelkész a gyakorlati szeretet gyakorlásának fontosságára hívta fel a figyelmet.

- Korunkban csak a hiteles jézusi szolidaritásnak lehet mozgósító ereje - mondta.

A Bokor közösség konferenciáján kézfogásra hívtak - vallási hovatartozástól függetlenül - minden érdeklődőt, a meghívottak között volt Konrád György, Nyíri Tamás és Lengyel László. A szombati tematikus beszélgetések után vasárnap került sor Bulányi György aranymiséjére és a Názáreti Jézusra emlékező szövetségkötő szeretetlakomára.

Magyar Hírlap, 1993. február 1.

***

A KITAGADOTT

Az elmúlt szombaton Pesten, egy jókora teremben összegyűlt majd háromszáz ember, hogy megbeszélje, hogyan s miért érdemes ma itt élni.

Manapság sokan és sok helyütt gyűlnek össze hasonló céllal. Pártok rendezvényeire sereglenek rendszerint, politikai fórumokra, ahol eligazítást kapnak korunk legégetőbb kérdéseiről. Múltról, jövődőről, a megoldás kulcsáról, amelynek majd minden gyűlés szónokai birtokában vannak. E gyűlések hallgatósága aztán hazamegy, ám hogy hogy nem, már a lakása ajtajában úgy érzi, hogy megint elveszett a kulcs, a megoldásé, s ő ismét ott áll kétségek közepette tanácstalanul.

Ezen a hétvégén a zsúfolt, napfényes teremben, az ELTE BTK Professzorok Házában a Bokor Katolikus Bázisközösség tartotta Kézfogás című konferenciáját. Furcsa összejövetel volt. Senki semmit nem akart végleg megoldani. Egy szó sem esett programról, küldetésről, igazságtételről, hatalomátmenetről. A felkért előadók - köztük író, politológus, országgyűlési képviselő, szociológus, teológus, matematikus - ezeknél jóval izgalmasabb témákról értekeztek.

A szelídségről például. A humanizmus esélyeiről. A jóakarátú emberek összefogásáról. Az éhezőkéről és az adakozásról. A leggyakrabban elhangzó szó az volt, hogy „szeretet”, és a közönség kérdései is többnyire ekörül forogtak. Nem volt sem „pfuj”, sem „brávó”, csak taps, meg a figyelem feszültsége.

Közben sülfő pogácsák illata szállt. Este még énekeltek, sétáltak, táncoltak, aztán vasárnap délelőtt találkoztak ismét.

Addigra fölszentelték a termet, hogy vezetőjük, Bulányi páter, az ötven esztendeje fölavatott, legendás pap megtarthassa benne aranymiséjét és szeretetlakomáját.

Hogy mindez miért nem templomban történt?

Azért, mert máig is érvényes a Katolikus Püspöki Konferencia 1982-es határozata, amellyel Bulányi Györgytől megvonták a nyilvános papi működés jogát.

Ítéletük szerint Bulányi György szélsőséges és téves tanokat hirdet, amelyeket a legkeményebb felszólításokra sem hajlandó visszavonni. A páter ma is eretnek, ha már nem is a nép s a demokrácia ellensége, miként az ötvenes években volt.

Nagyon úgy fest, hogy őt nem ez vagy amaz a rendszer veti ki magából. Ő alapvetően és örökérvényűen rendszeridegen. Idegen tőle minden rendszer, minden állam- és erőszakszervezet, minden megkövült intézmény és hierarchia. Hiába járta meg Rákosi börtöneit, hiába volt utána - tanári diplomával, teológiai végzettséggel, nyolc nyelv ismeretével - tíz évig szállítómunkás, majd újabb tíz évig fordító. Bulányi nem sajátította el a társadalmi beilleszkedés legalapvetőbb technikáit sem.

Ő persze meg van győződve róla, hogy tökéletesen illeszkedik. Ha nem is ebbe, de egy isteni országba, amelynek törvényeit saját maga akarta kikutatni. Ahelyett, hogy belenyugodott volna állam és egyház már-már egybehangzó tanításaiba, fogta magát, és elővette az evangéliumot, hogy a saját szemével győződjön meg róla, mit is akart hát Jézus Krisztus.

Hogy mire jutott, azt megírta hat vastag kötetben, „Keressétek az Isten Országát!” címmel, habár e művet aligha olvasták a jámbor, egyházfélő katolikusok. Nem fertőzte őket az eretnokség, amelynek leglényege így hangzik: „Ne ölj!” Továbbá: „Szeresd ellenségeidet!”, mert hogy a Jézuson kívüli világ ismer ugyan szövetségest, ellenséget meg közömböst, a jézusi világ viszont csak felebarátot.

Veszedelmes, felforgató nézetek.

Tudja ezt maga Bulányi is, aki egy helyütt így nyilatkozik: „Mi vagyunk az emberiségen belül az a társaság, amely magáévá teszi, hogy embernek embert meggyilkolnia soha, semmiféle körülmények között nem szabad. Teljességgel tisztában lévén azzal, hogy aki ezt képviseli, az mindenfajta hatósággal szembekezdül. Minden hatóság léte azon áll vagy bukik - ez a feltétele a létének -, hogy gyilkol-e... Ez számunkra azt jelenti, hogy ha nem tudunk semmiféle politikai párt szolgálatára felesküdni, bennünket mindenki üldözendő és likvidálandó elemnek fog tekinteni.”

És ez még nem minden. A Bokor-közösség nemcsak hiszi eretnek tanait, de ráadásul, deviáns módon nem is próbálja azokat ráerőszakolni senkire. Nem térít, csak beszélget, nem kinyilatkoztat, csak szóba áll - ráadásul boldog-boldogtalannal. Hívóvel, hitetlennel, reformátussal, zsidóval, mohamedánnal. Bárkit befogad, aki vele együtt hajlandó gondolkodni rajta, mi is a kereszténység, mi végre vagyunk a világon, szabad-e embert ölni vagy sem. És nem követeli a ceremóniákat, Isten megvallását, egyáltalán semmit sem követel. Csupán azt, hogy amit valaki önmagában, belül igaznak hall, azt kövesse. Annak engedelmességen, mert az az erkölcs. „A lelkiismeretedet s a meggyőződésedet nem hordhatod a másik ember zsebében!”

Mindezek ismeretében talán már nem meglepő, hogy a szombati „Kézfogáson” éppúgy jelen volt és előadást tartott Nyíri Tamás professzor, mint mondjuk Konrád György, Lengyel László vagy Solt Ottília. Hogy nemcsak jelképesen, de valóságosan is megfogtuk valamennyien az éppen mellettünk álló ismeretlen kezét. Aztán arcába néztünk, s felrúgva rendet és szokást, arra gondoltunk: szeretlek téged. Es mosolyogtunk hozzá, pedig ezt már senki sem kérte.

Páter Bulányi és a Bokor veszedelmes. Megfoghatatlan, mint minden autonóm ember és közösség, mint minden igazán szabad gondolat. Még üldözött mártírként sem hajlandó fungálni. Nem kérnek rehabilitálást, csupán azt, hogy állam és egyház egyaránt tartson önvizsgálatot. Hogy sok egyéb mellett a „nem kényszerítés” és „nem félemlítés” útja is járható legyen. A praktikus erkölcsé, amely csak annyit mond: a másíknak nem teszem azt, ami nekem nem volna jó. Merőben önös érdekből egyébként. Azt remélve, hogy ezzel az ősi csellel talán mégiscsak elérhető, hogy az emberiség ne robbantsa föl önmagát.

Napló, 1993. február 1.

***

A JÓ AKARATÚ EMBEREK ÖKUMENÉJE KÉZFOGÁS-KONFERENCIA BUDAPESTEN

„Akarhatunk-e kevesebbet az ütést elutasítók ökumenéjénél, ha meg akarjuk menteni az emberiséget a nukleáris halál, a bioszféra pusztulása és a gazdag Észak kontra szegény Dél kataklizmájának reálisan fenyegető veszélyétől? S remélhető-e az így létrejövő béke, ha nem ültetjük oda az emberiség egészét az élet asztalához?”

E gondolatok jegyében a hétvégén kétnapos konferenciát szerveztek Budapesten a Bokor Katolikus Bázisközösség tagjai szellemi és lelki vezetőjük, *Bulányi György* pappá szentelésének 50. évfordulója alkalmából. Az esemény helyszíne a Professzorok Háza volt.

- Ilyen alkalmakkor - mondja *Bisztrai György* házigazda-a tisztelendők templomban szoktak arany-misést mondani. Ám az 1982 óta a nyilvános papi szolgálattól eltiltott páter ehhez segítséget sem saját rendjétől, a piaristáktól, sem a magyar katolikus egyháztól nem kapott. (...)

Szombaton a konferencián, amelyre előadóként és meghívottként valamennyi felekezet és kisközösség tagjai, ateisták és zsidók is hivatalosak voltak, három témakörben fejtették ki gondolataikat az előadók. Először *a jóakarató emberek ökumenéje* jegyében *Nyíri Tamás* katolikus teológus és filozófus, *Lengyel László* politológus és *Demeczky Jenő* gépészmérnök-a Bokor tagja-szólt egyház és állam, hívők és társadalom viszonyáról. A második blokkban - *A szelídek öröklik a földet* - *Kamarás István* vallásszociológus, *Konrád György* író, *Dobner Győző* baptista lelkész és *Merza József* matematikus az erőszakmentességről, a katonai szolgálat, a fegyveres védelem és önvédelem ellentmondásairól adott elő.

Ezután a Bokor harmadik nemzedékének, az ifjúságnak irodalmi, népköltészeti műsora következett. Végül befejező témaként az evangéliumi idézet mottójával - *Éheztem és ennem adtatok* - *Németh Géza* református lelkész, *Solt Ottília*, az SZDSZ parlamenti képviselője, a SZETA alapító tagja, valamint *Galambos Gyula*, a *Pax Romana* elnöke és *Turiák Ildikó* közösségbeli előadásában hangot kapott: a szegények, az elesettek támogatása kötelesség.

Az esemény jelentős volt abból a szempontból is, hogy azon a magyar katolikus egyház részéről - megbontva a távolságtartást - Nyíri Tamás professzor és *Szabó Ferenc* jezsuita atya is szeretettel köszöntötték az ünnepet.

Vasárnap az arany misén az ígét Máté evangéliumából ekképp választotta meg a Bokor: „*Boldogok vagytok, ha miattam szidalmaznak és üldöznek titeket, és hazudozva minden rosszat fognak rátok...*”

Esti Hírlap, 1993. február 1.

***

ARANYMISE A VOLT PÁRTFŐISKOLÁN - CÉZÁRRAL NEM ALKUSZUNK...

Az ősegyház hitvitái, a keleti egyházszakadás, a reformáció óta, s most, az újkori szekularizáció során szakadatlanul tart a vita a kereszténység lényegéről: a hagyományőrzésről, az életformáról, a gyülekezeti közösség mibenlétéről, a megváltásról és az üdvözülésről. Ki-ki a maga ismereteinek, temperamentumának, elmélyültségének megfelelően próbálja bejárni a keskeny utat az Isten Országába, amely a közhiedelemmel ellentétben nemcsak a halál után vár reánk, hanem amelyet bensőnkben hordozunk, s élünk meg kételkedő-reménykedő országlakosok: a szeretetben.

Bulányi Györgyöt néhány éves egyetemi lelkészi munkálkodása jutalmául” 1952-ben előbb halálbüntetésre, majd 15 esztendő szabadságvesztésre ítélte Rákosi bírósága, formailag összeesküvés miatt, tulajdonképpen ifjúságszervezői munkájáért. Kilenc évet töltött fegyházban, de hivatását - az Egyházügyi Hivatallal és a pártállammal kollaboráló klérus megegyezése folytán - szabadulása után sem folytathatta. Segédmunkás lett és az évek során lassú, de szívós munkával megszervezte a Bokor Katolikus Bázisközösség mozgalmát, amely a hét végén kétnapos konferenciával ünnepelte az alapító jubileumát.

Laikusok, protestáns és katolikus teológusok, tudósok, művészek cseréltek eszmét Bulányi gondolatvilágának legfontosabb köreiről: a jóakarátú emberek ökumenéjéről, a szelídségről, az éhezésről - fizikai és lelki értelemben egyaránt. Lengyel László politológus az egyház és az állam összefonódásának veszélyeiről beszélt, amelynek ma száz és száz jele tapasztalható Magyarországon. Holott az egyház nagyot hibázik, ha működésében a világi hatalomra számít, hiszen az állam századunkban már igencsak lejáratta magát polgárai előtt. Nyíri Tamás teológus professzor arra a kérdésre kereste a választ, szükségképpen intoleráns-e korunkban az egyház, avagy a türelmetlenség jellemezte eddigi kétezer évét? A keresztény értelemben vett szabadság nem a jó és rossz közötti választás, mint a filozófusok vélik, hanem egyes-egyedül a jó választása, ahogy Szent Ágoston mondotta volt. A közömbösség nem tolerancia - szögezte le; a különböző nézetek vitájában el kell választanunk egymás véleményének megértését az egyetértéstől.

A másik nagy témakör címe a Hegyi beszédből való: Boldogok a szelídek, mert ők öröklék a földet... Ki a szelíd - nézett körül a zsúfolt teremben Konrád György. Mindnyájan akarunk valamit a másik embertől, a társtól, de vágyainkat nem szabad eltökélt mohósággal kielégítenünk. Ne azért legyünk szelídek, hogy örököljük a földet; az örökséget úgyis azok élvezik majd, akik valódi értékét felismerik. Legyünk szelídek - csak. Kamarás István a szelíd viselkedés szociológiai tünetcsoportjait elemezte, majd Róbert László fölvetette: a szelíd keresztények közé sorolhatjuk-e a latin-amerikai lázadó

papokat és híveiket, a forradalmi teológia követőit? E kérdésre - akár a fegyveres szolgálat megtagadásának bonyolult etikai problémájára, természetesen nincs és nem is lehet abszolút érvényes válasz. Jancsó Miklós azon tűnődött hangosan, visszaadta-e Jézus Júdás áruló csókját vagy sem? „Bizonyára. S hiszem, a Bokor közösségben is mindenki visszaadná” - tette hozzá a filmrendező. A vasárnapi együttlét fénypontja Bulányi György aranymiséje volt. A piarista tanár vallomást tett az egybegyűltek előtt hitének sarkpontjairól: a jézusi szó és tett igazságának elfogadásáról, az isteni és az emberi szövetségről, a lelkiismereti szabadságról, a hűségről, a szeretet, mint igény és cél egyetemességéről. „Hűek maradtunk mindabban, ami nem érintette közvetlenül az alkut a Cézárral” - csengtek fülünkbe szavai fő művéből, a Keressétek az Isten Országát című háromkötetes tanulmányából. A hatalomhoz, mely kénye-kedve szerint fölemel vagy eltapos, nem kell, nem is szabad hűnek maradnunk. De ragaszkodjunk önmagunk megélt igazságaihoz, nem törődve sem világi, sem egyházi parancsuralommal; csak így válhatunk ama nagybetűs ország polgáraivá - erre tanított bennünket tegnap Bulányi páter.

Mint fél évszázada töretlenül.

Népszabadság, 1993. február 1.

***

KÉZFOGÁS

Ezzel a címmel rendezett konferenciát a hétfvégén a Bokor Katolikus Bázisközösség. A szervezet múltja mellett a magyarországi szociális állapotokról esett szó.

Több száz érdeklődő volt kíváncsi a budapesti eseményre, ahol Bulányi György aranymiséje mellett három minikonferenciát tartottak. A meghívottak között volt Lengyel László, Nyíri Tamás, Konrád György és Kamarás István.

A hazai szociális állapotokról szóló beszélgetésen Turiák Ildikó hangsúlyozta, hogy a szocialista rendszer bukása után nem szabad általában a szocialista gondolkodást elítélni. Szükségesek a közösségi korlátok, s lehetőség van együttélő kolóniák létrehozására. Solt Ottília sokkoló képet festett a mai közállapotokról. A falusi férfiak több mint 25 százaléka a munkanélküli, míg a cigányok közül majd mindenki állástalan. Olyan problémák, mint a faji agresszió és a hajléktalanság csak a rendszerváltás után váltak érzékelhetővé. Ezeket csak közösen, saját áldozatvállalásunkkal lehet megoldani - mondotta.

Élet és irodalom, 1993. február 5.

***

EGY SÉTÁLÓ FELJEGYZÉSEI

A szelídség delejes kisugárzása. Ez az, ami vonzott. A befogadás. A kézfogás. A megbocsátás szép esélye, mit úgy áhítottál és mindig elszalasztottál.

Világod kétpólusú. Működik benne egy adakozó, sőt, tékozló erő, a természet vezérlő elve, amely élni s éltetni akar, mit sem tud birtoklásról és hatalomról. Mennyivel több méhecske zsong a fán, mint amennyi a megtermékenyítéshez kell, milliárdszor több ondósejtet ont a hím dűlmirigye, mint amennyi a szaporodáshoz szükségeltetik. És több a gyümölcs az elfogyaszthatónál, több a víz, a levegő és a napfény. Míg el nem vesszük egymástól, önmagunktól.

És működik az elorzás szenvedélye. Benned is. Elvenni, megszerezni a másét azért, hogy neki ne jusson. Megtámadni, leigázni, kirabolni, ráülni szétvert mellkasára, nehogy egyszer is feltápáskodjon: ez a törvény. Erre épültek államok, eszmerendszerek, vallási intézmények, szövetségek. Azt az egyetlen testamentumot, amely Isten és ember között kötöttetett, azt is megpróbálta uralmi gőgjével a magáévá tenni, Isten országát megszállva tartani az egyház. Újra kellene szövegezni szerződésünket.

A szelídség: megtartó erő. A kereszténység nem azért maradt fenn kétezzer éven át, mert páli épülete menedéket nyújtott neki - hanem e börtönmenedék ellenére. A fegyőröknek kardjuk volt, revolverük és gumibotjuk, ők alkották a fegyelmi normákat, s szabták meg az időleges szabadulás föltételeit; a raboknak viszont hitük volt, ha kinéztek a rácsverte cellaablakon, vagy ha nagy ritkán az alkonyi sötétben beszélgetni tudtak.

Bulányi páter, aki a múlt vasárnap tartotta aranymiséjét, kilenc évig társalgón zárkatársaival szelíden, néha kételkedve, néha bizakodva. Elnyervén a viszonylagos földi szabadságot (mely nem hasonlítható össze a növényekével) immár halk monológba kezdett, s egyszer csak innen is, onnan is feleltek neki. Akinek van füle a hallásra, hallja meg! Te nem feleltél. Habzsolta a levegőt, a vizet, a napfényt, mert féltél, hogy elmarják előled. Végül légszomjban szenvedtél, aszály kínozta, napsugár perzselt, nem növesztett. Kívül rekesztetted magad az országon, ahová pedig bárki beléphet, s dúskálhat minden javakban. Ennek az országnak nincsenek határai, nem őrzik karabélyos katonák és zord vámosok, egyesegyedül rajtad múlik, fölkeresed-e - messze, a fennsíkon. Állampolgárságát magad választod, nem jutalmul kapod; a címer, a zászló, a himnusz a tiéd.

Az ország benned van. Föl kéne fedezni már.

Hittél a könnyű szóknak, fizetett pártfogóknak... Azt hitted, üdvösséged a papok kezébe van letéve - holott a zsebedben hordtad, mint kadét a marsallbotot. Szemeidet az egyházra vetetted, amely nem odaadta, de eladta magát a hatalomnak. S a hatalom akkor is, most is dévaj örömmel várta a felajánlkozást. Mindketten végtelennek hiszik a gyönyört. Újkeresztények ülnek fegyelmezetten a templomokban, gyónnak és áldoznak, keresztelkednek és esküvést tesznek. Mintha. Az ájtatos arc illik a díszmagyarhoz. Közben ez az ország is tönkremegy, amaz is távolodik vágyakon, hiteken túlra.

Bulányi atya - Gyurka bácsi - a hajdani pártfőiskolán celebrálja jubileumi szentmiséjét, mert a felszentelt istenházból kiűzetett. A hűségest kiebrudalták az árulók, elvették, amiye van, felpofozták, összerugdosták. Ő felállt, leporolta magát, s csak annyit mondott: én megbocsátok nektek. S maroknyi csapatával indult az ország bevételére.

Vele tartasz-e? Elég szelíd vagy-e, hogy káromlás nélkül győzd a hőséget és a fagyot? Szabadságod abban áll, hogy csak a jót választhatod - intett már Augustinus. Az életed önmagában nem érték, csak

kézfogásod az. Mászol a meredélyen a fennsík felé. Szorítsd a kötelet, markold izzadt tenyerét annak, aki előtted kúszik a falon, s húzd magaddal az alattad lihegőt!

De ne pillants le! Úgyis tudod, a mélység feneketlen.

Napló, 1993. február 6.

***

KEZET NYÚJTOK, TESTVÉR! - „LEGYEN BÉKESSÉG KÖZTÜNK MINDENKOR!”

Egy hete csodálatos egymásra találások helyszíne volt Budapesten a *Professzorok Háza*. Katolikus, református, evangélikus, baptista, metodista, zsidó, az angliai kvéker egyház tagja, jezsuita szerzetes, regnumos fiatalok, karizmatikus közösségek, közgazdász, politikus, országgyűlési képviselő, író, filmrendező, orvos, jogász, riporter, a nemzetközi jogi szervezetek képviselői, tanár, fizikai munkás és munkanélküli, szociológus és filozófus, gyermek és felnőtt - hívő és nem hívő adott egymásnak kezet a *Bokor Katolikus Bázisközösség* kétnapos konferenciáján. Ténylegesen és jelképesen is, hiszen a felcsendülő ének dallamára egyetlen kézfogássá kulcsolódtak egybe a résztvevő tenyerek. „*Tégy engem békéd eszközévé, Uram, / Hol gyűlölet van, oda szeretet vigyek, / Hol neheztelés, békességedet, / Hol széthúzás, egységedet!*” A *Kézfogás* címet viselő összejövétel, amely tulajdonképpen *Bulányi György* piarista páter pappá szentelésének 50. jubileumát volt hivatott - egyházilag még mindig nem hivatalosan! - megünnepelni, több mint ezer ember érdeklődésével, aktív részvételével zajlott le. Megható, biztató pillanatok szemtanúja lehetett az alkalmi résztvevő és az ismerős, a békesség-szerzésre és a megbocsátásra fogékonynak mutatkozó. *Nyíri Tamás* római katolikus teológus. *Szabó Ferenc* jezsuita atya, a Vatikáni Rádió magyar adásainak volt vezetője nagy szeretettel üdvözölték, baráti öleléssel fogadták az ünnepeltet. Ők a hivatalos egyház tagjai közül vállalták és eljöttek, szótértésre, közeledésre, toleráns elmélkedésre, eszmecestrére.

Isten egyetlen szövetséget kínál fel. Mindannyiunknak ugyanazt. A mindent egybeölelni akaró szövetséget... - hangzik a meghívó egyik mottója. Konferenciájával, vasárnapi szövetségkötő szeretetlakomájával e gondolat jegyében a Bokor valóra váltotta a jóakarátú emberek ökumenéjét ott és akkor. Jézus közös emberi örökségünket megtalálta népének szent tekeréseiben is, hiszen azokból idézte: „*Szeresd felebarátodat, mint önmagadat!*” Radikálisan felszámolta magában a három kategóriát: *barát, semleges, ellenség*. Behelyettesítette ezeket egyetleneggyel: *minden embert felebarátjának tekintett, ellenségeiért is imádkozott*. Következett ez istenképéből: Jézus Istene „*felkelti napját jókra és gonoszokra, esőt ad igazaknak és hamisaknak* „ (Mt 5,45.). - Amíg ember és ember, társadalom és állam, egyházvezetés és bázis között bárki véleményét el lehet hallgattatni cukorral vagy korbáccsal akár, addig van-e reményünk a túlélésre, van-e jogalapunk a demokráciára való hivatkozásra? - vetette fel a konferencián *Lengyel László* politológus eszmefuttatásában. Mélyrehatóan fejtette ki véleményét azzal kapcsolatban is, hogy miként váltak az egyházak világszerte állami indíttatásúakká, miként váltak *államfoglalóvá*, s alakultak ki, majd mentek át sok esetben teokratikus berendezkedésűekké országok. Az *elmúlt 50-60 évben Kelet-Európában az állam lejáratotta magát. Az államnak ma nincs tekintélye nálunk, magyaroknál sem. Óriási zsákutca* - mondta -, *ha az egyház megint ehhez a rossz tekintélyhez igyekszik kapcsolódni ma Magyarországon. Ez ugyanis ellehetetlenítő tényező. Manapság hazánkban csak a civil szervezetekben bíznak a polgárok. Állam és egyház*

teljes szétválasztása nagyon időszerű volna. Majd megerősítette kívülállóként is a Bokor közösséget: Lehet, hogy számban kisebbségben vannak, de lélekben nincsenek kisebbségben. Hiszen a többség ilyenek gondolná el az igazi keresztény közösséget, amelyik előjogokért sem hajlandó lemondani önállóságáról, amely vállalta-vállalja a meghurcoltatást - testben és lélekben is -, ha lelkiismerete intő szaváról van szó.

Nyíri Tamás professzor rámutatott arra, hogy az állam és egyház szétválasztásának egyértelmű megoldását Jézus világosan megfogalmazza: *Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, Istennek, ami az Istené.* Az egyház nem szükségképpen intoleráns - állapítja meg -, bár Aquinói Szent Tamás, Szent Ágoston elvei ma már elrettentőek. Előbbi az eretnekekről megállapítja, hogy azokat szabad kényszeríteni, akár kivégezni is megtérítésük reményében. Utóbbi pedig elvvé teszi azt a hamis gondolatot sokáig az egyházban, hogy csak az indulatból történő ölés tilos, de az igazságért folytatott nem. Az igazságról vitatkozni lehet és kötelesség is - Nyíri Tamás szerint -, de a vitatkozás csak egy-féleképpen történhet: *Ha legalább olyan okosnak és becsületesnek feltételezem a vitapartneremet, mint amilyennek magamat tartom.* Ez az, amit toleranciának nevezhetünk. Manapság létezik azonban hamis tolerancia is. Akkor jelentkezik, amikor az emberek közömbösek az igazság iránt. A közömböség azonban nem tolerancia, hanem bűn. Sajnos megfigyelhető napjainkban a politikában és a keresztények között is.

Szó esett a szelídségről, az egykori Bokor-tagok katonai-szolgálat-megtagadásának jelentőségéről, s Konrád György csodálatos, művészi értékű összefoglalót ad arról, hogy a szelídek miért örökölhetik s csak ők örökölhetik a Földet. *(Jövő heti számunkban közöljük előadásának szövegét.)* Majd személyes vallomást tesz: sohasem tudna fegyverhez nyúlni, erőszakhoz folyamodni. Feleleveníti egy '56-os élményét, amikor kezébe adták a pisztolyt, de nem talált senkit, aki ellen használni képes lett volna. Ezért elásta, mint a csatabárdot szokás, egész életére. *Nem vagyok hívő, de önöket nagyra becsülöm - szólt a bázisközösséghez. Nem is az a lényeg: hívőn vagy hitetlenül teszi az ember, hanem hogy hallgatni tud-e a jó szavára, s képes-e ellenállni. Hogy nem tesz-e másnak olyant, amit nem szeretne, hogy vele szemben elkövessenek. Ő - demokratikus ellenzékiként - így gondolja. Ellenségképmentesen. A szelídség ellen sajnos gyakran eredményesen kijátszható az igazság aduja - vallja Kamarás István vallásszociológus -, s ilyenkor az erőszakosan igazságtevő szembekerül hitével, Jézusával.*

Majd újabb gondolatok kapnak hangot: - Nem harcolni, nem fegyverkezni még kevés, hiszen az emberiséget teremtése óta lelki és fizikai hidegháborúk gyötrik.

- A lelkiismeretére hallgató, aszerint cselekvő ember *logikátlannak* tűnhet a köz számára még ma is. Valaki árt nekem, s én nem ártok neki vissza, hanem megbocsátok, sőt jót cselekszem vele...? *Bolond vagyok* - mondhatják rólam. Pedig jézusi értelemben *boldog vagyok*. (Lásd: Hegyi beszéd.) Jézus igazsága ugyanis a szeretet mindenki felé, megkülönböztetés nélkül.

Végül a világ szegényei felé fordul a figyelem. *Solt Ottília* a munkanélküliségről, a hajléktalanság kezeléséről beszél. *Galambos Gyula*, aki kényszerűségből el kellett hagyja hazáját, elérzékenyülve szól a lelki éhezékről. Igazságtalan az elosztás - Kelet, Nyugat, Észak és Dél problémái nem hagyhatnak békességben a relatív jólét és a relatív szegénység állapotában egyikőnket sem. *Egyszerűbben kellene élnünk!* - fogalmazódik meg. A kereszténység három elve: *szegénység, kicsiség, szolgálat.* Le kellene fordítanunk evilági valóságra végre, és feladatunkká tenni, végrehajtani a magunk kisebb és tágabb köreiben! Tanulság: *Benne van mindez a tartalom a bölcsőnkben, mert a kicsi gyermek is érti: jónak kell lennünk!*

Új Magyarország, 1993. február 16.

***

HOGY A KÉZNYÚJTÁSBÓL KÉZFOGÁS LEGYEN...

Ritka találkozó zajlott le január végén az Ajtósi Dürer sorban kibérelt nagy teremben. Mintegy nyolcszáz résztvevő jött össze: a Bokor Katolikus Bázisközösség nyújtott kezet azoknak, akikkel együtt lehet gondolkodni, vitázni, jövőt építeni.

A referálók négyféle közösséget-szellemiséget képviseltek. Az egyházon kívülieket például Konrád György író, a protestánsokat Dobner Győző lelkész, a katolikusokat pedig egy-egy Bokor-tag, illetve egy azon kívüli személy, például Nyíri Tamás teológus professzor.

A találkozó ünnepi eseményhez kötődött: most érkezett el aranymiséjéhez Bulányi György, a közösséget elindító, támogató piarista atya. A szombat reggeli köszöntő után valamennyi vendég kinyújtotta kezét jobb és bal szomszédja felé, hogy kilométernyi lánccá fűződően tudatosítsa a kapcsolat fontosságát, az összetartozás örömét és a kiengesztelődés vágyát. Kezet nyújtottak, de sokakat még mindig nem értek el. Közelebb kellene hát lépünk, hogy a kéznyújtásból valóban kézfogás legyen.

IGEN, 1993 február 19.

***

A BOKOR KÖZÖSSÉG KONFERENCIÁJA

Szóértésre, közös nevezőt keresésre, kézfogásra hívja keresztény, zsidó és más, Istenben hívő, sőt ateista embertársait a Bokor Katolikus Bázisközösség január 30-31-re Budapestre, az ELTE Bölcsészettudományi Kar Professzorok Házába. (Ajtósi Dürer sor 19-21.)

Az alkalomhoz apropót a közösség szellemi-lelki vezetőjének, a papi működéstől megfosztott *Bulányi Györgynek*, a piarista szerzetesnek ötvenéves pappá szentelési évfordulója szolgált. Mint ismeretes, a páter félig Veszprém megyét is otthonának mondhatja, hiszen Óbudaváron is megtelepedett. A Kézfogás-konferencia alap gondolata a meghívó alapján, hogy a harmadik évezred küszöbén Jézus kései tanítványaiként, túl a keresztények ökumenikus egymásra találásán, közös nevezőt keressenek minden olyan embertárssal, akiben él a felelősség azért, hogy a Terra bolygó mindenkinek emberhez méltó otthona legyen.

Első nap 9 órától előadások, elmélkedések hangzanak el, rangos vendégek szólnak a jóakarátú emberek ökumenéjéről, a sorsfordító és létünket meghatározó problémákról, azok feloldásáról. Többek között *Lengyel László* politológus, *Dóka Zoltán* evangélikus teológus, *Nyíri Tamás* katolikus teológus és filozófus, *Konrád György* író, *Kamarás István* egyházzociológus, *Németh Géza* református lelképásztor, *Solt Ottília* országgyűlési képviselő vállalkoztak előadásra a közösség tagjai mellett. A rendezvény nyitott, minden felekezeti és pártállástól független.

Bulányi György aranymiséjére 31-én kerül sor, valamint történeti visszatekintés lesz a közösség elmúlt 50 éve.

Esti Hírlap, 1993. január 30.

***

KÉZFOGÁS

Ha azt olvassa az olvasó: egy közösség ünnepe, azt gondolja magában, szép dolog. Ha arról értesül, közel ezer embert hoz össze egy (ötven éve) pap személye: elismerően bólint magában. Ha megtudja: „kezet fogni” akarnak közösségekkel, nem a közösséghez tartozó katolikusokkal, nem katolikus keresztényekkel, Istent nem hívókkal egyaránt; bizonyára helyesli. Ha megnézi a konferencia-ünneplés témáit - „A jóakarátú emberek ökumenéja”, „A szelídek fogják örökölni a Földet”, „Éheztem és ennem adtatok”: kis töprengés után arra jut, jó témák, fontos róluk beszélni. Ez a közösség, kedves olvasó, a Bokor katolikus közösség. Az ötven éve pap neve: BULÁNYI GYÖRGY. A három téma előadói a „Bokor” részéről DEMECZKY JENŐ, MERZA JÓZSEF, TURIÁK ILDIKÓ, nem a közösséghez tartozó katolikusokként NYÍRI TAMÁS, KAMARÁS ISTVÁN, GALAMBOS GYULA, nemkatolikus keresztényként DOBNER GYŐZŐ és NÉMETH GÉZA (DÓKA ZOLTÁN betegsége miatt nem adott elő), nem hívóként LENGYEL LÁSZLÓ, KONRÁD GYÖRGY és SOLT OTTÍLIA.

E cikk írója a hiteles tájékoztatás érdekében azokról a pillanatokról szól, amelyek neki jelentettek maradandó élményt. Ilyen például Nyíri Tamás beszédmódja, aki, mivel tudja, hogy mit akar és mit nem akar mondani, olyan árnyaltan fogalmaz, hogy intellektuális kaland igazán megérteni. Amiről szól az egyház elképzelésének tíznél több évszázadot igénylő átváltozása a látható egyházhoz való látható tartozás követésétől a láthatatlan tartozás megengedéséig, amely az ökumené alapja, - mindenkit türelemre int. Természetesen vissza is lehet élni a szabadsággal - figyelmeztet -, de rosszabb a gondolat és a szó elfojtása, mert ezzel kötelezővé válik a hazugság.

Konrád György előadásának témája: Miért is legyünk szelídek? Önmagának háromszor feltett kérdésére háromszor válaszolt így: „Csak”. A hallgató arra gondolhat, vajon sokkal nehezebb megmagyarázni ezt a csak-ot, mint a föld örökségként kapott kapásának reményét, vagy az örök életben való bizakodást?

Rómából is nyúlt a konferenciázva ünneplők felé egy „kezet fogni” akaró kéz. Ebben az időben magyar főpapok jártak a pápánál. II. János Pál egyházunk múltbéli megpróbáltatásairól szólván beszélt azokról a papokról, akik nem mindig a „felelős főpásztorokkal kívánt összhangban és nyílt egységben végezték szolgálatukat”, és püspökeinket ezzel kapcsolatban „megbocsátó készségük” éreztetésére hívta fel.

„Bocsássatok meg és nektek is megbocsátanak”. Lukács így jegyezte le Jézus szavait.

Érted vagyok, 1993. április.

***

ÖTVEN ÉV...

Fél évszázad. Szinte felfoghatatlan mennyiségű, örökkévalóságnak tűnő idő a mi rohanó, percekre szabdalta időnkkel szemben.

1993 mínusz 50 = 1943. Háború, az erőszak tébolya. Égy ambiciózus fiatalember papi pályát választ. Semmi prófétai elhivatottság, semmi karriervágy. Csak szolgálni akarja azt a közösséget, menteni azt

a nemzetet, amelyet a hivatalos nemzetmentők végpusztulásba hajszolnak. Keresztény kötelesség. Azután jön a felismerés: A megmenekülésnek egyetlen útja van. Az, ha az ember a Hegyibeszéd evangéliumi értékeinek szolgálatába áll. Adni a másoknak, nem elvenni: szolgálni ahelyett, hogy uralkodni akarnánk, és az erőszak helyett a békeesség útját választani. Az erőszak tobzódása után, egy ország, egy világrend összeomlása után ezek magától értetődő gondolatok - mondhatná bárki. Lehet. De ezekre egy életet feltenni, ennek a jegyében közösséget szervezni, életfogytiglani börtönt vállalni és ugyanakkor elviselni saját egyházának már-már kitesztásig menő meg-nem-értését - nos, ezek napjainkban még nem természetes dolgok. Sokan a belátás hiányát, sőt megátalkodottságot emlegetnek, és okos kompromisszumokat ajánlanak.

Bulányi György piarista nem a megalkuvások embere. Ahogy Mindszenty, Morus és sokan mások sem voltak azok. A meg nem alkuvók felett a történelem mondja ki az ítéletet. Úgy tűnik azonban, hogy a megalkuvókkal szemben legtöbb esetben a meg nem alkuvók voltak az értékek igazi letéteményesei, és ők lendítették előbbre az Isten Országának az ügyét még akkor is, ha bizonyos dolgokban koruk, helyzetük foglyai voltak, mint mi is mindannyian.

Ezt a helyzetet szerette volna jobban kitapintani a Bulányi György által létrehozott BOKOR közösség, amikor úgy döntött, hogy az ötvenéves papi évforduló megünneplését összeköti egy konferenciával. 1993. január 30-31-én összegyűlt mintegy 1200 ember Budapesten az ELTE egyik termében. Három téma szerepelt a napirenden. Az első két óra a szűkén vett felekezeti ökumenizmust meghaladva kereste az egységet mindazokkal, „akikben él a felelősség azért, hogy a Terra bolygó minden ember otthona, méghozzá emberhez méltó otthona legyen”. Lengyel László, az egyik előadó azt fejtegette, micsoda veszélyt jelent az, ha egy vallás a hatalom és erőszak eszközeivel is élni akar céljai megvalósításakor. Rávilágított a délszláv háború vallási-ideológiai hátterére. Nyíri Tamás többek közt a szabadság ambivalenciájáról beszélt: arról, hogy az egyház hagyományos, intoleráns magatartása talán sokkal nagyobb károkat okozott, mintha engedte volna az eszmék szabad áramlását köreiben. A szabadság mintha mércéje lenne egy társadalom és intézményei érettségének. „Nem szól semmiféle teológiai érv mellett, hogy az egyház a szabadság elnyomását támogassa a civil életben. De történeti érvek sincsenek...” A kérdés, hogy miért nem lehetséges ugyanez az egyházban is. nyitva maradt.

„Kiknek nyújtunk hát kezet?” - tette fel a kérdést Demeczky Jenő, a BOKOR bázisközösség előadója. Így válaszolt: „Elsősorban ateistáknak, a letűnt rendszer ideológusainak, marxistáknak, szellemi életünk gúzsakötőinek... Azután kezet nyújtunk a magyar zsidóságnak, amely »szertenézett s nem leie honját e hazában«... Kezet nyújtunk más felekezethez tartozó keresztyén testvéreinknek... Végül - és talán ez a legnehezebb gesztus - kezet nyújtunk azoknak a katolikus testvéreinknek, akik egyházunk iránti hűségüket sokszor a katolikus hierarchia iránti hűséggel azonosították, s az ő szavukra, meghallgatásunk nélkül gyakorlatilag kiközösítettek minket.... Mit remélek ettől a kézfogástól? Nem tagadom, magányunk enyhülését, évtizedes elszigeteltségünk feloldását, közösséget, elfogadást és befogadást. De ha csak ezt várnám, nem lenne érdemes a szóra. Az életről és az Életről van szó, amelyet ezer módon veszélyeztet a világ és veszélyeztetünk mi magunk. Amelyet megőrizni erre s az eljövendő világra kevesek vagyunk önmagunkban. Többre van ma szükség: Az erőszak, az elnyomás, a kizsákmányolás struktúráival szemben a szolidaritás intézményeire, a jóakarató emberek ökumenéjére: a hozzánk közel élők megszólítására legalább pillanatnyi közös érdekeink alapján, remélve, hogy ebből hosszú távon új kultúra s új termelési mód születhet.”

A második két óra a szelídség körül forgott. Történelmi botránya egyházunknak, hogy elhagyta ezt az utat, amelyet történelme első három századában még járt... de a 4. században kiegyezett a hatalom-

mal, s azóta Alapítóját elárulva alrendszerévé vált a mindenkori hatalomnak. Konrád György költői nagyvonalúsággal egyszerűen így érvelt az erőszak ellen: „Csak!” Nem kell szelídnék lenni ahhoz, hogy örökségként miénk legyen a föld: már most is a miénk - olyan-ilyen voltában-voltunkban. Kamarás István szavai is arról tanúskodtak, hogy igen sokféleképpen értelmezzük a szelídséget - mert az sok esetben a tehetetlenség, a butaság szinonimája. Pedig Jézus nem erre gondolt. A félreértés okai között talán az is ott van, hogy az erőszak annyira áthatotta a történelmet, és olyan mértékben a hatalom-erőszak alapján épül fel a mai világ, hogy az ember egyszerűen nem tudja elképzelni nélküle az életet. Való igaz, könnyebb szelídnék lenni konszolidált körülmények között, amikor alig van tétje. De szabad-e nem kiáltani az erőszak ellen, amely nyers és finomított változataiban naponta szedi áldozatait szerte a világban?! A szintén BOKOR-tag Merza József hiteles tanúja a szelídség eszméjének, mert maga sem átalott börtönbe menni katonai szolgálat megtagadása miatt. Ő többek között arról beszélt, hogy ha már nem teszik azok, akiknek elsősorban feladatuk lenne, akkor mutassák fel a művészek a szelídség eszméjét és megvalósításának útjait.

A délutáni két óra mottója: Éheztem és ennem adatok. A BOKOR kezdettől fogva látta, hogy a szelídség, erőszakmentesség mit sem ér, ha nem tudjuk az éhezőket, kisémmizetteket odaültetni az élet asztalához. Solt Ottília felemlegette azt a múltat, amikor elsőként nem-egyházi és nem-állami kezdeményezésre, segíteni próbáltak az akkori, hazai „szocialista” társadalom szegényein. Kár, hogy ma képviselőként nem tud annyit tenni... A BOKOR szociális eszményét Túrják Ildikó vázolta fel: A gazdagoknak nincs helyük az Isten Országában: a keresztény nem nézheti tétlenül a másik ember nyomorát, segítenie kell. Á BOKOR ezért hozta létre a Harmadik Világ Alapítványt, melynek sikeres első akcióját, 660 000,- Ft eljuttatását egy indiai iskolához, épp e konferencián jelentették be.

Üdítő színfoltot jelentett az a műsor, amelyet a BOKOR fiataljai, a „harmadik generáció” adott. Sikerének oka lehetett az is, hogy bőven merített a népi kultúra hagyományából.

Egy ötvenéves évforduló önmagában is tisztelni való, megindító. Ezen mit sem változtatott, hogy Bulányi Györgyöt egyházának érthetetlen büntető szankciója sújtja, és ezért aranymiséjét nem ünnepelhette templomban - helyette a valamikori pártfőiskola nagytermét kellett választania. A közösségének, barátainak aktív közreműködésével ünnepelt „hálaadó lakomán” talán valóban létrejött valami láthatatlan közösség, amelynek egyetlen célja: hogy mássá, jobbá legyen ez a világ azáltal, hogy mi jobbak leszünk és összefogunk.

Esti Hírlap, 1993. január 30.

***

AZ ÜLDÖZÖTT ARANYMISÉJE

A 80-as évek elején az induló szamizdat vezető körei szorosabb együttműködést ajánlottak Bulányi Györgynek. Bulányi elgondolkodott, majd visszautasította a javaslatot Indoklása roppant egyszerű volt, mint minden prófécia: - Pár év múlva ti juttok hatalomra, és akkor ti lesztek kénytelenek üldözni.

Bulányi persze nem arra gondolt, hogy az akkoriban szerveződő demokratikus ellenzékben bármilyen vallásüldöző hajlam mocoogna. Arra sem gondolt, hogy az esetleges hatalom fejükbe száll, és egykori harcostársaik ellen fordulnak. Isten Országára gondolt, arra az országra, amelyik mindenkor üldözést szenved a világ hatalmasságaitól.

Bulányi semmi mást nem hirdet, mint az ősi, Szent Ágostontól tanult igazságot: „Szeress, s tégy, amit akarsz”. De hogyan kell szeretni? Mit kell cselekedni, gondolni, érezni ahhoz, hogy minden tettünk szeretetből fakadjon? Bulányi, Jézus szavai nyomán, a szeretet tartalmának három jegyét határozta meg: a szegénységet, a szolgálatot és a szelídséget.

Az Ország nem ember alkotta törvények kétes erejű kényszereiből épül, hanem az isteni törvény, a jézusi morál és az emberi barátságok szövédékeiből. Isten Országának társadalma nem más, mint baráti közösségek bokrainak erdeje. A Bokorban nem ismernek hatalmaskodást, nem ismerik a földi javakban dúskálást, nem ismerik az ütést, a visszaütést sem. Tudjuk, a földi társadalmak azzal akarják megszerettetni magukat, hogy parancsnoki posztokat, evilági gazdagságot és erőt ígérgetnek polgáraiknak. A Bokor minden uralom számára idegen és félelmetes marad.

Páter Bulányi Györgyöt ötven esztendeje szentelték pappá. Meghurcoltatásokkal és mindenkit egybeszeretni akaró ölelésekkel teli életének ihletett, szép pillanatához érkezett el. Vasárnap mutatja be aranymiséjét, nem templomban, hanem az ELTE Professzorok Házában, hiszen őt a katolikus püspöki kar minden magyarországi istenházából kitiltotta. Szombaton és vasárnap ugyanitt kétnapos konferencia keretében a Bokor is számot ad az elmúlt ötven esztendőről és a jövő reményeiről, „Kézfogás” címmel.

Gyurka bácsi! Isten ötven esztendeje kézen fogott Téged. Szívvel kívánjuk mind több embertárs baráti kézfogását!

Vasárnapi Hírek, 1993. január 31.

***

3. sz. Melléklet: Interjúk

Róbert László az aranymise utáni agapé közben a TV számára filmet forgatott, és több jelenlévőtől mindössze öt mondatot kért a jelenről és a jövőről. Íme a spontán válaszok:

Dobner Győző baptista lelkész vagyok. Az 1970-es években kerültem kapcsolatba a Bokor-mozgalom vezetőjével, Gyurka bácsival.

Megkeresett engem, hogy beszéljünk- különböző felekezetek lelkészei - az evangélium igazi tartalmáról. Ez a barátság azóta is tart.

Turiák Ildikó vagyok, laboratóriumi asszisztens. Rettenetesen boldog vagyok ezen az ünnepen, mert most úgy érzem, mintha valami megvalósult volna abból, amit az Isten Országáról majd csak az időn túl remélek, hogy emberek a legkülönbözőbb helyről, a legkülönbözőbb pártállásból, a legkülönbözőbb gondolkodási struktúrákból néhány alapvető dologban olyan módon találkoztak össze, hogy abból barátság, melegség, szeretet született.

Külön köszönöm ennek a szimbólumnak azt a megvalósítási formáját, ami a lakoma után a baráti asztaltársasággá válását tette lehetővé egy tömegnek, ami mindenhol másutt elszigetelt, atomizált nézőközönség csupán. Hogy mi a folytatás? Nézőközönségből, egymásmellettségből kézfogássá, barátsággá lenni.

Köszönöm az Istenek.

Eberhardt Ferencné Olga - Az ember szeretetre teremtett lény. Okos, értelmes - ha akar. A világban ezt nem tudja mindig megtalálni.

Mert a világban jórészt önző, szeretetlen, kietlen az emberiség, de van olyan, mint például a Bokor, ahol az ember szeretetben, együttérzésben, együtt segítésben és egymással törődésben él. Köszönöm.

Demeczky Jenő vagyok, villamosmérnök. Azt hiszem, a tegnapi nap beszélgetései után talán szereptévesztés lenne, ha azt hinném, hogy én akár a saját személyemben, akár a Bokor nevében szólva, át tudom hidalni azokat a feszültségeket, szakadékokat, amelyek a mai magyar társadalmat széthasítják, s mégis azt gondolom, hogy ez a kézfogás jelképértékű, mert ha mi, hívő keresztények nem nyújtunk kezet az elmúlt rendszer ateistáinak, ha mi, magyar keresztények nem nyújtunk kezet a magyar zsidóságnak, ha mi, keresztények egymásnak nem nyújtunk kezet, akkor ugyanazok a veszélyek várnak ránk, amelyek a minket körülvevő országokban lángtengerré változtatták a lehetséges emberi együttélést.

Ennek a kézfogásnak a gondolata kapcsolódik a mi múltunkhoz is, ahhoz, hogy összetalálkoztunk annak a jézusi örömhírnék az erejében, amelyik megtanított minket arra, hogy csak felebarátaink vannak, s hogy kezet kell nyújtanunk a volt ellenfeleinknek is. Köszönöm.

Márcziné Sárossy Anna vagyok. 1971-ben festőnek készültem. Potenciális festőből aztán nyolcgyermekes anyává lettem annak hatására, hogy Gyurka bácsi gondolataival találkoztam, és ez felforgatta addigi életemet, és úgy érzem, hogy bár le kellett mondanom valamiről, valami fantasztikus többletet kaptam azáltal, hogy a gondolkodásom kitágult és átformálódott, és ebbe

nagyon sok minden belefér. Sok mindennel kell foglalkoznom - vágyam, a festészet helyett, de most például erre a szép ünnepre valahol kitör az emberből a művész, amit elaltatott.

Egy műsorral sikerült örömet szerezni. Magyarságunk, népművészetünk értékeit akarta megmutatni, és vágyat kelteni iránta másokban is. Nagyon fontosnak érzem, hogy ne csak keresztények legyünk, hanem magyar keresztények, s ezt a keresztény nyelvet ne egy ún. eszperantó nyelven beszéljük, hanem a saját anyanyelvünkön, ami a magyar népdal, ami a magyar néptánc.

Azt hiszem, hogyha az ember megtalálja a gyökereit, a magyarság gyökereit, akkor olyan értékekre bukkan, melyekkel összekapcsolva őket a keresztény értékekkel maradandót tud nyújtani ennek a kis országnak.

Kaszap István vagyok, számítógépes rendszertervező a foglalkozásom. Húsz évvel ezelőtt találkoztam Gyurka bácsival, és ez a találkozás megváltoztatta az életemet. Itt tanultam meg az ő tanítványaként, hogy mit jelent embernek lenni, mit jelent kereszténynek lenni.

Itt tanultam meg, hogy nemcsak magammal kell foglalkoznom, nemcsak a házastársammal, gyerekeimmel, szüleimmel kell foglalkoznom, akikkel minden tisztességes ember törődik, hanem gondolnom kell a közelemben levő magyarországi rászorulóakra és erőnkhez képest nem szabad elfeledkezni az európai és a világ más részén lakó rászoruló, éhező embertársainkról sem.

Kaszap Istvánné Márta vagyok, matematikus. Felnőtt fejjel tanultam Gyurka bácsitól az evangélium útját. Kezdetől fogva úgy érzem, hogy ez a kézfogás-jelkép, amelyet a konferencia jeléül választott Gyurka bácsi, mindig megvolt.

Nagyon szeretném azt, hogy ha ez a jel a mai magyar zavaros társadalmi helyzetünkben élesen ható jel és hívás lenne mindenki felé, hogy békességet kell teremtenünk, mert csak így tudunk együtt élni.

Bulkai Tamás szervezőmérnök vagyok. A Bokor 30-50 éves múltja, egyáltalán a léte a bizonyíték arra, hogy alulról szerveződve saját lelkiismeretünkre figyelve, önmagunkat képezve és egymásra nagyon odafigyelve, együtt munkálkodva meg lehet változtatni a világot, legalábbis a mikrokörnyezetet magunk körül. Szeretnénk ezzel példát mutatni a magyar társadalomnak is, és az egyháznak is, hogy legyenek bátrak és kezdeményezőkések.

A laikusok kezdjék meg, illetve folytassák a saját szervező munkájukat, ne várják az „illetékesektől”, hogy megmutassák nekik, mit kell csinálniuk! Saját kezünkben van letéve a jövőnk, éljünk vele!

Bisztrai György vagyok. Az Irotron KFT ügyvezetője. Iskolai végzettségem római katolikus teológia, szakmám irodagépműszerész. Ami nagyon fontos a kézfogásban: hogy mindenkivel egyenlőnek élhetem meg magam és mindenkivel testvérenek gondolhatom magamat.

A mai ünnepi misén, Gyurka bácsi aranymiséjén azt a közösséget tapasztaltam, amit szeretnék megélni minden vasárnap. Az üzenetünk nem más; ha nem formáljuk át a feudális egyházközösségeket egyházközösségekké, akkor elfognak a hívek, kiöregszenek, akik még ott vannak. Jól felfogott érdek, hogy kilépjünk az egyházas gettóból és közösséget, felebaráti közösséget hozzunk létre. Ha nem, lehúzhatjuk a rolót, mert annyi szellemi kihívás éri a lelkeket, hogy el fognak menni oda, ahol felnőttek és partnernek, és nem gyermeknek és alattvalónak tekintik. A folytatást nem tudom másként elképzelni, mint ahogy eddig csináltuk. Kettő hetenként találkozunk mindig más-más lakáson, mindig más az elnök, és mindenkinek jár a szó. Senki nem káposztafej. Mindenkinek van

szava. Ez a Bokor hagyománya, szemben a vasárnaponként sokhelyütt tapasztalható személytelenséggel. A közösségben a jézusi szó felforrósodik és tetté válik.

Tettéválás - mit jelent ez? Segítő kezét, segítő lelket nyújtok a másik ember felé, az éhezőknek pénzt adok, s az üldözöttek iránti szolidaritás mélyebb és teljesebb életet fakaszt.

Köszönöm.

Pomogáts Béla vagyok, irodalomtörténész. Én szolidaritásból vagyok itt, noha nem vagyok a Bokor tagja, nem tartozom ahhoz a közösséghez, amelyet Bulányi György atya vezet.

Azonban 1950 óta ismerem őt és úgy gondoltam, hogy mint volt piarista diák és a Piarista Diák-szövetség egyik vezetője megszorítom a kezét aranymiséje után. Azonkívül vannak olyan értékek, amelyeket felhalmozott az a mozgalom, az a közösség, amelyet ő életre hívott. Az elmúlt néhány esztendőben nagyon sok minden tönkrement Magyarországon.

Az a közösség, amelyet Bulányi atya teremtett, az megőrizte számunkra az áldozatvállalásnak, a helytállásnak és a hűségnek az értékeit. Ezek keresztény értékek. Tehát az a véleményem, hogyha újra akarjuk kezdeni erkölcsileg is az országnak az életét, akkor ezekre az értékekre kell támaszkodnunk, és ezek lehetnek azok az értékek is, amelyekkel szélesebb körben elismerve és méltányolva azokat, eljuthatunk a kölcsönös kiengesztelődésnek, az együttműködésnek az útjához.

Benyhe István vagyok, középiskolai tanár és kerületi képviselő. Régi családi szálak fűznek a Bokorhoz, különösen Gyurka bácsihoz édesanyám révén, és fejlődésében, folyamatában figyelhettem a Bokor alakulását. Úgy érzem, hogy mindig lenyűgözött az a mélységes demokratizmus és az a nyitottság, ami jellemzi a Bokrot. Politikai területen, társadalommenedzselési modellekkel foglalkozván, megdöbbenve és csodálkozva látom, hogy ez a közösség valóban szót tud érteni egymással. Szót tud érteni a másik emberrel.

El tudja viselni a másságot és olyan alternatívát kínál, ami mindenki számára élhető. Úgy érzem, hogy a Bokor valami olyan dolog egész Európában, olyan fantasztikus és olyan kovászosító erővel rendelkezik, ami egészen biztos, hogy nekünk most, távlatilag talán másoknak is történelmet fog csinálni.

Tornai Alajos, nyugalmazott gyermekorvos vagyok. Még Debrecenben mint piarista diák ismertem meg Bulányi atyát, mint piarista tanárt. Tanárom volt, és akkor is nagyon nagyra tartottuk irodalmi ismeretét, képességét, amiből nagyon-nagyon sokat merítettünk.

A későbbiek folyamán, miután megszűnt az iskola piarista gimnázium lenni, akkor egyetemi lelkész volt, én is egyetemi hallgatóként kapcsolódtam be, s ennek megfelelően a Bokor első generációja tagjának érzem magam.

Három vagy négy éven keresztül nagyon szorosan együttműködtünk, s ő közvetítette felém az Úristennek azt a kegyelmét, ami engem egész életemen keresztül megtartott.

Kaszap László a nevem, matematikus végzettségem van, vállalkozóként tevékenykedem az elmúlt egy-két évben.

Szerencsés embernek tartom magam, mert húsz éve találkoztam Halász Bandi bácsival, utána Gyurka bácsival, utána Vass Tamással és Barcza Barnával.

Merza József vagyok, matematikus és ahhoz a középosztályhoz tartozom, amely pillanatnyilag leszakadóban van, és havonta egyszer tankolja a Trabantját. A Bokor-múltam 43 éves, tehát bőséges tapasztalatom van, és ne is kívánja most senki, hogy valami hatalmas elméletet mondjak ezen a címen. Mint ősi Bokor-tagnak egyetlen szorongó érzésem volt csupán, hogy ebben a szétszabdalt és megosztott társadalomban vajon elfogadják-e azt a kezet, amelyet mi most szeretettel nyújtottunk ki sokak felé (én magam is vagy 70 meghívót küldtem Bokron kívüli barátoknak és olyan embereknek, akiket ismertem).

Nagy öröm számomra, hogy elfogadták, és boldog vagyok, hogy mindenütt ismerőst üdvözölhetek.

Király Ignác vagyok. Iskolai végzettségem római katolikus teológia, a szakmám pedig asztalos. 13 gyermekünk van. Feleségem mellett, majd ő következik.

Ami számomra nagyon jelentős volt az életalakításban, a Bokorhoz tartozásunkban: hogy a másokért élésben érzek valami fantasztikus nagy önnevelőt.

Ha a magam lustasága következtében nem is tudnék fejlődni, kénytelen vagyok fejlődni azért, mert várják ezt tőlem a barátaim; várják, hogy imádkozzam jobba levésükért és a magáméért, s hogy tanuljak azért, hogy táplálni tudjam őket. Sorolhatnám az élet összes megnyilvánulását. Igazából ez az én örömöm, hogy olyan barátokhoz tartozhatom a Bokorban, akik inspirálnak erre a fejlődésre. Szerintem az Isten Országáé ennek a fejlődésnek az egyik alapvető jele. A jövőt abban látom, hogy sikerüljön olyan jól csinálni, hogy mások is kedvet kapnak rá.

Ezt kívánom nekik.

Király Ignácné vagyok, ápolónő a végzettségem. Most otthon vagyok, mint a 13. gyerekemnek gyesen lévő gondozója. Nagyon nagy felelősségnek érzem ebben a világban ennyi gyereket vállalni és felnevelni, és ebben a Bokornak az eszményei nagyon sokat segítettek. Nagyon nehéz olyan támpontot adni ebben a világban a gyerekeknek, ami más, mint amit ez a világ ad.

Gyurka bácsitól tanultuk meg az élet szeretetét, hogy tiszteljük és szeressük elvállalt gyermekeinket, és úgy érzem, ehhez a Bokor nagyon sok eszmei segítséget ad.

Bulányi György vagyok, piarista. Közel ötven esztendő óta csinálom a kézfogást. Azt hiszem, hogy kézfogások nélkül nincsen semmire sem semmiféle megoldás. De ha a kézfogás folytatódik, és egy életre szóló egymást megbecsülése születik meg belőle, akkor történik valami a világban.

Azt hiszem, hogy ennek a kétnapos konferenciának mindannyiunk életében az lesz a következménye, hogy egy-két emberrel több lesz azoknak a száma, akikkel barátkoznunk kell, és ha így lesz, akkor megérte.

Albrecht Júlia vagyok, képzőművész. 1974-75 óta kapcsolódom a Bokorhoz, és életemnek meghatározó, fundamentális részét képezi az, amit a Bokortól kaptam. Nagyon hálás vagyok azért, hogy egy ilyen nyílt, szabad ünnepet megrendezhettünk, és ilyen nagy létszámban örülhetünk mindannak, amit Gyurka bácsi elkezdett.

Mint művész, nagyon hálás vagyok a Bokornak azért, hogy szereti a viccet, szereti a játékot, szereti a művészetet és mindent, amit a kultúra profi szinten igényel.

Hollai Keresztély vagyok, a zeneművészeti főiskola tanára Debrecenben. Meggyőződésem, hogy nekünk, istenhívőknek, roppant felelősségünk van a jövőt illetően. Másrészt az az érzésem, hogy nem elég jól közvetítjük Istenünk, Jézusunk tanítását, és ezért nem alakul elég jól a jövő.

Ahogy te mondtad, Laci: a folytatással vannak gondjaink. Én az egyik legnagyobb gondot abban látom, hogy a Miatyánk „Legyen meg a Te akaratod!” mondatát rosszul értelmezzük. Ha ma ezt egy fiatalnak mondom, annak rögtön az engedelmisség jut eszébe, és nem gondol arra, hogy mikor én azt mondom Istennek, hogy „legyen meg a Te akaratod”, akkor Ő visszakérdez: „Mit gondolsz, mi az én akaratom?” És nem tudunk erre értelmesen felelni. Pedig meggyőződésem szerint ez volna Isten felelete: „Ide figyelj, az az akaratom, hogy legyél sokszínű, végtelen sokszínű! Olyan sokszínű, mint amilyen én.” Abban a pillanatban, amint ezt egy fiatal megértené, rájönne, hogy tőle azt várják el, hogy fantasztikusan sokszínű legyen, roppant fantáziával kezdhet hozzá az életéhez. Abban a pillanatban lelkesen istenhívő lesz, és rendbe jön a folytatás, ahogy te mondtad.

Orbán József vagyok, földmérő a foglalkozásom. Miskolcon lakom. Ezelőtt 13 évvel kerültem el otthonról. A főiskolai tanulmányokat egy másik városban végeztem, ahol találkoztam Bokor-közösségben élő barátokkal, akik testvéreim lettek, és a diákéveket, amelyek egyébként is meghatározók az ember életében, annyira átszította a szeretetközösségnek ez a légköre, hogy végül is megszereztem az életemet meghatározó elveket és tapasztalatokat.

Amiért még nagyon hálát adok a Jóistennek, az az, hogy a családi életemet is ebben a városban ....

Benső Beáta vagyok, 24 éves, orvostanhallgató, 14 éves korom óta a Bokorban. Akkor voltam az első lelkigyakorlaton, s azóta mindennap fejlődést és új lehetőséget ad az Isten, hogy gazdagodjam. Úgy érzem, hogy a Bokorral való kapcsolat is ajándék, ahogy a lelkivezető is ajándék, a férjem is ajándék. Nagyon sok mindent kaptam ettől: megtanított gondolkodni. Bokorban értettem meg, hogy Jézus barátságára alapította az Ő országát, és mivel a barátság szinonimája a szerelem, ezért a szerelemre, a szeretetre. Ugyancsak itt értettem meg, hogy szülőnek lenni, gyerekeket nevelni valami isteni dolog, és az Isten munkatársának érzem magam, és nagyon értékesnek tartom ennek következtében azt, hogy gyerekeket nevelhetek.

Azt hiszem, hogy ezekre a dolgokra alapozva a jövő mindig biztos, mert a szeretet örök emberi dolog; a szerelem is, meg a barátság is. Ezek nélkül nincs élet, nincs emberi élet a földön.

Szabó László vagyok, oktató egy szakközépiskolában. Ebben az ünnepi szituációban a kézfogásról a barátság jut eszembe. Ha továbbgondolom, akkor a szeretet, ha még tovább gondolom, a szerelem. Úgy gondolom, hogy ezeket kell megvalósítani itt a földön, mert erre alapozódik az egész világ. A bán kezdetem el, és hogy a jegyeskort és a házaseletet olyan házasközösségben, olyan házaspárok között tudtuk elkezdni, akiktől rengeteget tanultunk.

Ezt vittük aztán haza, amikor visszakerültünk szülővárosunkba, és azóta is ezt próbáljuk valamilyen módon tovább éleszteni magunkban. Ami nekem ebben a mai találkozóban nagyon nagy élmény volt, hogy az ember azt érezhette: hazajön, testvérekre talál, régi barátságokat elevenít fel. És tényleg, mint amikor egy atya magához öleli a gyermekeit, úgy ültük itt körül az oltárt, és úgy tudtunk a szülői házban egymásnak örülni, és hát Gyurka bácsinak is nagyon.

Balogh László vagyok, Debrecenben élek. Szüleim a Bokor alapító tagjai közé tartoztak annak idején, az ötvenes években. Gyurka bácsival kezdték. A feleségem szülei is. Végzettség szerint agrármérnök vagyok, elvégeztem a Teológiai Akadémia levelező tagozatát is. Számomra mindezek mellett a legnagyobb iskola a Bokor volt, ahol megtanultam gondolkodni, szabadon gondolkodni és ezekről vitatkozni. Annyit szeretnék még elmondani a kézfogással kapcsolatban, hogy folyamatos kézfogás az, amelynek az utóbbi években tanúi vagyunk. Úgy tapasztalom, hogy nincsen elválasztó határ, felekezeti határ. Ugyanúgy szót tudok érteni egy református vagy egy szabadkeresztény testvérrel, aki őszintén ráteszi az életét az evangéliumra.

Simonyi Gyula vagyok, informatikus. A kézfogás számomra azt jelenti, hogy a keresztények egysége megvalósult. Kihirdethetjük ezt a nagy ökumenikus örömhírt, hogy nincs többé egyházszakadás, valójában nem is volt. Egyetlen egyházszakadás volt, amikor bizonyos keresztények a hatalom oldalára álltak és elkezdték üldözni a többieket. Ezek a hatalom oldalán álló keresztények aztán megoszlottak később több egyházra, felekezetre, de az igazi erőszakmentes keresztények egysége mindig is megmaradt.

A jövőt pedig, a folytatást úgy látom, hogy egy óriási, világszerte folyó forrongás zajlik: visszafelé történik a konstantini fordulat. Kezd a kereszténység visszarendeződni az erőszakmentes mag köré, és kezdi újra az ősegyházi gondolkodást és formákat fölvenni és az evangéliumhoz tömegesen visszatérni.

Kőszegi Tamásné, Melinda vagyok Pécsről. Gyógytornász vagyok, de főállásban feleség és édesanya. Van egy szép férjem meg öt gyerekünk. Boldog ember vagyok, mert nap mint nap tapasztalom az Isten szeretetét, nap mint nap tapasztalom a testvérek szeretetét, és tudom, hogy mi a dolgom. Azt hiszem, ennél több már nem kell a boldogsághoz.

A kézfogásról talán annyit, hogy én Pécsen örömmel tapasztalom, hogy nálunk sohase volt akkora feszültség, mint máshol az országban, a Bokor-közösségek körül. Ezt én annak tudom be, hogy nem levelezünk egymással, hanem együtt teázunk, együtt kirándulunk, együtt drukkolunk, hogy sikerüljenek az ifjúsági misék, s azt gondolom, hogy mihelyt személyesen ülünk le beszélgetni egymással, valahogyan kihúzódik a méregfoga a sok-sok pletykának, amit egymásról hallunk.

Én úgy örülök, hogy ilyen sokfélék vagyunk! Közösségünkben is van, aki cigányokkal foglalkozik; van, aki mozgássérültekkel; van, aki öregekkel, fiatalokkal. Olyan jó, hogy ilyen sokfélék vagyunk.

Kovács Tádé vagyok. 48 éves pályakezdő fiatal. Tatán mentálhigiénés csoportvezető már egy éve. Mögöttem áll a feleségem és a kislányom, aki már három hónapos. Eredeti foglalkozásom pap volt, de a magányt nem bírtam és megnősültem. A Bokor ezért nem közösitett ki, ezért mérhetetlenül hálás vagyok. Úgy ismernek a Bokorban, hogy folyton kérdezek, és valódi kérdéseket teszek föl, amelyekre nem tudom a választ. De nagyon sokra kaptam a Bokorban választ.

Egynémely kérdésre én is megpróbáltam választ adni. A kézfogásnak az a fajtája, ami itt létrejött, nagyon hasznos abból a szempontból, hogy merít az ember abból a sok kincsből, amit a másik ember a magunk számára jelent. A kézfogásnak azonban vannak furcsa formái is. A főpap szolgájának kezét nem lehet megfogni, amikor az arcul üti az embert.

A jerikói koldus kinyújtott kezét, amibe alamizsnát kér, nem lehet megfogni, abba tenni kell valamit. Feleségemet úgy ismertem meg, hogy az iszákosmentő missziót csináljuk immáron két éve, és itt nemcsak barátkozunk egymással, hanem megpróbálunk segíteni is a szenvedélybetegségből kimene-külni vágyókon. Közben létrejött, úgy melleleg, a házasságunk is.

4. sz. Melléklet: Téglásy Ferenc beszélget Bulányi Györggyel a Kézfogás Konferencia és az Aranymise után.

T.F.: - Két szép nap után, két felemelő nap után vagyunk. Aranymiséje egyszer szokott lenni egy papnak. Gyurka bácsi, hogy érzi most, miről szólt ez a két nap?

B.Gy.: - Kicsit nehéz ilyenkor megszólalni. Először is könnyíteni szeretnék magamon azzal, hogy tegezek. Megkérlek, te is tegezz engem. Ilyenkor az ember egy kicsit meg van hatódva. Miről is szólt ez a két nap? Reményről abban, hogy van megoldás. Gondolati síkon is van megoldás és gyakorlati síkon is van megoldás. Talán a dolgok sokkal egyszerűbbek, mint ahogy akár teoretikus, akár praktikus síkon megmutatkoznak. Közhely lett a schumacheri szó, hogy „*a kicsi a szép*”. Akármi is a helyzet a nagyvilágban, ha Jancsi és Juliska találkoznak, és Jancsi úgy viselkedik, ahogyan azt Juliska mindig álmolta, s a Juliska úgy viselkedik, ahogy azt Jancsi mindig álmolta, akkor abból élet lesz. Akkor abból gyerekek fognak születni, és az élet továbbmegy. Ady Endre egyszer azt mondta, hogy hiszek az ember szépbe szótt hitében. Lehetetlen, hogy az Isten fusermunkát végzett volna. Hogy szükségképpen atomhalálban meg a bioszféra pusztulásában kell ennek az ügynek végződnie. Ha elkezdünk egy kicsit gondolkodni és hajlandók vagyunk egy kicsit csendben maradni, akkor bárki rájöhet arra, amire a mi Urunk Jézus Krisztus is rájött. Én nem tudok dönteni az emberiség számára abban a kérdésben, hogy Ő ki volt. De az reánk maradt, hogy 40 napig csendben maradt, és én azt hiszem, hogyha csendben maradunk, akkor egyszer úgy érezzük, hogy el kell indulni és el kell mondani, hogy van megoldás. Azt hiszem, hogy aki ezt a két napot velünk együtt eltöltötte, abban valami kis reménysugár azért megvillant, hogy talán lehet úgy élnünk, ahogy a szíve mélyén minden ember érzi, hogy élnie kell. És élnünk kell. Azt hiszem, hogy ez volt ez a két nap.

T.F.: - A Bokornak gondolkodnia kell. Azt is kérdezhethetném, mi lesz a Bokorral?

B.Gy.: - Talán nem jelentéktelen dolog az, hogy mindig ellenállunk annak a kísértésnek, hogy valahol bejegyeztessük magunkat. Meg még annak is, hogy magunk fölírjuk egy lapra, listába, hogy kik tartozunk ide. Mintha erre nem volna szükség. Mintha a Bokor egy olyasfajta kísérlet lenne, amit a Bokor név nélkül ugyanígy lehet csinálni. Mi nem akarjuk, hogy a Bokorba „belépjen” az egész emberiség. Mi azt gondoljuk, hogyha kapunk a történelemtől egy kis prést, amely leállít bennünket és elveszi tőlünk a lehetőséget, hogy rohanjunk a pénz, az érvényesülés és a nagyság után, amikor ezt megkapja egy személy vagy egy társadalom, akkor ott elindulhat az a lélektani, nem csoda, hanem lélektani törvényszerűség, ami, azt hiszem, Jézussal is megtörtént. Most a kérdés másik fele, hogy mi lesz a Bokorral? A Bokor sorsa rajtam, a másikon, a harmadikon és a negyediken fordul. Rendkívüli és csodálatos dolgokat nem tudunk csinálni. De most, ha hazamegyek, akkor e nagy nyomás után elhatározom, hogy holnap időben fel fogok kelni és imádsággal fogom kezdeni a napot. És összeírom, hogy mi az, ami legsürgősebben elintézendő, megírandó. Helytállni. Azt, amit itt a végén mondtam, hogy megköszönni nem tudom nektek, amit csináltatok, azt tudom mondani, hogy hálából igyekszem tisztességesebben viselkedni. Mit jelent ez részemről, hogy igyekszem tisztességesebben viselkedni? Tenni a dolgomat és megfelelő modorban tenni a dolgomat. Talán csak annyi, amennyi kell ahhoz, hogy egy házasság tovább funkcionáljon, és eljussanak az aranylakodalomig, válás nélkül. Én azt hiszem, hogy ezen fordul a Bokor sorsa. Ne unjuk meg! Mit? Hát rajta lenni, hogy rajta legyünk. Hogy ne maradjunk nagyon alatta annak az álomnak, amit az Isten megálmodott rólunk, amikor megteremtett. Valami ilyesmit.

T.F.: - Gyurka bácsi, engedd meg, hogy egy nagyon intimet kérdezzek: ma este hogy fogsz imádkozni? Mit fogsz mondani Istennek?

B.Gy.: - Ha ma este eljutok az ágyamig, akkor összesen a három éves koromban tanult imádságot fogom elmondani: Én édes Istenem, hálát rebeg lelkem, hogy egész napon át úgy szeretted engem.

Bánom sok vétkemet, szent Fiadnak vére mossa meg szívemet és így tovább, és semmi többet, és el fogok aludni egy fél Eunoctinnal.

T.F.: - Van-e megoldás a püspöki kar neheztelésével, kizárásával szemben? Lehetséges-e, hogy a Bokrot befogadják? Lesz-e kézfogás?

B.Gy.: - Azt hiszem, semmiféle remény sincs reá, mert nem tehetem meg, hogy bűnbánatot tartsak amiatt, ahogyan viszonyultam ahhoz, amit a szovjet megszállás eredményezett. A magyar hierarchia függvénye a vatikáni hierarchiának, és ez a vatikáni hierarchia úgy gondolja, hogy helyes úton járt, amikor XXIII. János kezdeményezésére nyitott a Szovjetunió felé, és elindult az a tárgyalás, amelyiknek eredményeképpen 64-ben a Vatikán részleges megegyezést kötött, aminek az lett a következménye, hogy egy teljes nietzschei „Umwertung der Werte”, egy teljes értékcsere jött létre: aki korábban hős volt, az egyszerűen engedetlen lett, s aki korábban engedetlen volt, az egyszerre engedelmessé lett. Én nem csináltam meg ezt a fejem tetejére állást, s ennek következtében én engedetlen lettem. Friedrich Heer, egy német, már meghalt kortársunk vastag könyvekben elmélkedett az egyház Hitlerrel szemben tanúsított magatartásáról. Ez a magatartás ugyanaz volt, mint amit XXIII. János a szovjet kommunizmus felé kezdeményezett nagyobb bajok elkerülése érdekében. A Vatikán akkor is valamiféle megegyezést hozott létre. Ez a Friedrich Heer azt mondta, hogy a Szentlélek Úristen akkor mélyen elhagyta az egyház hierarchiáját. Ha majd elkövetkezik egy olyan idő, amelyikben megfogalmazódhatik, nem a Bokor részéről, hanem mások részéről, hogy a Szentlélek mélyen elhagyta az egyházat akkor, amikor rátért arra az útra, hogy a pártállam számára megbízható személyeket emelt az egyház élére és mintegy a pártállam kegyéből lehetett olyan vallási életet produkálni, ami annak céljait nem zavarta... Ha egy ilyen jellegű változás következik be, akkor lesz képes egyházam hierarchiája a Bokor megítélésében módosítani. Ehhez azonban jelentős politikai változásra van szükség. Nemcsak rendszerváltozásra, hanem személyváltozásra is. De ezt a változást nem óhajtja sem Washington, sem Moszkva, sem Tel-Aviv, sem Róma, senki. Ezért aztán reálisan nem számíthatok arra, hogy az én életemben a hierarchia megítélésében valami változás történjék. Jobb kellemben csalódnai, mint türelmetlenül várni, hogy na most már, na most már. Annál is inkább, mert ha türelmetlenül várunk valamit, akkor előbb-utóbb csinálunk egy elvtelen lépést.

T.F.: - Nem igazán időszerű a kérdésem, de most, hogy felmerült, hogy a „Te életedben”... Lehet, hogy nélkülöd megpróbálják elfogadni vagy elfogadják a Bokor-közösséget, mint a katolikus egyház részét? Vagy annyira személyedhez van kötve?

B.Gy.: - Ezt nem látom világosan, mert egyfelől igen, másfelől nem. Igen, mert a Bokornak minden más papja működési engedéllyel rendelkezik, még a nyugdíjas és a kényszernyugdíjas is. De amint hallhattad a majdnem legutoljára megszólaló plébánosunknak a szavát, nincs utánpótlás. Nincs papi utánpótlása a Bokornak. Ha valamelyik gyerekünk, a Bokor családokban felnőtt gyerekek közül valaki bemenne a szemináriumba, hát lebukna pillanatok alatt. Ha elmondaná, hogy hogyan gondolkodik.

T.F.: - Ráismernének?

B.Gy.: - Igen, ránk ismernének, a Bokorra ismernének. Tehát az én halálom, az csak annyit jelentene, hogy én nem vagyok, de a Bokor-irodalom elfogadhatatlan. Semmiféle katolikus folyóiratban nem tudunk megjelenni. A mi könyveinket hiába adjuk ki saját pénzünkön, a katolikus boltok nem fogadják el. Ha nekem valami publikációs lehetőségem van, akkor az a Magyar Nemzet, a Pesti Hírlap, a Népszabadság és így tovább. De sohasem a Vigília vagy az Új Ember.

T.F.: - Ámde a Bokorban is szükséges, hogy legyenek papok. És ha nincs utánpótlás, akkor ez komoly veszély, legalábbis laikusok és a papok egy meghatározott arányára jó lenne odafigyelni. Úgy gondolom, hogy azért a Bokor sem lehet meg pap nélkül. Vagy meglehet?

B.Gy.: - El kell most mesélnem valamit neked. Január első felében Lyonban voltam egy konferencián, 12 európai ország küldöttei voltak ott képviselve. A konferencia immár negyedik konferencia volt, évenként találkozik *Jogok és szabadságok az Egyházban* címmel. Az irodalmukat is hozták. Amikor megismerkedtem az ottlevőkkel, nehéz helyzetbe kerültem: „Hát ti csak úgy elmélkedtek arról, hogy mit kell csinálni, de nem jutottatok el még oda, hogy áttegyétek a valóságba azt, hogy közösség pap nélkül, hát ez teljes ellentmondás, mert ahol Jézusnak közössége van, ott van eucharisztia is” - mondták nekem. Kiderült, hogy mi, a nagy eretnekek, csak megírjuk az Egyházrendben, hogy ez képtelen állapot, hogy kétezer, meg ötezer, meg tízezer ember számára van csak egy pap, és képtelen állapot, hogy az eucharisziát 100, 200, 300, 500, 1000 fős sokaságok és nem egy asztal körül elférhető emberek ünnepük. Csak beszélünk, de nem teszünk. Akikkel én ott találkoztam, túljutottak ezen a „van pap, nincs pap” problémán. A Bokor még nem. És félek, hogy az én ultrakonzervatívizmusomnak a következtében, aki még Schütz Antalnál tanultam a teológiát és ezért csípőre tudom tenni a kezemet akárkivel szemben, s ember legyen a talpán, aki kimutatja azt, hogy egy tévedhetetlen tanítással szembekerültem. De hát a világ túllép az ilyen ultrakonzervatív öreg urakon, mint amilyen én vagyok. Nem biztos, hogy ez a probléma, amit most fölvetettél, akkor is probléma lesz, ha én lehunyom a szemem.

T.F.: - És jól lépett túl a világ ezen a problémán? Joga volt, nemcsak lehetősége volt túllépni ezen a problémán? Megoldott ezzel valamit, hogy túllépett rajta?

B.Gy.: - Hát ezt mindig a történelem mondja meg, hogy egy kezdeményezés jó volt-e vagy sem. Hát jó volt-e, hogy mi '45 tavaszán ott, Debrecenben négy-öt magyarként összebújtunk? Jó volt-e? Erről nagyon megoszlanak a vélemények itt, Magyarországon. Én csak azt érzem, hogy le lehet menni ám a nullára is. A katolicizmus Magyarországon már egyszer lement a nullára, amikor a török hódoltság alatt a Habsburg csíktól, a nyugati csíktól kezdve elindulhattál, aztán Szegeden megállhattál az alsóvárosi barátoknál, aztán Csíksomlyóban találtad a következő katolikus liturgiát. Ezt még egyszer meg lehet csinálni. Ha nekünk ma lehetőséget adnának, akkor a Hit Gyülekezete meg a nemhitgyülekezete nem tudna így nőni. Ott hallanak személyes szót. Nálunk meg azt, hogy „az Úr legyen veletek”. Hát ezzel nem tudjuk fölvenni a versenyt az egyéb kínálatokkal. Azt hiszem, hogy visszavonhatatlanul elmúlt az az idő, amikor elegendő, hogy egy teológiát elvégzett tisztelendő bácsi szavára hallgatnak. Azt hiszem, ez az idő elmúlt. Én csak olyan emberekkel találkozom, akik a legszemélyesebb emberi megbecsülést és ráfigyelést igénylik akkor, ha én velük szeretnék valamit csinálni. Ez végeredményben egy nagyon súlyos dogmatikai kérdésre megy vissza, amit én kisüsti nyelvre úgy fordítok le, hogy a nagy kérdés az, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus 12 kardinálissal, püspök atyával sétált-e a galileai dombokon, avagy 12 sráccal? Mert ha 12 sráccal sétált, akkor ez a 12 srác a házaspár Péterrel - hogy a többi házaspár volt-e, azt nem tudjuk, de Péter házaspár volt, és Jézus úgy gondolta, hogy mivel ennek már felesége van, azért erre már rá lehet bízni ezt a 12 srácot, - akkor ez a 12 srác - mondok egy buta szót -, az egyházon belüli hatalom forrása. Meg egy nem butát: az egyházon belüli felelősség forrása. Ha 12 püspökkel sétált, akkor persze egészen másképpen áll a helyzet. De van ma már nem magyar nyelven és nem bokortagok által írt szakirodalom erről szerte a nagyvilágban. Nem biztos, hogy az a képlet, amely Nagy Konstantintól máig kialakult, az egyetlen lehetséges képlet, amelynek alapján az egyház tovább tudja vinni a küldetését.

T.F.: - Ezek után szinte kötelező azt kérdezni, hogy akkor várhatunk-e valamit a magyar katolikus egyház megújulásában pl. az egyházmegyei zsinatoktól, vagy az legfeljebb időnként megrendezett konferenciák sorozata lesz?

B.Gy.: - Erre megint van egy igen meg egy nem válaszom. Beültem a városmajori templomba, amikor Kamarás Pista ezt a zsinati előkészítő munkát végezte. Várszegi főapát aranyos volt, Aszalós János csudálatos szép teológiai dolgokat mondott, és akkor a közigazgató Farkas Beáta azt mondta, hogy mindenekelőtt a „kompetencia-kérdéseket kell tisztázni: ami nem ránk tartozik, azzal nem kell

foglalkozni.” Ha azzal, ami nem ránk tartozik, nem kell foglalkozni, akkor nem várható semmi sem. Ugyanakkor Lyonban, francia barátaim azt mondták, hogy nagyon jók ezek az egyházmegyei zsinatok, mert ezen a címen legálisan össze lehet jönni beszélgetni. Én is bízom abban, hogyha Jézus Krisztus ügye iránti érdeklődők, értelmes emberek összegyűlnek - nem bokorbeliek, mert oda valószínűleg mi nem leszünk meghívva -, ott nem az fog történni, hogy tisztelendő bácsi kérem, nekünk mit is kell mondanunk, hanem mondják majd, amit gondolnak, akkor ott majd történik valami. Mindig történik valami, ha azt mondom, amit gondolok, mert akkor az Isten beszél belőlem, mert akkor már az Isten megszólalhat. Ha nem azt mondom, akkor csak egy felettes én beszél...

T.F.: - Igen, de hát ahhoz, hogy ezt a hangot meghallják, ahhoz kellene egy érzékeny, a hívők felé figyelő hierarchia. Most sokan gondolják úgy, hogy ez a hang nem adott, s valószínűleg nem erről számol be most az ad limina látogatáson a magyar püspöki kar. Elképzelhető-e az, hogy a pápa ebbe az irányba buzdítja őket? Hogy egy népegyház felé nyissanak, hogy a laikusoknak nagyobb szerepet adjanak és így tovább. Vagy marad ez a félfeudálisnak nevezett katolikus egyház? Egyáltalán reménykedhetünk-e pápában vagy önmagunkban, az isteni kegyelmen kívül, hogy a magyar katolikus egyház megújul?

B.Gy.: - Úgy gondolom, hogy egy ilyen jellegű indítás nem jöhet a mostani pápától. Wadovicében született, Wadovicében nevelkedett és őrzi ezt a reformáción és felvilágosodáson át nem ment lengyel katolikus hagyományt. A magyar püspöki karból pedig nem is indul feléje olyan hívás, hogy ilyesmit mondjon, hiszen ma a Bokron kívül álló klérusnak az erkölcsi alapja az lehet, hogy „mi nem ültünk börtönben, de megőriztük hűségesen a hitet”. Van egy nagyobb baj is. Ennek a Wadovicéből jött pápának a kúriája is a II. Vatikáni Zsinatra hivatkozik, és a nálam jóval forradalmibb Droits et Libertés dans l’Eglise is arra hivatkozik. Az egyik közösségemben hosszú éveken keresztül egy-egy fejezet volt a házi feladat a II. Vatikáni Zsinat anyagából. Ennek a közösségi stúdiumnak egy mondatban történő összefoglalása talán így hangzik: Egy sereg reményt keltő ablaknyitás anélkül, hogy a kétezer esztendősenk mondott hitletétemény egyetlen egy mondatára kimondottuk volna, hogy azt már nem tartjuk. Azaz, ha egy vallási közösség azt mondja, hogy van az Isten, és egy adott történelmi pillanatban ez az Isten nyilatkozik, s ez a nyilatkozat eljutott hozzám és ez az idők végezetéig megőrzendő, mint változhatatlan és tévedhetetlen isteni megnyilatkozás..., ennek a sorsa történelmileg meg van pecsételve, és azt kizárólag az állami adók módjára behajtott egyházi adókkal lehet fenntartani. Most Magyarországon megindult a hitoktatás. Fizeti a kormány a hitoktatókat, ugyanúgy, mint azokat, akik az úttörőket faragták. Hát mit ér az a világnézet, amely csak az állami adókból képes propagálni önmagát? A kereszténység, amelyet Nagy Konstantin olyasminek érzett, hogy hoppá, ez támasza lehet a birodalomnak, ez a kereszténység állami támogatás nélkül lett olyanná. No, de hát ezek olyan eretnek szövegeknek számítanak abban a magyar katolikus egyházban, amelyik restaurálni akar: „mindent vissza”. Az ő betonkeverőgépét is elvették, de ez nem érdekel minket, de ez az épület a mienk volt, ezt vissza kell kapnunk! Nagyon erőtlene vagyunk.

T.F.: - Az új katekizmust most fordítják. A halálbüntetést elfogadhatónak tartja a katolikus egyház, mi erről a véleményed?

B.Gy.: - Én nem olvastam az új katekizmust. Ezt, hogy ez benne van, amit te mondtál, ezt olvasom mindenfajta folyóiratban. Az új katekizmust kiadó vatikáni egyházi hatóság, a Kúria választás előtt áll: bűnbánatot tarthat 1700 esztendő miatt, amelyikben öltünk mi, keresztények. Szűz Máriás zászlók mellett. Ez az egyik lehetőség. A másik lehetőség, hogy elfogadja a halálbüntetést, mint az emberi társadalom rendben tartásának szükséges eszközét. Én inkább az elsőt csinálnám, de hát nem engem választottak meg pápának. Hát csak ennyit erről.

T.F.: - Egész részletesen kitér az új katekizmus az adócsalástól kezdve a homoszexualitásig mindenféle apró, lényeges és nagyon fontos dolgokra, az imádságra is. Van-e, lehet-e olyan közös könyvünk, amelyekben ezek a részletek is szabályozva vannak? Vagy marad az alapszabálykönyvünk a Biblia?

B.Gy.: - Úgy gondolom, természetes dolog, hogy minden társaság próbálja megfogalmazni, amit ő gondol arról, hogy az élet legkülönbözőbb vonatkozásaiban miként kell Isten gyerekéhez méltóan viselkednünk. Ezt a jogot én senkitől nem vonnám meg. De ezzel vége. Tudomásul vesszük, hogy a mi társaságunkon belül azok, akik az ilyen könyv kiadásának a jogi lehetőségével bírnak, ezt gondolják. Ez lenne az első lépés. Tehát szankciómentesen mondaná el a Kúria azt, hogy ő mit gondol ezekről a kérdésekről. A következő lépés pedig az volna, hogy a világ fejlődésétől jó kétszáz esztendővel elmaradva eljutnánk a zsinat helyett a parlamenthez. A zsinatba a hatalomban levők hívják be azokat, akiket akarnak. A parlamentben pedig a nép, az istenadta nép, küldi be azt, akit ő akar. Ez lenne a következő lépés. Egy ilyen parlament aztán már nagyon világosan látná a maga határait. Végső soron függetlenül attól, hogy mindenkinek joga van a ráfigyelők számára valamit megfogalmazni, marad az, amit a hagyomány szerint Ágoston mondott: „Szeress, és tégy, amit akarsz!” A Bokorban arra a tapasztalatra jutottunk, hogy beszélgethetünk a kérdésekről, s ha én elmondok az úgynevezett Gyökér közösségemben, amelyikben 12-en vagyunk, egy álláspontot, akkor meghallgathatom szépen körben a 11 testvért; „Nos jó, de azért nem egészen úgy van, vagy egyáltalában nem úgy van, ahogy gondolod.” De azt mind a 12-en tudják, hogy nem szabad olyasmit tennünk a másikkal szemben, amit nem kívánunk magunknak, és mi ezzel megélünk.

T.F.: - A Bokor él, növekszik, virágzik vagy stagnál?

B.Gy.: - A Bokor nagyon nehéz helyzetben van. A hierarchia magatartása következtében, meg a saját maga magatartása következtében. Ez a bizonyos saját magunk magatartása abban áll, hogy a politikai megoldásokban nem reménykedünk, mert sem az MDF, sem az SZDSZ számára nem vagyunk használható elemek. Meg kell találnunk a megváltozott körülmények között a módját, hogyan tudunk eljutni a másik emberhez. Ez a feladat más, mint amilyen idáig volt. Annyiban más, hogy bár mi ugyanazt csináljuk, emberről emberre megyünk és beszélgetünk, de ma óriási a kínálat. Az elmúlt évtizedekben, ha valaki akart egy társaságot, ahol értelmes szót mondhat és félelem nélkül értelmes szót hallhat, akkor az eljött közénk. Ma sok ilyen társaság van. Bízok abban, hogyha ragaszkodunk ahhoz, amit az Isten gondolatának tartunk, akkor lesz valahogyan, de hogy ez a valahogy hogyan lesz, azt még nem látjuk.

T.F.: Köszönöm szépen...

